

**TÜRK BASININDA OKUR TEMSİLCİLİĞİ:
HÜRRİYET, MİLLİYET VE SABAH
GAZETELERİ OKUR TEMSİLCİSİ
KÖŞELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

**Hakan AŞKAN
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir 2013**

**TÜRK BASININDA OKUR TEMSİLCİLİĞİ: HÜRRİYET, MİLLİYET VE
SABAH GAZETELERİ OKUR TEMSİLCİSİ KÖŞELERİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Hakan AŞKAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Nejdett ATABEK**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Aralık 2013**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Hakan AŞKAN'ın, "Türk Basınında Okur Temsilciliği: Hürriyet, Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tezi 30 Aralık 2013 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Basın ve Yayın Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Nejdet ATABEK

Üye : Prof.Dr.Haluk YÜKSEL

Üye : Yard.Doç.Dr.Seçil BANAR

.....
Haluk Yüksel
.....

Prof.Dr.B.Zafer ERDOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

TÜRK BASININDA OKUR TEMSİLCİLİĞİ: HÜRRİYET, MİLLİYET VE SABAH GAZETELERİ OKUR TEMSİLCİSİ KÖŞELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hakan AŞKAN

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2013

Danışman: Prof. Dr. Nejdet ATABEK

Bir özdenetim mekanizması olan okur temsilciliği uygulaması, dünyada olduğu gibi Türkiye’deki basın kuruluşlarında da giderek yaygınlaşmaktadır. Gazetecilik etik ilke ve kurallarını yükseltmek amacıyla oluşturulan okur temsilciliği, gazete ile okurları arasında bir köprü işlevi görmektedir. Okur temsilcisi, okurların gazete haberlerine yönelik yaptıkları eleştirileri her hafta düzenli olarak yayımlanan okur temsilcisi köşesine taşır ve bu eleştirileri yanıtlamaya çalışır. Gerekli gördüğü durumlarda ise okurlardan gelen eleştirileri gazetenin diğer çalışanlarına bildirir ve onları gazetecilik meslek ilke ve kurallarına uymaları konusunda uyarır.

Bu çalışmada, okur temsilciliği uygulamasının gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesindeki rolünün ne olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin okur temsilcisi köşeleri içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 16.0 paket programına aktarılarak çalışmanın amaçları doğrultusunda çözümlenmiştir. Okur temsilciliği uygulamasının yaygınlaştırılmasının teşvik edilmesi gazete haberlerinde etik standartların yükselmesini sağlayacaktır. Okur temsilciliği bir taraftan gazetecilerin ve kurum olarak gazetelerin saygınlığını arttırırken diğer taraftan da okuyucuların ve toplumun gazetelerden beklentilerinin karşılanmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışma, gazetecilik etiği ile ilgili çalışmalara katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, gazetecilik etiği, okur temsilciliği, ombudsman.

Abstract

THE PRACTICE OF READERS' REPRESENTATION IN TURKISH PRESS: A STUDY ON READERS' REPRESENTATIVE COLUMNS OF HÜRRİYET, MİLLİYET AND SABAH NEWSPAPERS

Hakan AŞKAN

Department of Journalism

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, December 2013

Adviser: Prof. Dr. Nejdett ATABEK

The practice of readers' representation which is an internal control mechanism has become gradually widespread in media establishments of Turkey as well as in the world. The practice of readers' representation aims to develop the principles of journalistic ethics. The representative has a bridging role between the newspaper and the readers. He/she reports the complaints of the readers to the other staff members of the newspaper. When needed, he/she warns them to obey the rules and principles of journalistic ethics. The readers' representative receives complaints from the newspaper's readers, he/she handles the complaints in his/her column which is regularly published in every week and she/he tries to answer the complaints.

This study tries to determine the role of the practice of readers' representation on development of ethical standards in the newspaper. For that purpose, the readers' representative columns of Hürriyet, Milliyet and Sabah Newspapers are analyzed with Content Analysis Technique. The data has been transferred to SPSS 16.0 program and solved in accordance with this purpose. Encouragement of the generalization of the practice of readers' representation would ensure the rise of ethical standards. It not only increases the respectability of journalists and the newspapers as institutions, but also it would contribute to the expectations of readers and society from newspapers. This study is important as it will contribute to studies on journalistic ethics.

Keywords: Journalism, ethic in journalism, readers' representative, ombudsman.

30/12/2013

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Hakan AŞKAN

Özgeçmiş

Hakan AŞKAN

Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

- Ls. 2011 Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi,
Sinema ve Televizyon Bölümü
- Ls. 2010 Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi,
Basın ve Yayın Bölümü
- Lise 1999 Van Atatürk Lisesi, Sözel Bölümü

İş

- 2013- Öğretim Elemanı, İnönü Üniversitesi,
İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri/ yılı: 17.12.1982/Van Cinsiyet: Erkek Yabancı dil: İngilizce

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
Jüri ve Enstitü Onayı	ii
Öz	iii
Abstract	iv
Özgeçmiş	v
Tablolar Listesi	x

Birinci Bölüm

Türk Basınında Okur Temsilciliği: Hürriyet, Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Bir Araştırma

1. Giriş	1
1.1. Problem	3
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	4
1.4. Varsayımlar	4
1.5. Sınırlıklar	5

İkinci Bölüm

Etik ve Gazetecilik Etiği

1. Etik ve Ahlak Kavramlarının Tanımı	6
1.1. Ahlak Kavramı	7
1.1.1. Bireyci ahlak	8
1.1.2. Toplumcu ahlak	9
1.1.3. Sofist ahlak anlayışı	10
1.1.4. Ödev ahlakı	11
1.1.5. Yararcı ahlak	11

1.2. Etik Kavramı	12
1.3. Etik Değer	13
1.4. Meslek Etiği	14
2. Gazetecilik ve Habercilik	15
2.1. Gazete	15
2.2. Gazeteci	17
2.3. Haber	18
2.4. Haber Değeri	19
2.4.1. Gerçeklik	19
2.4.2. Güncellik	20
2.4.3. İlginçlik	20
2.4.4. Önemlilik	21
2.4.5. Anlaşılabilirlik	21
2.5. Haberciliğin Temel İlkeleri	22
2.5.1. Nesnellik	22
2.5.2. Tarafsızlık	23
2.5.3. Bağımsızlık	24
2.5.4. Kişilik hakları ve özel yaşama saygı	25
2.6. Gazetecilik Meslek İlkelerinin Belirlenmesi ve Genel Etik Kuralları	26
2.7. Gazetecilik Mesleğinin Sorumlulukları ve Etik	30
2.8. Etik Bağlamında Basının Özgürlüğü	33

Üçüncü Bölüm

Basında Özdenetim Çalışmaları

1. Basında Özdenetim	37
1.1. Basında Özdenetim Uygulamaları	38
1.1.1. Etik komiteleri	39
1.1.2. Gönüllü ya da isteğe bağlı kuruluşlar	39
1.1.3. Medya gözlemevleri	40

1.1.4.	Yasal kuruluşlar	41
1.1.5.	Basın konseyleri	41
1.1.6.	Dünya basın konseyleri birliği	42
1.1.7.	Sınır ötesi medya organizasyonları	43
2.	Türk Basınında Özdenetim	44
2.1.	Birinci Basın Kurultayı	45
2.2.	Basın Birliği	47
2.3.	Basın Ahlak Yasası ve Basın Şeref Divanı	47
2.3.1.	Basın şeref divanının başarısızlığı	51
2.4.	Basın Şeref Divanı Sonrası Özdenetim Çalışmaları	51
2.5.	Türkiye’de Basın Konseyi	55
2.6.	Türkiye’de Diğer Mesleki Örgütlerin ve Yayın Organlarının İlke ve Kuralları	59
3.	Uluslararası Alanda Basın Meslek Etiği Çalışmaları	61
4.	Yabancı Ülkelerdeki Basına Yönelik Etik Uygulamalar	63
5.	Ombudsman	65
5.1.	Ombudsman Kavramı ve Tarihsel Kökenleri	65
5.2.	Ombudsmanın Görev Alanları	68
5.3.	Türkiye’de Ombudsmanlık Sistemi	69
5.3.1.	Ombudsmanın statüsü ve belirleyici nitelikleri	70
5.3.2.	Ombudsmanın görevleri	70
5.3.3.	Ombudsmanın yetkileri	71
6.	Okur Temsilciliği	72
6.1.	Okur Temsilciliğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	72
6.2.	Okur Temsilciliğinin Dünyada Ortaya Çıkış Nedenleri	74
6.3.	Okur Temsilciliği Uygulamasında İki Farklı Model	75
6.4.	Okur Temsilcisinin Çalışma Alanı	77
6.5.	Okur Temsilcisinin İşlevleri ve Nitelikleri	81
6.6.	Okur Temsilcileri Örgütü’nün (ONO) Kuruluşu ve Amaçları	83
7.	Türk Basınında Okur Temsilciliği	86

Dördüncü Bölüm

Yöntem, Bulgular ve Sonuç

1.	Yöntem	88
2.	Bulgular ve Yorum	90
	2.1. Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi	
	Köşelerine İlişkin Genel Bulgular	91
	2.2. Okura İlişkin Analiz	95
	2.3. Eleştiri Konusuna İlişkin Analiz	98
	2.4. Okur Temsilcisinin Tutumuna İlişkin Analiz	100
	2.5. Okur Temsilcisi Dışındaki Gazete Çalışanlarının	
	Tutumlarına İlişkin Analiz	103
	2.6. Eleştirilen Haberlerin Yayınlandığı Sayfaya ve	
	Haberlerin Bölümlerine İlişkin Analiz	104
3.	Sonuç	147
	EKLER	153
	KAYNAKÇA	156

Tablolar Listesi

Sayfa

Tablo 1: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Yayınlanan Metinlerin Konularına Göre Dağılımı	107
Tablo 2: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerine Gelen Haber Eleştirilerinin Kaynağına Göre Dağılımı	108
Tablo 3: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirileri Yapılan Haberlerin Gazetede Ne Kadar Zaman Önce Yayınlandığına İlişkin Dağılım	109
Tablo 4: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Gazetede Yayınlandığı Yer Bakımından Dağılımı	110
Tablo 5: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerindeki Haber Eleştirilerinin Haberin Hangi Bölümüyle İlgili Olduğuna İlişkin Dağılımı	111
Tablo 6: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerindeki Haber Eleştirilerinin Konularına Göre Dağılımı	112
Tablo 7: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Yer Verdiği Haber Eleştirilerine İlişkin Tutumları	113
Tablo 8: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberi Hazırlayan Muhabirlerin Kimliklerinin Açıklanması Durumu	114
Tablo 9: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerine Gelen Haber Eleştirilerinin Okur Temsilcileri Tarafından Başkalarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım	115
Tablo 10: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Haber Eleştirilerini Yanıtlayanların Kimliği	116
Tablo 11: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcileri Dışındaki Kişilerin Haber Eleştirilerine Verdikleri Yanıtların Dağılımı	117
Tablo 12: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcileri Dışındaki Kişilerin Haber Eleştirilerine Verdikleri Somut Yanıtların Dağılımı	118

Tablo 13: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirisi Yapılan Haberlerin İlgili Gazetelerde Ne Kadar Zaman Önce Yayınlandığına ve Kimler Tarafından Eleştirildiğine İlişkin Dağılım	119
Tablo 14: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirisi Yapılan Haberlerin Gazetelerde Yayınlandığı Yere ve Kimler Tarafından Eleştirildiğine İlişkin Dağılımı	120
Tablo 15: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Bölümlerinin Kimler Tarafından Eleştirildiğine İlişkin Dağılımı	121
Tablo 16: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlere Ne Tür Eleştirilerin Kimlerden Geldiğine İlişkin Dağılımı	122
Tablo 17: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Kimler Tarafından Eleştirildiğine ve Bunlara Okur Temsilcisinin Nasıl Tepki Gösterdiğine İlişkin Dağılım	123
Tablo 18: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Haberlerin Kimler Tarafından Eleştirildiğine ve Bu Haber Eleştirilerine Okur Temsilcisinin Yanı Sıra Kimlerin Yanıt Verdiğine İlişkin Dağılım	124
Tablo 19: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Kimler Tarafından Eleştirildiğine ve Bu Haber Eleştirilerine Okur Temsilcisinin Yanı Sıra Yanıt Verenlerin Nasıl Tepki Gösterdiğine İlişkin Dağılım	125
Tablo 20: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfada Yayınlandıklarına ve Bu Haberlerin Hangi Konularda Eleştirildiklerine İlişkin Dağılım	126
Tablo 21: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Eleştiri Konusuna Göre Dağılımı	127

Tablo 22: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Söz Konusu Haberleri Hazırlayanların Kimliklerinin Açıklanması Durumuna İlişkin Dağılım	128
Tablo 23: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Okur Temsilcileri Tarafından Gazetelerinin Diğer Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım	129
Tablo 24: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Eleştirilerin Okur Temsilcisinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılım	130
Tablo 25: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinin Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Okur Temsilcilerinin Dışındaki Kişilerin Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım	131
Tablo 26: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinin Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Okur Temsilcileri Tarafından Verilen Yanıtlara İlişkin Dağılım	132
Tablo 27: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinin Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Temsilcilerinin Eleştiriler Karşısındaki Tutumlarına İlişkin Dağılımları	133
Tablo 28: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Tutumlarına ve Söz Konusu Haberleri Hazırlayanların Kimliklerinin Açıklanması Durumuna İlişkin Dağılım	134
Tablo 29: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcileri Tutumlarına ve Okur Temsilcileri Tarafından Gazetelerinin Diğer Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım	135
Tablo 30: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Tutumlarına ve Eleştirilerin Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılım	136
Tablo 31: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Tutumlarına ve Okur Temsilcileri Dışındaki Kişiler Tarafından Verilen Yanıtlara İlişkin Dağılım	137

Tablo 32: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfalarda Yayınlandıklarına ve Okur Temsilcileri Dışındaki Gazete Çalışanlarının Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım	138
Tablo 33: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Temsilcileri Dışındaki Gazete Çalışanlarının Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım	139
Tablo 34: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Bu Eleştirileri Yanıtlayanlara ve Söz Konusu Kişilerin Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım	140
Tablo 35: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Bu Eleştirileri Yanıtlayanlara ve Söz Konusu Kişilerin Bu Eleştirilere Verdikleri Somut Yanıtlara İlişkin Dağılım	141
Tablo 36: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Hangi Sayfada Yayınlandıklarına ve Bu Haberlerin Hangi Bölümlerinin Eleştirildiklerine İlişkin Dağılım	142
Tablo 37: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfalarda Yayınlandıklarına ve Okur Temsilcileri Tarafından Yanıtlanmaları İçin Diğer Gazete Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım	143
Tablo 38: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfalarda Yayınlandıklarına ve Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılım	144
Tablo 39: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Temsilcileri Tarafından Gazetenin Diğer Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım	145

Tablo 40: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Eleştirilerinin Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılımı	146
--	------------

Türk Basınında Okur Temsilciliği: Hürriyet, Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Bir Araştırma

1. Giriş

Günümüz modern toplumlarının önde gelen bazı basın kuruluşlarının da bünyesinde bulundurduğu okur temsilciliği, 20. yy.'ın ilk çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Okur temsilciliğinin yaygınlaştığı dönem ise; basının etik standartlar bakımından yoğun olarak sorgulandığı, basına yönelik toplumsal eleştirinin şiddetlendiği ve basına duyulan güvenin oldukça azaldığı 1950 ve 60'lı yıllardır. Bu yıllarda bir taraftan “basın özgürlüğü”, diğer taraftan “basının denetlenmesinin gerekliliği” konuları, yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Basının özgürlüğü ve denetimi kapsamında ulusal ve uluslararası alanda yapılan tartışmalar ve çalışmalar farklı düzenlemeler önermiştir. Bunların bir kısmı devlet denetimini ön plana çıkarıp yasal düzenlemelerin gerekliliğine vurgu yaparken, bir kısmı da basın kuruluşlarının öz denetimine vurgu yapmıştır.

Gazetelerde kurum içi ve kurum dışı pek çok unsur doğrudan veya dolaylı bir şekilde gazete haberlerinin belirli etik kurallar çerçevesinde yayınlanmasını sağlamaya çalışır. Ancak bu etik kodların tek başına yeterli olmadığı da açıktır. Çünkü bu etik kodlarda dile getirilen standartların gazete haberlerinde ne ölçüde uygulandığı sürekli olarak tartışma konusu haline gelmektedir. Kurum dışı unsurlara sendikalar, meslek dernekleri, basın konseyi ile bu kuruluşlar tarafından belirlenen etik kodlar ile çeşitli yasal düzenlemeler örnek olarak gösterilebilir. Kurum içi unsurlara da gazete tarafından belirlenmiş etik kodlar ile kurumun çalışma düzeni içinde oluşturulmuş çeşitli denetim mekanizmaları gibi özdenetim amaçlı birimlerden söz edilebilir. Söz konusu kurum içi unsurlardan biri de okur temsilciliğidir.

Basının, toplum adına bağımsız bir “dördüncü güç” olma iddiası ile gazetecilik meslek etiği ve ilkelerinin sorgulandığı dönemlerde bir iç denetim mekanizması olarak ortaya çıkarılan okur temsilciliği, basın kuruluşlarının kaybettiği işlev, sorumluluk ve prestij kaybını yeniden kazanma yollarından biridir.

Bu çalışmada, bir iç denetim mekanizması olarak gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesini ve okuyucu ile gazete arasında bir köprü olma işlevini üstlenen okur temsilciliğinin söz konusu işlevini ne ölçüde yerine getirebildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın literatür bölümünde ilk olarak, etik ve ahlak kavramları açıklanmıştır. Bu amaçla farklı ahlak anlayışlarına ve geçmişten günümüze kadar uzanan süre içerisinde, ahlak felsefesine değinen bazı filozofların yaklaşımlarına yer verilmiştir. Ardından, haber toplama ve yazma sürecinde gazetecilerin ilke olarak benimsediği pratiklere meslek etiği çerçevesinde yer verilerek, gazetecilik meslek etiği ve özgürlüğü tartışılmıştır.

Basında özdenetim, çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, etik ilkeler bağlamında diğer ülkelerdeki basın kuruluşlarının neden bir özdenetime ihtiyaç duyduğu, bu özdenetim mekanizmalarının hangi ülkelerde, hangi amaçlarla ortaya çıktığı ve bu uygulamaların gazetecilik açısından ne kadar işlevsel olduğu da açıklanmıştır. Aynı doğrultuda dördüncü bölümünde de geçmişten günümüze Türk basınında özdenetim uygulamalarına yer verilmiştir.

Beşinci bölümde uluslararası alanda basın meslek etiği konusunda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Buna paralel olarak altıncı bölümünde yabancı ülkelerdeki basına alanında etik uygulamalara yönelik ne tür çalışmalar olduğu ortaya konulmuştur.

Yedinci bölümde ise, ilk olarak kamu yönetimi alanında ortaya çıkmış daha sonra da basın alanında bir denetim mekanizması olarak işlev gören ombudsmanlık sistemine yer verilmiştir. Ombudsmanlık sisteminin tarihsel gelişimi ve görev alanı tanımlandıktan sonra, Türkiye’de yeni olan bu uygulamaya değinilmiştir.

Son iki bölüm, çalışmanın ana eksenini oluşturan okur temsilciliğine ayrılmıştır. Bir özdenetim mekanizması olarak okur temsilciliğinin ortaya çıkış nedenleri ve tarihsel gelişimi ile okur temsilcisinin çalışma alanı, nitelikleri ve Okur Temsilcileri Örgütü’nün (ONO) kuruluşu ve amaçları ortaya konulmuştur. Ardından okur temsilciliğinin Türk basınında ortaya çıkmasının nedenleri ve önemi açıklanmıştır.

1.1. Problem

Bu çalışmanın genel problemi, Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerindeki okur temsilcilerinin gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesindeki rolünün ne olduğudur. Bu genel probleme bağlı olarak; okur temsilcilerinin etik standartların yükseltilmesi işlevini yerine getirmeye çalışırken hangi yöntemlere başvurdukları incelenecektir.

1.2. Amaç

Çalışmanın temel amacı, Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde bir iç denetim mekanizması olarak okur temsilcilerinin etik standartların yükseltilmesinde ne tür bir işleve sahip olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmanın genel amacına bağlı olarak aşağıdaki sorular da yanıtlanmaya çalışılmıştır:

1. Okur temsilcisi köşesinde yer alan metinlerin konularına göre dağılımı nasıldır?
2. Araştırma kapsamındaki gazetelerin okur temsilcisi köşelerinde yer alan eleştiriler kimler tarafından yapılmaktadır?
3. Eleştiri konusu haber okur temsilcisi köşesinde yer almadan ne kadar zaman önce gazetede yayınlanmıştır?
4. Eleştiri konusu haber daha önce gazetenin hangi sayfasında yayınlanmıştır?
5. Eleştiri haberin hangi bölümü ile ilgilidir?
6. Bu eleştiriler hangi konuları kapsamaktadır?
7. Bu eleştiriler karşısında okur temsilcisi hangi tutumları sergilemektedir?
8. Eleştiri konusu habere ilişkin değerlendirmeler, okur temsilcisi köşesinde yapılırken söz konusu haberi yazan muhabirin kimliği belirtilmiş mi?
9. Bu eleştirilere yanıt anlamında okur temsilcisinin yanı sıra başka kimlerin görüşlerine yer verilmiştir?
10. Eleştiriler karşısında okur temsilcisi dışındaki kişilerin tutumu nasıldır?

11. Eleştirilere okur temsilcisi dışındaki kişilerin verdikleri somut yanıtlar nasıldır?

1.3. Önem

Bu çalışma, Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde bir iç denetim mekanizması olarak etik standartları yükseltme işlevini üstlenmiş olan okur temsilcilerinin bu işlevini saptaması bakımından önemlidir. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa; bu çalışma, okur temsilcilerinin, gazetenin diğer çalışanlarını etik ilkelere ve kurallara uymaları konusunda ne ölçüde başarılı olduklarını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Çalışmadan elde edilen bulgular gazetecilik alanındaki etik standartların yükseltilmesi amacıyla yapılan çalışmalara katkıda bulunması bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye’de şu ana kadar gazetelerde etik standartların yükseltilmesi işlevini üstlenmiş olan okur temsilcilikleri konusunda yapılmış az sayıdaki kapsamlı çalışmalardan biri olması bakımından da önemlidir.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışma kapsamında, aşağıda belirtilen noktalar varsayım olarak ifade edilmektedir:

1. Gazetelerdeki okur temsilcisi köşeleri etik standartların yükseltilmesi amacına hizmet etmektedir.
2. Gazete haberlerinde bir takım etik konulu ihlaller gerçekleşmektedir.
3. Okur temsilcilerine gazete haberlerindeki etik ihlaller konusunda okuyuculardan ya da habere konu kişi ve kurumlardan eleştiriler gelmektedir.
4. Okur temsilcilerine gelen eleştiriler gazetenin içeriğindeki tüm haber türleriyle ilgili olabilmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma aşağıda belirtilenlerle sınırlıdır:

1. Bu çalışma, Türkiye’deki yaygın gazeteler evreninden hareketle, bünyesinde okur temsilcisi bulunduran üç gazete ile sınırlıdır. Bunlar; (alfabetik sıraya göre) Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi ve Sabah Gazetesi’dir.
2. Çalışma, Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi ve Sabah Gazetesi okur temsilcisi köşelerinde yer alan haber eleştirilerinin içerik çözümlemesi ile sınırlıdır.
3. Çalışmanın bulgularından elde edilecek sonuçlar yalnızca Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi ve Sabah Gazetesi ile sınırlıdır.

İkinci Bölüm

Etik ve Gazetecilik Etiği

1. Etik ve Ahlak Kavramlarının Tanımı

İçinde yaşadığımız toplumun ve onun içinde barındırdığı değerlerin bizlerin hem yaşamsal hem de mesleki yaşamımızda etkisi büyüktür. Bu nedenle toplumun parçası olan gazeteci de toplum içinde yaşayan bir birey olarak hem toplumun değerlerinden hem de kendini şekillendiren bu değerlerin meslek yaşamına olan yansımalarından etkilenecektir. Bu durumda, gazeteci meslek ahlakını/etiğini incelemekten önce, aydınlatma süreci içinde gazetecinin kendisini ve dolayısıyla mesleki kimliğini etkileyen ahlak ve etik kavramlarının tarihsel akış içindeki seyrinin de incelenmesi gerekmektedir.

Etik, Yunanca “ethike” sözcüğünden, o da “ethikos” sıfatından türemiştir. Bu sıfatın kökü ise “ethos” sözcüğüdür. “Ethos” sözcüğü de “gelenek ya da alışkanlık”, “bir kişinin yaşamında ağır basan tutum” anlamını taşır (Girgin, 2000: 143). Genel bir tanımla ahlak ise; belli bir dönemde belli insan topluluklarıca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin bütünü veya farklı toplumlarda ve zamanlarda kapsamı ve içeriği değişen ahlaki değerler alanı olarak tanımlanabileceği gibi, şu biçimde de tanımlanabilir: Bir kişi ya da bir insan öbeğince benimsenen eylem kurallarının bütünüdür (Kılıçoğlu, 1988’den aktaran Özgen, 1998: 21).

Ahlak yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile yaptıklarımızın ve yaptıklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgili olduğunu belirten Özgen (1998: 39–40), ahlak ve etik arasındaki ilişkiyi şöyle tarif etmektedir: Ahlak ve etik arasındaki ilişki, birinin (ahlak) toplum ve insanın vicdanı ile ilgili bir olgu olması, diğerrinin (etik) ise bununla ilgili felsefeyi temsil etmesiyle açıklanır.

Ahlak felsefesi olarak da adlandırılan etik, “iyi yaşam”ı temellendirmenin mümkün olup olmadığı, eğer mümkünse bunun nasıl bir yöntemle olacağı soruları ile yola çıkar (Irzık ve Erzan, 2008: 1). Etik görev ile ilgilidir. İnsanın kendisine ve diğer insanlara karşı olan görevlerini kapsamaktadır. İnsan yaşamının yapısal gereği olarak bu, hem bireysel hem de toplumsal alanda ortaya çıkmaktadır. İşte bu bireysel ve toplumsal ahlak ikililiği ya da sentezi, etik kavramının kendi özünde bulunmaktadır (Merril, 1989: 166).

1.1. Ahlak Kavramı

Ahlak kavramı hayli karmaşık ve soyut anlamı bir tarafa bırakıldığında, evrensel olmayan (değer yargılarının her yerde aynı kabul edilmemesi) göreceli bir kavramdır. Poole (1993’ten aktaran Girgin, 2000: 145) “kişinin kendisine ve vicdanına karşı görevleri kapsayan ahlak kuralları, aynı zamanda başkalarına ve topluma karşı bir görev gibi de görünürler. Bu nedenle bazı düşünürler, başkalarına karşı olan görevleri de ahlakın kapsamı içine almışlardır. Özellikle belirtmek gerekir ki ahlak tek yanlıdır, yalnızca kişinin kendi vicdanı ve bilincine ilişkindir. Bunun müeyyidesi de esas itibarıyla vicdanidir. Ahlak kavramı, oldukça soyut ve özgül olmayan anlamı hariç tutulacak olursa, evrensel bir kavram değildir; her toplum kendi ahlak biçimini inşa eder.”

Ahlak kurallarının zaman içinde ve varoldukları toplumlara göre değişebilir olması, onların göreceliğini de beraberinde getirmektedir. Ancak ahlakta değişmeyen bir ana öge vardır, bu da ahlaki eylemlerin “iyi eylemeyi” hedef alarak iyiye yönelmeleri özelliğidir. Ancak her ahlaki anlayışta “iyi”nin bağlı olduğu değer/değerler değişiklik gösterebilir, bu durumda ortaya çıkan olgu, ahlakın göreceliğidir (Özgen, 1998: 21).

Ahlaka uygun davranışın motiflerini doğrudan doğruya toplumda arayanlar olduğu gibi, bu davranışın motiflerini insan psikolojisinde arayanlar da olmuştur. Ahlak değerlerinin başlı başına bir varlık alanı olduğunu kabul edenler olduğu gibi, bir toplum tarafından iyi olarak kabul edilen şeylerin iyi olduğunu savunanlar, toplumun iyi bulduğu şey iyidir diyenler de vardır. İnsanla ilgili olayları, kültür olaylarını açıklamada sadece tek motiften hareket etmenin açıklamayı eksik bıraktığı ve tek yanlı görüşe vardığına kuşku

yoktur. Çeşitli ahlak öğretilerinin iyiyi tanımlaması değişiktir. Bu iyi anlayışı ahlak tiplerini ayırır (Akarsu, 1982: 23–24).

Ahlak öğretilerinde ortaya çıkan ayrılıklar, temelde, iyi-kötü tanımları arasındaki farklı yaklaşımlar sonucunda belirmektedir. Öğretiler arasındaki bu farklılaşma, aynı zamanda, ahlakın göreceli olma niteliğini de oluşturmaktadır (Özgen, 1998: 24).

1.1.1. Bireyci ahlak

Ahlak üzerine yapılan felsefi tartışmaların Antik Yunan çağına kadar uzandığı görülmektedir. Bu dönemde, ahlak anlayışı bireyci bir yapıya sahiptir (Özgen, 1998: 24). Bütün Antikçağ etiği (ahlak felsefesi) Eudamonist karakterlidir. Bunu Demokritos’a kadar geri götürebiliriz. Demokritos, Eudamonism’in babası sayılabilir. Yunan Aydınlanması’nda Sofistler’de, Sokrates’te, Sokrates’ten sonraki okullarda etik hep eudamonist karakterli kalmıştır (Akarsu, 1982: 13).

“Eudaimonia” sözcüğü mutluluk anlamına gelmektedir. Mutluluk, yaşamın erek ve değerlerinin insan ruhunda olduğunu dile getiren bir kavramdır. Antik çağın mutluluk anlayışı bireyci bir özyapıya sahiptir. Yani tek tek kişilerin mutluluğa nasıl erişebileceklerini araştırıyor (Arat, 1996: 18).

Ancak, Eudaimonia anlayışı altında biçimlenen Antik çağ Yunan felsefesini tek bir ahlak görüşü etrafında görmek ve düşünüp, algılamak yanlış olacaktır. Yalnızca Antik çağ Yunan felsefesinin değil, tüm zamanların en önemli filozofları arasında yer alan Sokrates (İ.Ö. 469–399), insanın ahlaksal eylemlerinin kaynağı olarak tek doğru bulunabileceğini savunurken, aynı çağı paylaştığı Sofistler’e göre ise, tek bir nedene bağlanarak yapılacak ahlaki davranışların çözümlenebilme çabası doğru ve yeterli bir yaklaşım biçimi değildir (Özgen, 1998: 25). Arat, Sokrates’in bilgi ve erdemi birbirine özdeş gördüğünü ve bu açıdan ahlaki eylemleri bilgiye bağladığını ifade ederek dönemi şu şekilde özetler (1996: 18–19): “Çağdaşları olan Sofistlerin neden olduğu değerler göreceliğine Sokrates, tümel bir doğrunun bulunabileceği kanısıyla karşı koyuyordu. Ona göre erdemlerin tümü bilgiye dayanıyor. Bilgi (episteme), insanları doğru eyleme,

bilgisizlik de yanlış eyleme götürür. Bu nedenle ahlaksal eylemlerimizin kaynağı bilgi oluyor. Bu bilginin içeriği ise, Sokrates’e göre iyi’dir. Ve iyi ile doğrunun ne olduğunu bilen kimse erdemlidir. Zaten bilgi erdemdir. Erdemli olmak da bilge olmak demektir. Öyleyse Eudaimonia’yı (mutluluğu) erdemlilik sağlar.”

1.1.2. Toplumcu ahlak

Sokrates’in öğrencisi olan Platon’da (İ.Ö. 427–347) ahlaki yaklaşımın toplumsal alanda ortaya çıktığı görülmektedir. “Onun ahlakı, ana eğilimi bakımından öteki Sokratesçilerin aşırı bireyselciliğine karşıt olarak, bir sosyal ahlaktır. Onun için Platon tek kişinin değil, toplumun mutluluğunu göz önünde bulundurup araştırır. Bu mutluluğa da eksiksiz olarak devlette erişilir. Bundan dolayı Platon’un ahlakı ideal devlet öğretisinde bütünlenir (Gökberk, 1990: 65).

Aristoteles “insanı toplumsal bir varlık olarak tanımlar.” Sosyal bir varlık olduğu için de, ahlak olgunluğuna insan ancak devlette, toplumda erişebilir; yine bu yüzden devletin asıl ereği, yurttaşları ahlak bakımından biçimlendirmek, olgunlaştırmaktır.”(Gökberk, 1990, 80). Ayrıca, ahlak ve toplum birbirinden ayrı düşünülemez. Ahlak kişiler arasındaki ilişkileri düzenlerken, aynı zamanda toplumsal ilişkilerde de başvurulan kaynaklardan birisidir (M. Özgen, 1996: 39).

Sosyal düzen, devlet, uygarlık, kültür ve yasalar ahlakın dışı yansıyan yönüdür. “Aristoteles’in, devlet-toplum felsefesi, ahlak anlayışına sıkı sıkıya bağlıdır. Zaten devletin de görevi toplumda ahlak anlayışını pekiştirmek olmalıdır. Bu görevi yerine getirmeyen devlette ahlaklı bir toplumdan söz etmek Aristoteles mantığına göre imkânsızdır (Ertekin, 2006: 28).

Antik Yunan felsefesinin etkilerinin sürdüğü yıllardan çok daha sonraları, 18. ve özellikle 19. yüzyıldan sonra toplumbilim alanındaki gelişmelerin de etkisiyle, ahlak kavramının, bazı düşünür ve toplumbilimcilerce toplumsal yaşamın içinde kabul edilerek yorumlandığı görülmektedir. Örneğin August Comte ahlakın, sosyolojinin bir dalı olması gerektiği görüşündedir. Çünkü kendisine göre ahlak, doğal olan bencillığe,

toplumsal olan başkalarını düşünmenin tercih edilmesi (altruizm) anlamındadır. Comte'a göre ahlakın temel ilkesi başkaları için yaşamaktır. Comte burada başkalarından aileyi, vatani, insanlığı kastetmektedir. Ona göre insanların başlıca kusuru bencilliktir (Özgen, 1996: 71).

Bir başka düşünür ve toplumbilimci Emile Durkheim “Toplumsal İşbölümü” adlı eserinde (aktaran M. Özgen, 1988: 25), toplumların kendine özgü bir ahlakı bulunması gerektiğini ve ahlak kurallarının amacının kişileri uyumlu olarak birbirlerine bağlamasını, başkasını düşünerek yapılan her hareketin ahlaklı olduğunu belirtmiştir. Durkheim'e göre, toplumsal sorun esas olarak ahlaki bir sorundur ve çağdaş toplumların bunalımı, temeli toplumun yapısında bulunan ahlaki bir bunalımdır (Güneş, 1996: 125).

1.1.3. Sofist ahlak anlayışı

Sofist görüşün önde gelen temsilcilerinden biri olan Protagoras için duyu algısı ve bundan doğan sanı biricik bilgimizdir. Yani, her sanı doğrudur, hiç kimse yanlış bir şey düşünemez ya da Protagoras'ın ün salmış sözü ile söylenecek olursa; insan her şeyin ölçüsüdür, varolanların varlıklarının da, varolmayanların varolmadıklarının da (Gökberk, 1990: 43).

Bu anlayışta doğru diye nitelendirilebilecek, herkesin doğru sayacağı bir yargıya varmanın olanağı yoktur. Sofistlerin bilgi ve ahlak anlayışlarında ortaya çıkan bu göreceli anlayış, ahlaki yaklaşımda bir karışıklığın ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

Bu görüşleriyle sofistler, genel geçer kuralları yadsımışlardır. Üstelik Sofistlerin bu yadsıması, yalnızca ahlak yasalarıyla sınırlı kalmamıştır. Bilimsel bilginin de aslında olmadığı biçimde karşımıza çıkan göreceli düşünce anlayışı, doğa yasaları için de Sofistler tarafından geçerli kabul edilmişleridir (Özgen, 1998: 32).

1.1.4. Ödev ahlakı

Felsefeye ödev ahlakı kavramını, ünlü Alman düşünür ve felsefeci Immanuel Kant (1724–1804) getirmiştir. Kant ahlaka, akıl bağlamında yaklaşmıştır. Ona göre, akıl ve ahlak arasında bir bağ bulunmaktadır. Kant, ahlaksal eylemlerde, iyi istencin varlığına önem vermektedir. Ahlaki eylemin değerliliği ancak bu istenç sayesinde olasıdır (Özgen, 1998: 33).

Bu ödev ahlakı bağlamında öne sürmüş olduğu iyi davranışın mutlak ve değişmez bir yapısı vardır. Buna göre kişi, salt iyiyi hedeflemek durumundadır. Aksi söz konusu olduğunda onun davranışlarında ahlaksallık bulunmamaktadır.

Kant, pek çok düşünürün aksine bütün insanlar için geçerli olan bir ahlak yasasının var olduğunu ve olabileceğini söyler. Bu yasaya göre; bir kişi öylesine hareket etmelidir ki, hareketin kuralı, aynı zamanda öbür insanların hareketleri için de bir yasa ve bir ilke olabilsin. Bu ahlak yasasına uygun hareket etmek insan için bir ödevdir. O halde eylemlerimiz, ahlak yasasına uygun olmalıdır. Kant, ahlakiliği kişisel çıkarlardan ayrı tutmaktadır (Aslan, 2001: 12). Arslan’a göre (2001: 12), Kant’ın düşünceleri şu şekilde özetlenmektedir: “Kant’ın ahlakında esas olan mutluluk ya da fayda değil, mutluluğu hak etmek ve doğru olmaktır. Kant ahlakında ahlaki davranışı motive eden güç, mutluluk, zevk ya da fayda olamaz. Ahlakilik bu anlamda koşulsal bir durum değildir. Başka bir deyimle ahlaki davranmak için belli koşulların yerine gelmesi beklenmemelidir. Ahlaki davranış her koşulda ve durum ne olursa olsun ortaya konması gereken bir davranıştır.”

1.1.5. Yararcı ahlak

İngiliz düşünürleri Jeremie Bentham’in (1748–1832) temellerini atıp John Stuart Mill’in (1806–1873) geliştirdiği yararcılık öğretisine göre töresel gerçeğin ölçütü “yarar”dır. Mill ahlakı, bencillikten (egoism) ve kişisellikten uzaklaştırarak toplumcu ve sonuçların toplum içindeki çoğunluğa bakılarak değerlendirilmesi görüşünü ortaya koymuştur (Merrill, 1999: 45). Böylece yararcılar, Antik Yunan felsefesindeki bireysel

eudamonizm anlayışının yerine toplumcu mutluluk anlayışı düşüncesini benimserler. Aynı zamanda bu anlayış, ahlaka toplumcu bir yaklaşım ve bakış açısı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, J.S. Mill, etik konusunda ortaya koyduğu görüşlerinde, toplumsal mutlulukla, bireysel mutluluk arasında bir koşutluğun bulunduğunu ve toplumsal mutluluğu sağlamaya çalışmanın ahlaki eylemlerde temel ilke olduğunu öne sürer (Özgen, 1998: 39)

1.2. Etik Kavramı

Ahlak felsefesi ya da etik, ahlaki konu edinen felsefe dalıdır. Kullanılan ahlak terimlerini ve ahlaki yargılarımızın statüsünü analiz eden etik, takındığımız ahlaki tutumlarımız ardında yatan yargılarımızı ele alır. Tanımından da anlaşılacağı gibi, ahlak alanında düşünme, felsefe yapma sürecinin insana kazandırmış olduğu bir etkinlik olan etik; ahlakın sorunsalını, açıklanması ve buna bağlı olarak ilkelerinin saptanmasını oluşturmaktadır. Yani etik, ahlakın belli bir disiplin altında çözümlemesinin yapılması ve bu çözümleme sonucunda elde edilenden çeşitli veriler ışığı altında bir senteze varılarak, ahlaki bir disiplin ya da yaklaşımın elde edilmesi çabasıdır. Ahlakın etikten önce de var olduğunu söylemek kuşkusuz doğru bir saptamadır (Özgen, 1998: 41).

Bu durumda etiğin sorunsallaştırdığı olgu, belirli ahlaksal anlayışlar çerçevesinde, insanın hem iç dünyası hem de toplumsal bir varlık olarak dış dünyasında ortaya koymuş olduğu tutum ve davranışların çözümlemelerinin yapılmasıyla, bunların iyi ve kötü olarak değerlendirilmesi, ayrıştırılması ve iyi-kötü ayrımına temel oluşturacak ahlaki ölçekleri belirlemektir. Etikle ilgili tüm bu etkinliklerin çalışma alanı ise felsefedir. Altschull (1990: 357) felsefe alanındaki çalışmaların geleneksel olarak beş başlık altında toplanabileceğini söyler. Bunlar: (1) metafizik, gerçekliğin doğasını inceler; (2) mantık, düşünmenin yöntemini ve kurallarını inceler; (3) epistemoloji, bilgi ve bilgi kuramları ile ilgilenir; (4) estetik, güzelliğin anlamı ve görünümüyle ilgilenir; (5) etik ise ahlaki değerlerin oluşumu ve doğru ile yanlışın ilkeleriyle ilgili yapılan çalışmalardır.

Etiğin normatif ve betimleyici olmak üzere iki yöntemi vardır. Betimleyici yöntemde, bir topluluktaki eylem ve davranış biçimleri, toplulukta geçerli olan etkin değerler ve geçerlilik talepleri açısından araştırılır ve bu yöntem çoğunluğun bağlayıcı olduğunu kabul ettiği ahlak yasalarının bütününe yönelik yargıları içerir. Normatif yöntem ise varolanı betimlemekten çok tanımlayıcı bir yöntemdir ve bir saptamaya gitmeden önce eylemleri ahlak çerçevesinde değerlendirme olanağı sunan ölçütleri geliştirmeye çalışır. İletişimle ilgili sorunlar açısından en uygun yöntem normatif yöntemdir. En yaygın normatif etik modellerinden ikisi de genellikle teleolojik (erekbilimsel) ve deontolojik (ödevbilimsel) olarak sınıflandırılır. Bu yaklaşımların arkasındaki kuramın anlaşılması, hem ahlaki imgelemi canlandırmaya hem de etik karar verme için gereken analitik becerinin geliştirilmesine yardım eder (Uzun, 2007: 14).

1.3. Etik Değer

Etik değerlerin saptanması belirli bir ahlak felsefesi anlayışı doğrultusunda gerçekleşir. Her ahlak felsefesiyle ilgilenen filozof, kendi görüşüne bağlı kalarak etik değerleri ortaya koyup, bunların mutlak doğruluğunu savunmaktadır. “Değer tür olarak insanın varlığa kattığı bir bilinç boyutudur. Çeşitli bağlamlar içinde kullanılışlarına bakılırsa, değerle, bir şeyin aynı türden şeyler arasında özel yerinin kastedildiği ve bu değer genellikle olumlu bir renk taşıdığı görülür (Kuçuradi, 1996: 181).

Bu durumda değer denilen kavram, yer aldığı düzen içinde ülküsel olanı ya da en yüksek iyiyi temsil etmektedir. Etik açısından değer, ahlaki eylemlerimizdeki hedef ya da varılmak istenendir. Değerin kişi açısından önemini Kılıçoğlu (1998: 70–71) şu şekilde açıklar: Bizim hayatımız ancak ebedi ahlak yasasının, mutlak bir hayır kavramının varlığı kanaati sayesinde değer kazanır. Bu kanaatten mahrum bir hayat (...) hedefsiz, gagesiz, idealsiz, gayet süfli bir hayat olurdu.

Etik değerler, insan ilişkilerinin ve insan aklının belirli bir süreç içinde yaşadığı deneyimlerden ortaya çıkar. Bu nedenle bir mesleğe ilişkin etik kralları da ancak o mesleğin icracılarının söz konusu ortak değerleri benimsemeleri ve uygulamalarıyla varolabilir, yoksa dışarıdan dayatılamaz (Tılınç, 1999’dan aktaran Atabek, 2005: 9).

1.4. Meslek Etiği

Toplumsal bir varlık olarak insan, mesleki bir etkinliğin içinde yer alıp yaşamını sürdürürken, aynı zamanda da ortak değerler dünyasına katkıda bulunacağı bir mesleği toplum yaşamı içinde yürütmektedir. Her mesleki etkinlik, toplumsal alanda bir iş bölümü sonucunda ortaya çıkmıştır. Birey retim yaparak toplumsal yaşama katkıda bulunurken, kimi zaman da kişinin çıkarlarıyla toplumun çıkarlarının aynı doğrultuda olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla mesleki etkinliğinde, bireyin yesi olduğu toplumun yararına davranmasını gerektirecek bir kuruma gereksinim vardır. Bu gereksinim sonucunda mesleki etik kavramı ortaya çıkmıştır.

Toplumun tümünü kapsayan ve herkes için geçerli olan genel etik kuralları, toplumsal yaşamın her alanında kendisinden beklenen yaptırım gücüne sahip değildir. Bu alanlardan biri olan meslek etiği, genel etiğin bu eksikliğini karşılamak için ortaya çıkmıştır. Meslek sahibi bireyler, içinde yaşadıkları toplumun genel etik kurallarının yanı sıra meslekleriyle ilgili etik kurallarına da uymak zorundadır (Atabek, 2005: 8). Meslek etiğinin varolabilmesinin temel şartı ona ilişkin etik kuralları yaşatan bir grubun bulunmasıdır. Her meslek kendi meslek etiğini ya da ait olduğu zümrenin etiğini üretir. Bundan dolayı meslek etiğine ilişkin kuralların öncelikle belirli bir kitleyi ilgilendirdiğini belirten Durkheim (1986: 21), bunun da mesleki bir yanlışın öncelikle o meslek grubunca fark edilmesi ve ayıplanması sonucunu doğurduğunu söyler.

Meslek etiği, belirli bir mesleği icra ederken kişinin ne yapması ya da ne yapmaması gerektiği ile ilgilidir. Bütün meslek gruplarının ahlakları, genel ahlaki ilkeye, mesleğinde olabildiğince iyi olma ilkesine dayanır. Burada, alışma ve emeğin kendisine bir değer yüklenir. İş sadece teknik kurallar aracılığıyla değil, diğer insanları doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren ahlaki kurallar temelinde icra edilecek bir etkinlik olarak tanımlanır. Platon, bir işin iyi yapılması için yalnızca uzmanlığın yeterli olmadığını, iyiye niyet etmenin de önemli olduğunu vurgular. Başka bir deyişle, “İyiye istemeyen için bilgi, şans olmaktan çok bir tehlikedir; açıkça o, bilgisiyle mesleki bilgi olmasaydı yapamayacağı kötüyü daha iyi bir şekilde yapabilir; böylelikle kişinin mesleğinde iyi olmasıyla, kötü daha kötü olmaktadır” (Koslovski, 2000: 40).

Genel anlamda meslek ahlak ilkeleri, hukuk yasalarında yer almayan ancak mesleki etkinlik açısından önemli olan uygulamalarla ilgili yükümlülükleri ve kuralları içinde bulundurmaları nedeniyle, meslek üyelerine rehberlik eden ancak bağlayıcı olmayan yapısal bir özelliğe sahiptirler.

Bir mesleği yerine getiren kişinin bilgi, beceri ve doğru iş alışkanlıkları ve tutumları olmak üzere üç temel alanda “yeterli” olması gerekir. Bir başka deyişle, bir uğraşın meslek olarak sayılabilmesi için söz konusu uğraş alanının etik değerleri ve ilkeleri de barındırması zorunludur. Bir mesleğin taşıması gereken şunlardır (Aydın, 2002’den aktaran Atabek, 2005: 9):

1. Bir meslek dalı, toplumun kaçınılmaz olan bir gereksinimini karşılar.
2. Meslek, kişinin salt kendi doyumunu için değil, aynı zamanda başkalarının yararı için de yaptığı bir uğraştır.
3. Meslek sistemi bir eğitimle kazanılmış özel bilgi ve beceriye dayalıdır.
4. Meslek dalları, araştırma ve deneylerle geliştirilerek zamanla kendine özgü tekniklere sahip olurlar.
5. Meslekler kazanç elde etmek için yapılan uğraşlardır.
6. Meslek olarak kabul edilecek bütün uğraş ve alanlarının kendine özgü değerleri ve etik ilkeleri vardır ve bu mesleğin üyeleri bu değer ve ilkeler doğrultusunda davranırlar.

2. Gazetecilik ve Habercilik

2.1. Gazete

Fransız düşünür Alexis de Tocqueville gazetenin günümüz toplumları için önemini şu şekilde belirtmiştir (aktaran Ersöz, 1999: 19): Demokrasi olmazsa gerçek anlamda gazeteler olmaz; ama gazeteler olmazsa da demokrasi olmaz. Gazete politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için, yorumlu ya da yorumsuz, her gün ya da belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayındır.

Martin Walker da gazetenin tanımını şu şekilde yapmaktadır (1999: 39): Gazete, günün belgeseli, her tür bilginin sadık defteri olarak, herhangi bir konuya saplanıp kalmamalı, aksine her damağa yönelik bir şeyler içermelidir.

Gazete, yazı ve fotoğraf kullanarak, halka güncel olaylara ilişkin haber ve bilgi verir. Genellikle günlük ya da haftalık olarak düzenli aralıklarla yayımlanan gazetelerde, haberlerin ardında yatan toplumsal eğilimler ve siyasal gelişmelerle ilgili yorumlar da bulunur (Girgin, 2000: 64).

Tarihin bilinen ilk haber toplama ve dağıtma belgesi, Roma Senatosu tarafından İ.Ö. 59 yılında çıkartılan “Acta Diurna-Acta Puclica”dır. Bu ilk “resmi gazete”de 2.000 dolayında kopya çıkarılarak imparatorluğun her köşesindeki halka açık yerlerde duvarlara asıldığı bilinmektedir. Basın tarihçileri, haber ve bilgilerin pazarlanmaya başlamasını modern basının başlangıcı sayar. Özellikle Almanya ve İtalya’daki büyük iş merkezlerinden, ekonomik ve politik durum hakkında özetlenmiş bilgiler, elle yazılarak çoğaltılmışlardır. Bunlar 15. yy. sonlarından itibaren Venedikte “avvisi”, daha sonra da Hollandalıların “zeytungen” diye adlandırdıkları el yazmalarıdır (İnuğur, 1982: 42).

Baskı makinesinin bulunması, 15. yy.’da gazete ve dergilerin hızla gelişmesine yol açmıştır. Bu dönemde Fransa’da “occasionnel” adı verilen, broşür tipi süresiz gazeteler yayımlanmaya başlanmıştır. Bu türün İtalyan örneklerine ise “bozuk para” anlamına gelen “gazetta” denilmiştir. 16. yy.’ın ortalarında, Fransa’da daha popüler nitelikli, bireyin hayal gücüne ve duyarlılığına hitap eden “canard” adı verilen gazeteler görülmeye başlanmıştır. Gerçek anlamda süreli yayının doğuşu, ancak 17. yy. başlarında mümkün olmuştur. Hollanda’nın Anvers kentinde Mayıs 1605’ten itibaren “Nieuwe Tydingen” adlı düzenli bir gazete yayınlanmaya başlamıştır (İçel, 1990’dan aktaran Girgin, 2000: 65).

Osmanlı sınırları içinde, Türkçe olarak ortaya çıkan ilk gazete 1 Kasım 1831 tarihili “Takvim-i Vakayi”dir. Haluk Besen (1997: 14), bu gazetenin Avrupa ölçülerinde bir gazete olmak yerine, “Saray’ın Güncesi” niteliğini taşıdığını söyler. 1865 yılında “Tuna Gazetesi” ile başlayan vilayet gazeteleri dizisi çerçevesinde Anadolu’da yayımlanan ilk

gazete Envarı-ı Şarkıyye'dir. 1867'de yayımlanmaya başlayan bu gazetenin yaşamı, bazı zorunlu ara vermelerin dışında, 1963'e kadar sürmüştür.

2.2.Gazeteci

Gazetenin ortaya çıkışı topluma yeni bir meslek kazandırmıştır; gazetecilik. Gazeteci, ilk dönemlerde mesleğini bir ya da birkaç günlük süreli yayın organında uygulayan, gazeteye yazı yazmayı, haber toplayıp vermeyi ya da gazetenin yazı işlerinde çalışmayı iş edinen kimse olarak tanımlanmıştır (Girgin, 2000: 67).

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ne göre gazeteci şu şekilde tanımlanmaktadır: Düzenli bir şekilde, günlük ya da süreli bir yazılı, görüntülü, sesli ya da elektronik basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup çalıştığı işletmeyle ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olandır (Sezgin, 1999: 2).

Gazetecilik, maaşla çalışan ya da haber, yazı, sayfa ve program başına ücret alan, habercilikte işlevi bulunan süreli bir yazılı, görsel, işitsel kitle iletişim aracında ya da haber ajansında haber üreten (toplayan, araştıran, seçen, ayıklayan, biçimlendiren, yayımlayan), üretimde payı bulunan kişilerin mesleğidir (Girgin, 1998: 33).

Gazetecilik bir meslek niteliğinin yanı sıra “belli düşünceleri beyinde ve vicdanında formüle etmiş kişilerin mesleği olarak da nitelendirilmektedir. Gazetecilik, Fransız Basın Terimleri Sözlüğü'nde, “yayın türü ve aralığı ne olursa olsun, basın kuruluşlarının çalışanlarının etkinliklerinin tümü” tanımıyla yer almaktadır (Yücedoğan, 1998: 8).

Oscar Reck'e göre (aktaran Schlapp, 2002: 15), gazeteci hâkim değildir, o gerçeğin perindedir ve onun savunucusudur. Her etkinlikte de kişiliği değil, yaptığı iş ön planda olmalıdır. Gazeteciler demokratik toplumların bekçileri olarak çevrelerini çok iyi gözlemlemeli, yanlışları korkusuzca ortaya çıkarmalı, etrafındaki kişilerle içli dışlı olmaktan sakınmalı, siyasi, kültürel, toplumsal olaylara eleştirel bir bakış açısıyla

yaklaşmalıdır. Eleştirel tavır, salt yerici değil, yapıcı da olursa ancak değer kazanır. Ciddi bir gazeteci için temel yasa, habere gösterilen özenle ilgili sorumluluktur. Yayınlanacak her şeyin doğruluk payı titizlikle araştırılmalıdır. Aslında “nesnel” gerçekleri iletmenin her zaman olası olmadığı bilincinde olan gazeteciler dürüst, gerçekler doğrultusunda yansız bilgi sunmak için çabalamalıdır.

Gazeteci yazdıklarından, söylediklerinden, gösterdiklerinden yalnızca kendisi sorumlu olmak koşuluyla, iktidarlara karşı bir iktidar oluşturabilir. Bu sorumluluğun kazanılması ise yalnızca gazetecilik tekniklerinin çok iyi bilinmesiyle değil, meslek ahlakının da benimsenmesiyle olur.

2.3. Haber

Haberin pek çok tanımı vardır. Bunun nedeni, işlevinin çeşitliliğinden ve etkisinin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Atilla Girgin’e göre (1998: 13) haber, gerçeğe bağlantılı ya da gerçeğin ta kendisi olduğu sanılmasından dolayı en etkili medya içeriği olduğunu vurgular. Oya Tokgöz’e göre ise haber, bir olayın raporudur (1994: 127). John Honenberg haberi, dün bilmediğimiz her şey olarak tanımlar (1963: 40). Bu tanımlamaları çoğaltmak elbette mümkündür. Buna karşın haberin amacı, gerçekleşen herhangi bir olayın kitlelere aktarılmasıdır. O halde haber “olay”dır. Olay ise çeşitli olguların, belirli bir yer ve zaman içinde meydana gelmesi, geçmesi sürecidir. Bu olayların bir kısmı haber olarak basında yer alırken, bir kısmı da elenmektedir. Bunun nedeni de olayın haber olma değeriyle orantılıdır.

Haberleri, genelde üç türe ayırmak mümkündür (Tokgöz, 1994: 132):

1. Eylem haberleri: İçlerinde daha çok eylem, az söylem bulunur (trafik kazası, cinayet haberleri vs.).
2. Söylem haberleri: İçlerinde daha çok söylem, az da eylem bulunur (basın toplantıları, konferanslar, bilimsel toplantılar vs.).
3. Eylem-söylem haberleri: Bu haberlerin içlerinde neredeyse eşit ölçüde eylem ve söylem bulunur (tören haberleri vs.).

2.4. Haber Değeri

Herhangi bir eylem ya da söylemin, hedef kitlelere ulaştırılması için içermesi gereken özellik “haber değeri”dir. Haber değeri olarak adlandırılan şey, kitle iletişim araçları yetkililerinin eylem ya da söylemlerin üretimi, seçimi, biçimlendirilmesi ve yayımlanması sırasında kullandıkları profesyonel kodlardır. Haber değeri, endüstrileşmiş haber kuruluşlarının, üretim aşamasında kullandıkları formattır. Haber değeri, habercinin kişisel değer yargılarının yanı sıra yine haberciler tarafından geliştirilmiş değer yargılarıdır. Bu değer yargılarının zamana, zemine ve toplumlara göre değişikliklere uğradıkları ya da yerlerini yenilerine bıraktıkları bilinmektedir (Girgin, 2000: 79).

Bir eylem ya da söylemin haber değeri taşıması için, bir başka deyişle bir yayın organında yayınlanabilmesi için bir takım temel özellikler taşıması gerekmektedir. Bunlar; gerçeklik, güncellik, ilginçlik, önemlilik ve anlaşılabilirlik.

2.4.1. Gerçeklik

Gerçeklik, haberin olmazsa olmaz nitelikteki temel ilkesidir. Haberin gerçekliği, daha doğrusu gerçeğe en yakın anlatımı, haber kaynağının güvenilirliğinin yanı sıra habercinin kişilik yapısına, deneyimlerine, kişisel ya da toplumsal beklentilerine ve etik değerlerine bağlıdır. Haberci, haber kaynağının güvenilirliğinden tereddüde düşmesi halinde, haberinin gerçekliğini değişik kaynaklardan onaylattırmalıdır. Bir haber doğrulanmadıkça ya da olaylara dayandırılmadıkça, gerçeklik, ilgi ve önem değeri taşıyamaz.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun, 18.04.1986 tarih ve 438 sayılı kararında bu konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer vermiştir (Öngören’den 1998’den aktaran Girgin, 2000: 80): “Haber verme hakkı; gerçeklik, güncellik, kamu yararı ve toplumsal ilgi, konu ile ifade arasında fikri uygunluk temel kurallarıyla sınırlıdır. Haber gerçek dışı ise diğer unsurların değerlendirilmesine gerek yoktur.”

Ancak haber gerçeğe uygunsa, böyle bir haberin yarattığı zarar ya da tehlikeye rağmen, haberi yayınlama fiili hukuka uygun sayılabilir. Haber gerçeğe uygunsa, kamu yararı ve toplumsal ilgi gerçekleştirilmiş ve gazeteci görevini yerine getirmiş demektir (Girgin, 2000: 81).

2.4.2. Güncellik

Haber yeni olmalı ve kolay iletilmelidir. Olayın gelişimiyle, iletilmesi arasındaki süre ne kadar kısa olursa, haberi haber yapan ilgi de o oranda büyüktür. Bugün oluşan ve ertesi günkü gazetelerde yer alacak ve duyulacak olaylar günceldir. Olay unutulduktan ve üzerinden uzun zaman geçtikten sonra yayımlandığında, verilen haberin yansızlığı da zedelenir. Zaten güncelliğini kaybeden bir olay, haber olmaktan çıkar ve bunun aktarılmasında kamu yararı bulunmaz (Schlapp, 2002: 18). Çünkü unutulmuş, hatırlanmasında yarar görülmeyen geçmişteki bir takım davranışların gündeme getirilmesinde, böyle bir yarar düşünülemez.

Ancak, eski bir olaydan söz ederken gazeteci, başka bir hukuka uygunluk nedeninden yararlanabilir. Eski olay, tarihi önem taşımakta ya da tarihi özelliğe sahip bir kişiyle ilgiliyse, gazeteci için “tarihi olayları açıklama hakkı” söz konusu olabilir. Gazeteci, belli olayları inceleyerek bunların çeşitli nedenleri ve alınması gerekli önlemleri kamuoyuna açıklamak için olayları ele almışsa “ilmi yaymak ve yaratmak” hakkını kullanmış olur (Girgin, 200: 84).

2.4.3. İlginçlik

Yaşam alanımızı, temel bilgi ve görüşlerimizi değiştiren, normal kabul edilenden farklı olan her şey ilginçtir. Kişiler genelde, kendilerini birinci derecede ilgilendirdiğini düşündükleri sorunlara ilgi gösterirler.

Günümüzde kişilerin ilgisi sempati, duygu, seks, gelişme, yaş, çelişki, çatışma, drama, alışılmadık çıkış, gerilim, heyecan, romantizm, bilim, hayvanlar dünyası, macera, riziko gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. İlginçlikten amaç, sıradanlıktan kurtulma, olağandışı eylem ya da söylemler arayışıdır. Haber dilinde, ilginçliğin belleklere yerleşmiş en

belirgin tanımı, New York Sun'dan John Bogart, 1980 yılında, "Köpek insanı ısırırsa haber değil, insan köpeği ısırırsa haberdır." diyerek yapmıştır (Usluata, 1997: 94).

Bir haberin yayınlanmaya değer görülmesi için olayın etki alanı dışındaki yerlerde de ilgi uyandıracak nitelikte olması gerekir. Ancak yer, başka koşullarda "psikolojik yakınlık" olarak da algılanmaktadır. Habere konu olay, fiziki olarak çok uzakta gerçekleşmiş olabilir ama kitleyi oluşturanların, o yerdeki insanlarla duygusal bağları bulunabilir (Schlapp, 2002: 19).

2.4.4. Önemlilik

Bir olay siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamı doğrudan etkiliyorsa, yani bu alanlarda herhangi bir değişikliğe yol açıyorsa önemlidir. Bu tür haberler genelde "ciddi haber"ler olarak nitelendirilir. Bu çerçevede devlet, parlamento ve hükümet işlerine ilişkin haberlerin çok büyük bölümü önemli sayılır. Ayrıca tanınmış ya da ünlü kişi ve kuruluşlarla ilgili haberlerin önemli sayılma gibi bir şansları vardır (Schlapp, 2002: 19).

Önemlilik ögesinde iki alt başlık vardır (Girgin, 2000: 86). Bunlar; olayın ölçüsü ve olayın sonuçlarıdır. Olayın ölçüsüne örnek olarak, bir trafik kazası çok sayıda ölü ve yaralıyla sonuçlanması gösterilebilir. Olayın sonuçları için de yeni bir yasanın yurttaşlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri örnek verilebilir. Bir eylem ya da söylemin ya da her ikisinin etkisinin yoğunluğu ve genişliği, yani konuyla ilgilenen hedef kitlelerin sayısal çokluğu, önemliliğin başlıca göstergesidir.

Toplumun duyarlılık gösterdiği sorunlar da zaman zaman önemli sayılarak haber konusu yapılmaktadır.

2.4.5. Anlaşılrlık

Haberin en önemli özelliklerinden biri de anlaşılrlık ya da anlam taşımadır. Haber özelliği taşıyan olayı biçimlendirirken yani kurgularken, kelimelerin ve cümlelerin yanı sıra haberin bir bütünlük içinde anlam taşımasına özen gösterilmelidir. Öyle ki, haber

okunduktan, dinlendikten ya da izlendikten sonra, verilmiş bilgilerin yeterliliği nedeniyle, ilgili hiçbir soru sorulmayacak biçimde işlenmiş olmalıdır. Haberci ayrıca, kurgulama sırasında, hedef kitlesinin ilgisini azaltmak, dikkatini dağıtmamak için gereksiz ayrıntılardan kaçınmalıdır (Schlapp, 2002: 22).

2.5. Haberciliğin Temel İlkeleri

Gazetecilik etik kodlarında yer alan gerçekleri aktarmak, nesnellik, tarafsızlık, kişilik hakları ve özel yaşama saygı gibi ilkeleri vurgulayan hükümler, haberlerin hitap ettiği okuyucu/ dinleyici/izleyicilerin çıkarlarını korumaya yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece okuyucu/dinleyici/izleyicilerin yönlendirilmekten korunup kendi günlük kararlarını verirken bu haberlerdeki bilgilerden yararlanmalarının sağlanması amaçlanmaktadır.

2.5.1. Nesnellik

Gazetecilik etik kodlarında sıkça vurgulanan nesnellik, gazetecilerin, olaylarla olan öznellikten uzak ilişkilerini ve olayları aktarırken kendi öznelliklerini dışlayabilme yetilerini ifade eden bir anlayışı yansıtmaktadır.

Liberal yaklaşımda gazeteciliğin temel amacı gerçeği anlatmak olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçeği anlatmak, bütün gazetecilik etik kodlarında vurgulanır. Bu noktada, gerçeği aktarırken dünyanın nesnel bir resminin nasıl sunulacağı sorusu ortaya çıkar. Iggers (1998'den aktaran Uzun, 2007: 32), nesnelliğin, hem işlemsel norm hem de epistemolojik bir nesne olarak reddedilmesi, ancak kesinlik, doğruluk ve sansasyonelizmden kaçınma gibi değerlerin önemini sürdürmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buna karşın, Liberal yaklaşımda basının felsefi rasyonelini oluşturan toplumsal sorumluluk kuramı, nesnellik kavramına merkezi bir rol vermektedir. Bir demokraside yurttaşların yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için günün olaylarının ve dünyanın güvenilir bir resmine, yani olgulara uyan bir resmine sahip olmaları gerekir. Böylece, haber medyasının rolü konusundaki bu anlayış, gazetecilik etiğinin ilkeleri için kuramsal bir temel sağlar.

Habercinin mesleğini uygularken karşılaştığı en büyük zorluk şudur: Haberi araştırırken, yazarken ya da yayımlarken (kısaca haber üretiminin aşamalarında) kime ve neye sadık kalacaktır? Kendisine mi? Dengeli bir haber yayın ilkesine mi? Habere konu olan ya da haberin öğelerini oluşturan bireylere mi? Hedef kitlenin beklentilerine, dolayısıyla yayın politikasının gereklerine mi? Çoğu kez alınan karar bir sentez niteliğini taşımakta, söz konusu etkenler zaman, zemin ve koşullara göre değerlendirilerek, haber bir kez daha biçimlendirilmekte ve dolayısıyla gerçekten uzaklaşmaktadır.

Bu nedenle tarafsız ve değer yargısı taşımayan bir enformasyon düşünmek olası değildir. Ancak iyi eğitilmiş, kültür düzeyi yüksek, dürüst ve yetkin gazetecilerin katkılarıyla tarafsızlık ilkesine biraz daha yaklaşılabilir. Bunun için de haber üretiminin her aşamasında önyargılı davranmamak, olayın gerçek olduğunu belgelemek, olaya duyguları karıştırmamak, olayları saptırmamak, olayları küçültmemek, olayları abartmamak, özel bir amaca hizmet etmemek, yorum yapmamak gibi ilkeler göz ardı edilmemelidir (Zeytinli, 1996: 1102).

2.5.2. Tarafsızlık

Nesnellik kavramına göre; haberde kişisel olmayan veriler yer almakta, hiçbir bireysel değer yargısı bulunmamaktadır. Haber/haberci siyasal ve ideolojik bakımdan tarafsızdır. Tarafsızlık, siyasal eğilimlerden arınma durumunu, yani haberde olay ve yorum arasına konulması gereken sınırı gösterir. Tarafsız davranmayı amaçlayan gazeteciler halkın gündeminde olan önemli konuları seçerler, bu konularda kimlerin taraf olduğuna karar verirler, bunların temsil ettiği görüşleri ve kişileri nesnel bir şekilde okuyucuya aktarırlar. Tarafsızlık, gazetecilik pratiklerinin tarihsel gelişimi içinde doğup gelişen bir ilkedir. Gazetelerin önemli oranda siyasal partilerin himayesine bağımlı olduğu bir devirde, Amerikan gazetecileri halktan çok patronlarına karşı sorumluydular (Uzun, 2007: 41).

Ancak, 1840’larda düşük fiyatlı gazetelerin ortaya çıkışıyla birlikte gazeteler, ekonomik açıdan artık siyasal partilere değil, reklamcılara bağımlı hale geldiler. Böylece ucuz gazetelerin yayımcıları siyasal bir tarafsızlık duruşu takınabilme olanağına kavuştular. Ancak uzun yıllar boyunca haberde yanlılık, siyasal bir görüşü –açık ya da örtük- savunma biçiminde anlaşılmış ve özellikle yazılı basın üzerinde yapılan içerik çözümlemelerine konu olmuştur. Oysa 1970’li yıllardan itibaren yapılan eleştirel haber çalışmalarında, yanlılığın siyasal bir görüşü aşan yönleri bulunduğu ve farklı yayın politikalarına sahip basın kuruluşlarının temelde farklılıktan çok, ortak bir paydada birleştikleri görülmüştür. Bunun da haberde yapısal yanlılık olarak belirdiği ve gazetecilerin açık siyasal tavırlar ve anlatım biçimlerine başvurmada yorum yüklü, hiç de nesnel olmayan haber ürettikleri gerçeği açığa çıkmıştır. Haberler, profesyonel meslek ilkeleri dahilinde yazılmış olsa bile, 1- Sunuluşu; başlığı, dizgisi, puntosu, 2- Kapladığı alan; sütun uzunluğu ve sayısı, 3- Sırası; hangi sayfada ve sayfanın neresinde, 4- Tekrarı; doğrudan ya da dolaylı kaç kez tekrarlandığı aşamalarında yanlı hale gelebilir. Çünkü sayılan dört faktör de seçim ve karar isteyen, yani taraf olunabilecek aşamalardır (Girgin, 2000: 101).

2.5.3. Bağımsızlık

Gazetecilerin, gazetecilik mesleği dışında başka işlerde çalışmaları meslek etiği açısından bazı sakıncalar doğurabilmektedir. Patron adına iş takipçiliği yapmanın yanı sıra bazı kuruluşlara danışmanlık yapmak ya da mesleğini etkileyecek ikinci bir işte çalışmak gazetecilerin kamuya karşı sorumluluklarını yerine getirmelerine engel olabilmektedir. Gazeteci, halk adına gerçekleri ortaya çıkarıp yazmakla sorumluyken, aynı zamanda bu sorumluluğuyla uyuşmayacak danışmanlık gibi işlerde çalışması tarafsızlığına ve güvenilirliğine gölge düşürür. Gazetecinin halkın çıkarını savunma görevi, özel çıkarların savunulması işiyle bağdaşmayabilir. Bu durumda gazeteci kimliği, propagandacı kimliğinin sürdürülmesinin bir aracı haline gelir (Uzun, 2007: 93–94).

Devlet tarafından güdülmeyen, sansüre tabi tutulmayan kitle iletişim araçları, özgürlükçü demokrasinin temel öğelerinden biridir. Ancak, devletten, bazı kuruluş ya da kişilerden doğrudan ya da dolaylı biçimde maddi destek alan kitle iletişim araçlarının

ya da gazetecilerin bağımsızlığından, dolayısıyla demokrasiye katkılarından söz edilemez. Gazeteci, halkın haber alma hakkına dayanır. Onu, mesleğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir. Gazetecilerin nesnel ve doğru haber yazabilmeleri için işlerini yaparken çıkar çatışması yaratacak durumlardan kaçınmaları beklenir. Bir ülkede kitte iletişim araçlarının yansıttıkları, toplumu rahatsız etmemeli, sağlıklı bir kamuoyu oluşmasına katkıyı engellememelidir. Bu ölçünün belirlenmesi başlıca dört etkene bağlıdır (Girgin, 2000: 101). Bunlar; 1- Anayasadaki koruyucu maddelere, 2- Yasalara, 3- Tüzük ya da yönetmeliklere, 4- Teamüllere uygunluktur. Kitle iletişim araçları ayrıca, devletten doğrudan ya da dolaylı olarak maddi destek almasalar dahi yayımlandıkları ülkelerin genel çıkarlarına, patronlarına, ilişkilerine ve dengelerine, yöneticilerin tutum ve politikalarına, sermayeye (reklam verenlere), çeşitli baskı gruplarına bağımlıdırlar.

2.5.4. Kişilik hakları ve özel yaşama saygı

Gazetecilerin etik sorumlulukları yalnızca okurlarına/izleyicilerine ve haber kaynaklarına karşı değildir. Gazeteciler aynı zamanda haberlerine konu olan kişilere karşı da sorumluluk taşımak durumundadır. Bu sorumluluk, habere konu olan kişilerin özel yaşamlarının ihlal edilmemesini ve kişilik haklarının korunmasını içerir. Bu bağlamda gazeteci hem haberi oluşturacak enformasyonun toplanması aşamasında hem de haber haline getirilmesi aşamasında etik kuralları gözetmek durumundadır.

Kişinin özel yaşamıyla ilgili haber yapılması, kişilik haklarına saldırı gerekçesiyle eleştirilirken, kamu yararı gerekçesiyle savunulmaktadır. Bu konuda Basın Konseyi Meslek İlkeleri, “Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz” (md.5) ilkesini getirmiştir. TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nin Gazetecinin Temel Görev ve İlkeleri bölümünde, “Gazeteci; kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe, özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez” (md.7) ifadesi yer almaktadır. Bu konu bildirgenin Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları bölümünde ise “Özel Hayat” başlığı altında düzenlenmiştir. Asıl

olanın kamu yararı olduğu belirtildikten sonra, özel hayatın gizliliğinin geçersiz sayılabileceğı başlıca durumlar şöyle sıralanmıştır (aktaran Uzun, 2007: 103):

- a) Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın
- b) Toplumı kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın
- c) Toplumun güvenliğinin veya sağlığının korunması
- d) İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri sonucu halkın yanılgısının, yanıltılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi.

Bildirgede, bu durumlarda dahi, özel hayatın kamuya açılan kesitinin mutlaka konuyla doğrudan ilgili olması veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetini de etkileyip etkilemediğinin gözetilmesi gerektiğı belirtilmiştir. Özel yaşama yalnızca etik kurallarla değil, aynı zamanda yasalar, anayasalar ve uluslararası sözleşme metinleriyle de koruma getirilmiştir. Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 12. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesi, özel yaşamın korunmasına ayrılmıştır.

2.6. Gazetecilik Meslek İlkelerinin Belirlenmesi ve Genel Etik Kuralları

Her meslekte olduğı gibi iletişimle ilgili mesleklerde de etiksel ilke ve değerlerin belirlenmesi ve yaşama geçirilmesi kendi kendini düzenlemeyle gerçekleşir. Medyanın belli mesleki standartları benimseme sorumluluğunun olduğı, ancak bu standartların uygulanmasının bir düzenleyici yapının ya da devlet yapısının gözetimi altına girmediğı kendini düzenleme sistemlerinin de olduğunu vurgulayan Uzun (2007: 18), “iletişim alanında kendi kendini düzenleme kavramı, belli bir yoruma açık ve öznel bir kavram olarak belirmektedir. Geleneksel kendini düzenleme kavramı, medya profesyonellerinin kendilerinin gönüllü olarak oluşturdukları bir dizi kuralı ve bu kuralların uygulanmasına ilişkin yapıları anlatır. Kimileri bu geleneksel kavramın tek geçerli kendini düzenleme yöntemi olduğunu savunarak normların benimsenmesini zorlayan kendini düzenleme yapılarına karşı çıkarlar. Bu yaklaşıma göre, kendini düzenlemenin, medya çalışanlarının serbest bir seçimi olması gerekir ve etik standartlara uyup uymamaya yalnızca medya profesyonelleri karar verebilir” demektedir.

Birçok meslekte olduğu gibi, medya kurumları ve çalışanları meslek içinde belli standart ölçütleri korumak için, güven vermek için geleneksel araçlar olarak etik ilkeleri kullanırlar. Etik ilkeler, hem medya kurumları içindekilere hem de dışındakilere seslenir. Yapılması ve özellikle yapılmaması gereken profesyonel faaliyetler toplamı olan ilkeler, farklı konulara ilişkin mesleki değerler mihenk olarak hizmet ederler. Bu noktada, medya kurumlarının farklı türlerde etik ilkeleri meydana getirdikleri vurgulanmalıdır. Bazıları medya organizasyonları (gazete, radyo istasyonları ve televizyon) tarafından oluşturulur; bazıları da gazeteciler birliği ve basın-haber konseyleri gibi medya ile ilişkili olmayan kurumlardır. Bazı ilkeler yerel, bazıları ulusal ve bazıları uluslararasıdır. Bazı ilkeler gazeteciler tarafından meydana getirilmiş, diğerleri ise gazeteciler ve kamu temsilcilerinin bir araya gelmesi sonucu oluşturulmuştur. Aynı zamanda, gazeteciler ve medya patronları tarafından yaratılmış ilkeler de mevcuttur. Farklı ilkelerin, hem ilkelerin ortaya çıkmasını sağlayan toplumun jeopolitik özelliklerini yansıtacağı hem de gazeteciler ve işverenleri/patronlar arasındaki ilişkiyi yansıtacağı beklenir (Limor, 2006: 155) .

Etik ilkelerin amacı, bir mesleği icra edenlere yol göstermek, en doğru, en iyi davranışın ne olduğunu, neyin tercih edilmesi ve nelerden sakınılması gerektiğini söylemektir (İrvan, 1999: 152). Gazetecilik etiğini, genel etik kurallarından soyutlamak mümkün değildir. Ancak her meslekte olduğu gibi gazeteciliğin de kendine özgü etik ilke ve kuralları vardır. Dünyadaki uygulamalarına bakıldığında gazetecilik etiğine ilişkin kuralların gazetecilik sektöründe çalışan kişi ve kurumların katılımıyla (meslek çalışanları, medya sahipleri, sendikacılar gibi) ve bunların bir araya gelerek kurdukları örgütler aracılığıyla belirlendiği görülür. Gazetecilik etiği, gazetecilerin ahlaki açıdan kabul edilebilir bireysel, kurumsal ve toplumsal değerlerinin tanımlanması ve bu değerlerin gazetecilerin davranışlarını sorgulamada temel ölçüt olarak kullanılmasıdır (Atabek, 2005: 10).

Gazetecilikte etik ilkelerin işlevleri başlıca iki grupta ele alınabilir: Birinci grupta yer alanlar, gazetecilerin okuyucu, toplum, haber kaynakları, devlet, işverenler gibi çeşitli kesimlere karşı sorumluluklarını ve nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen ilkelerdir. İkinci grupta yer alan ilkeler ise; gazetecilik mesleğinin kurum içi ve kurum dışı

baskılara karşı saygınlığını ve bağımsızlığını korumaya çalışırlar (Laitila, 1995'ten aktaran Atabek, 2005: 11). Gazetecilik mesleğini daha saygın, onurlu ve güvenilir bir meslek haline getirmeyi amaçlayan bu ilkeler, gazetecilerin haber toplama ve aktarma aşamasında izlemesi gereken süreçlerdir (İrvan, 2003: 53–54).

Birçok ülke nezdinde medyanın kabul edilecek genel etik kuralları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Jean, 2004; Elliott and Elliott, 1998; Clifford and Traber, 1997'den aktaran Erzurumluoğlu, 2013: 123):

1. Yayınlanan bilgiler tam, doğru, ilgili ve dengeli olmalıdır.
2. Demokrasiye, insan hak ve hürriyetlerine saygı temelinde olmalıdır.
3. Yalan ve yanıltıcı haber yapmamak gerekir.
4. Özel hayata gereksiz yere müdahale etmemelidir.
5. Haber tam, eksiksiz, adil ve anlaşılabilir şekilde verilmelidir.
6. Sosyal, siyasi veya ekonomik grup ayrımcılığı yapılmamalıdır (zengin/fakir, genç/yaşlı, sağcı/solcu vs.).
7. Bağımsız ve tarafsız hareket ederek, soysal, siyasal veya ekonomik bir takım grupların kontrolünde hareket etmemeli veya onların çıkarlarına alet olmamalıdır.

Gazetecilikle ilgili meslek kuruluşları tarafından, gazetecilere yol göstermek ve gazetecilerin uymaları gereken kural ve davranışları belirlemek amacıyla gazetecilik meslek ilkeleri geliştirilmiştir. Günlük kullanımda çoğu zaman gazetecilik etiği denilince söz konusu meslek ilkeleri akla gelmektedir. Bu çerçevede, gazetecilik etiğinden söz edilmesinin başlangıcı 19. yüzyıla kadar gider. Bir gazetecilik etiği koduna en eski referans 1840'larda görülür. İlk ahlak ilkelerinin ortaya çıkması ise tarihsel olarak çağdaş basının ilk ortaya çıktığı batılı ülkelerde gerçekleşmiştir. İlk kodlar geçen yüzyılın başlarında Polonya ve Birleşik Devletler'de profesyonelleşme yönündeki genel hareketlerin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da ise bu tür kodlar, yavaş yavaş benimsenmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İsviçre, Fransa ve İngiltere'de, II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra İtalya ve Belçika'da, 1960'larla

1970’lerde İspanya ve Portekiz’de gazetecilik kodları oluşturulmuştur (Keeble, 2004’ten aktaran Uzun, 2007: 39–40).

Medya denetiminde etik ilkelerin bir yerde gazetecinin veya medya organının kendi isteğine bırakılmış olması, ilkelerin mutlak bir yaptırımı sağlayamaması, çoğu kez etik ilkelerin hukuki metinlerde karşılık bulması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan hukuki düzenlemeler ve yargısal denetim dışındaki yollar ise zaten medyanın kendisi tarafından izleyici kitlesiyle ilişkilerini iyileştirmek ve medyanın müdahale altında kalmasını önlemek amacıyla geliştirilmiş yollar olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüzde özdenetim, yani yayın kuruluşunun toplumsal sorumluluk, doğruluk, gerçekçilik, hakkaniyet, objektiflik ve tarafsızlık görevleri uyarınca, kamusal yayıncılık ve ülkenin kanunları ve taraf olduğu uluslararası yasal düzenlemelere ters düşmemek için haber, program veya diğer yayınlarını gözetleme, kontrol ve düzenleme sorumluluğunun yanı sıra bir de ortak denetim olarak ifade edebileceğimiz yayın kuruluşu ile yayın kuruluşunun dışındaki bir organ veya kurul tarafından yayınların içeriklerine ilişkin kontrol, düzenleme ve gözetleme sorumluluğu anlayışı gelişmiştir. Burada genel olarak kamu kurumları ulaşılabilecek hedefleri tayin etmekte ve bu doğrultuda gerekli detayların tespit ve üretilmesi sektör çalışanlarına veya diğer ilgili taraflara bırakılmaktadır (Avşar ve Demir, 2005: 67).

İç özdenetim mekanizması olarak kabul edilen, bir gazetenin ya da haber ajansının, kendi meslek ilkelerini saptayarak, çalışanlarının ona uygun biçimde davranmasını istediği uygulama biçimi, ABD’de başarıyla yürütülmektedir. Haber ajansları ve gazetelerin kendi saptadıkları belirli kuralları vardır. Bu gazetelere örnek oluşturanlardan birisi de, habercilik anlayışı “doğruluk” kavramına dayanan Washington Post’tur. Amerikan hukuk yasalarında herhangi bir zorlama olmaksızın gazetenin kendi içinde uyguladığı basit ancak çalışanlarına yol gösterme bağlamında büyük yararı görülen ilkeler, günlük çalışma temposu içinde karşılaşılan meslek ahlakıyla ilgili sorunlara bir bakış açısı getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Buna göre, kurum içi özdenetim mekanizmasını uygulayan Washington Post’un saptadığı ve

doğru habercilik için gerekli gördüğü basın meslek ilkeleri şu şekilde sıralanmıştır (Özgen, 1998: 52):

1. İçinden önemli ve etkinliği olan gerçeklerin çıkarıldığı hiçbir anlatım doğru değildir. Bu durumda doğruluk, bütünlüğü gerektirir.
2. Asıl önemli olan gerçeklerin zarar görmesine neden olacak biçimde, önemsiz ve olayla ilgisiz olan bilgileri içeren hiçbir anlatım doğru olamaz. Öyleyse doğruluk, olayla anlatım arasında bağlantı olmasını gerektirir.
3. Okuyucuyu, bilerek ya da bilmeyerek yanlış yönlendiren ya da aldatan hiçbir anlatım doğru olamaz. Bu durumda doğruluk, okuyucuya karşı dürüst olmayı gerektirir.
4. Muhabirlerin kendi ön yargılarını ya da duygularını, “reddedildi”, “buna karşın”, “itiraf etti” ve “olağanüstü” gibi sözcükler ardına kurnazca saklayarak, ortaya koydukları anlatımlar doğru değildir. Öyleyse doğruluk, gösteriş ve abartıdan çok, basit ve açık bir anlatımı gerektirir.

Bennett (2000: 291) ise gazeteciliğin, çoğu meslek gibi, ilkin bir çalışma pratikleri dizisi olarak geliştiğini, ardından o pratiklere etkileyici mesleki rasyonalizasyonlar kazandırıldığını, son olarak da bu pratiklerin ilham verici bir mesleki idealler dizisinden ortaya çıktığını zannettirecek şekilde tarihinin yeniden yazılması aşamasına geçildiğini belirtir. Başka bir deyişle, zaman içinde mevcut çalışma pratiklerinin betimlenmesi, bir ahlaki zorunluluk olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Etik davranış kuralları olarak belirlenmiş olan tüm deneyimler, gazetecilik alanının yapısının bu alan içinde belli bir konumu işgal eden kişi (muhabir, foto muhabiri, sunucu, redaktör, haber müdürü, vb.) üzerinden yeniden aktarılmasıdır.

2.7. Gazetecilik Mesleğinin Sorumlulukları ve Etik

Toplumsal yaşamda çok büyük bir öneme sahip olan basının başta haberi ilettiği topluma ve kamu organlarına karşı, yasalarla belirlenmiş sorumlulukları vardır. Katılımcı ve çoğulcu demokrasinin hakim olduğu çağdaş toplumlarda devlet, basına kendi kendini denetleme sorumluluğu da yüklemiştir (Atabek, 2005: 13).

Medya etiği konusundaki temel dokümanlardan birisi 24–25 Kasım 1971 yılında basın örgütleri tarafından ilan edilen ve “Münih Beyannamesi” olarak bilenen Gazetecilerin Hakları ve Sorumlulukları Beyannamesi’dir. Bu beyanname yüz binlerce üyesi bulunan Uluslararası Gazeteciler Federasyonu ve Avrupa’daki çoğu gazeteci birlikleri tarafından kabul edilen bir belgedir. Belgenin önsözünde, bilgi alma hakkı, ifade özgürlüğü ve de eleştiri yapma hakkının temel insan hakkı olduğu belirtildikten sonra; gazetecilerin de topluma karşı sorumlulukları olduğunu ve bu sorumluluğun medya patronlarına veya devlet kurumlarına karşı olan sorumluluklarından daha üstün olduğu belirtilir ve aşağıdaki sorumluluklar ve haklar sıralanmaktadır. Bu sorumluluklar (aktaran Erzurumluoğlu, 2013:125):

1. Kendisi için ne gibi sonuçlar doğurursa doğursun, toplumun gerçeği öğrenme hakkından dolayı gerçeklere saygılı olmak,
2. Bilgi alma, yorum ve eleştirme özgürlüğünü savunmak,
3. Temel bilgileri gizlemeden, metinleri ve belgeleri değiştirmeden, sadece kaynağını bildiği gerçekler hakkında bilgi vermek,
4. Haber, fotoğraf ya da belge almak için hileli yöntemler kullanmamak,
5. Mahremiyete saygı göstermek,
6. Yanlış olduğu tespit edilen yayınlanmış bilgileri düzeltmek,
7. Mesleki gizliliğe uymak ve elde edilen bu gizli bilgilerin kaynağını açığa vurmamak,
8. İntihal, iftira, karalamak, yaftalamak, temelsiz suçlamalar da bulunmak ve de haberlerin yayınlanması ya da gizlenmesi konularında herhangi bir şekilde rüşvetin kabul edilmesini ciddi mesleki suç olarak görmek,
9. Gazetecilik mesleğini reklamcılıkla ya da propagandacılıkla asla karıştırmamak ve de reklamcılardan gelen dolaylı ya da dolaysız herhangi bir emri reddetmek,
10. Her türlü baskıya direnmek ve de yazı konu ve değişiklikleri ile ilgili emirleri sadece yazı işlerindeki yetkili insanlardan almak,
11. Unvanlarını hakkıyla kazanmış bütün gazeteciler yukarıda belirtilen prensiplere iyi niyetle uymayı kendine görev bilir. Her ülkenin genel kanunları

çerçevesinde, mesleki meselelerde gazeteci, sadece meslektaşlarının yetkisini kabul eder; hükümetin ya da başkalarının müdahalelerini kabul etmez.

Medyaya ilişkin etik tanımlamalarını kimlerin yapacağı, hedefleri kimlerin göstereceği ve hedeflere ne ölçüde ulaşıldığına kimlerin karar vereceği henüz açıklık kazanmamıştır. Ancak bu alanlarda etkili ya da söz sahibi kurumların başında hükümet, meslek kuruluşları, piyasa güçleri ve sivil toplum örgütleri gibi çoğulcu demokratik sistemin çeşitli kurum ve kuruluşları sayılabilir. Basının sorumluluklarının ağırlıklı olarak yasalarla tanımlanıp, hükümetlerce korunduğu durumlarda, basının etik değerlere bağlı kalma sorumluluğu güvence altına alınabileceği gibi, basın özgürlüğünü daraltıcı anlamda da kullanılabilir (Özgen, 2000'den aktaran Atabek, 2005: 15).

1983 yılında gerçekleştirilen Prag ve Paris toplantılarında, UNESCO tarafından belirlenen 10 temel ilke şöyledir (Girgin, 2000: 161–162):

1. İnsanların gerçekte ilgili nesnel bilgi sahibi olma ve kitle iletişim araçlarında kendilerini özgürce dile getirme hakları vardır.
2. Gazetecini görevi, bu haklara bağlı olarak tarafsız ve en doğru haberi aktarmaktır.
3. Gazetecinin üretimi bireysel değil, toplumsal bir maldır. Gazeteci sadece medyaya değil, aynı zamanda halka karşı da sorumludur.
4. Gazetecilik, dürüstlük kavramının en yüksek standardını korumak zorundadır.
5. Gazetecilik, halkın bilgilendirilmesine uzanan bir yol olmalıdır.
6. Uluslararası ve ulusal yasalar çerçevesinde gazeteci, kişinin özel yaşamı ve onuruna tecavüz etmemelidir.
7. Gazeteci ulusal topluluklara, demokratik kurumlara ve halkın ahlaki değerlerine karşı saygılı olmalıdır.
8. Gazeteci, evrensel değerlerin, kültürel farklılıkların bilincinde olmalı; barış, demokrasi, insan hakları, sosyal ilerleme ve ulusal özgürlük kavramlarına bağlı kalmalıdır. Her birey ve topluluğun, kendi politik, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemini seçip değiştirme hakkı saygıyla karşılanmalıdır.

9. Savaşın ortadan kaldırılması, ırkçılık, apartheid, diktatörlük, sömürgecilik ve yeni sömürgecilik gibi konularla ahlaken mücadele edilmeli; yoksulluk, yetersiz beslenme ve salgın hastalıklara karşı da uğraş vermelidir.

10. Gazeteci, Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni'nin tesisi ve kabulü için mücadele etmelidir.

UNESCO'nun 6 Mayıs 1994 tarihli San Diego Deklerasyonu'nda (Girgin, 2000: 162) da daha önce yayımlanan tüm bildirilere atıf yapılarak, demokrasinin, barışın ve kalkınmanın ön koşulu olduğu hatırlatılmakta, demokrasinin niteliklerinden biri sayılan ifade özgürlüğünün kilit ögesinin ise basın özgürlüğü olduğu vurgulanmaktadır.

2.8. Etik Bağlamında Basının Özgürlüğü

Basının, toplumun yararı doğrultusunda topluma, kendisini ilgilendiren konularda bilgi verme yetki ve sorumluluğu vardır. İrvan'a göre (aktaran Özkara vd., 2009: 449), toplumsal sorumluluk anlayışının temelinde medyanın demokratik toplumlarda yurttaşların rasyonel karar verebilmeleri için gerekli olan yaşamsal enformasyonu sağlamakla yükümlü tutulduğu düşüncesi yatmaktadır. Toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesinde, medyanın yükümlülüklerinin başında günün önemli olayları hakkında doğru ve tam bilgi sağlama sorumluluğu gelmektedir. Bu sorumluluğun gereği gibi yerine getirilebilmesinin ön koşullarından biri de basın özgürlüğüdür.

Gazetecilik alanında etik tartışmaların gündeme gelmesi batılı toplumlarda gazetecilik alanında görülen ilerlemelerle paralellik gösterir. Batılı ülkelerde gündelik yayınlanan ilk gazeteler 17. yy.'ın başından itibaren görülmeye başlanmış ve 19. yy'da sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji sayesinde o dönemin en yaygın kitle iletişim aracı haline gelmiştir. 20. yy.'a gelindiğinde ise pek çok düşünür kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamda giderek artan önemli rolü nedeniyle basın özgürlüğü ve basın ahlakı konularında fikirler ileri sürmüşlerdir (Atabek, 2005: 15).

Klasik liberal kuram çerçevesinde gazeteciliğin amacı temellendirilirken, demokrasi ile basın ve basın özgürlüğü arasında vazgeçilmez bir bağ kurulur. Modern devlet ve

kamusal iletişimin tarihsel olarak eşzamanlı kuramsallaştıkları düşünüldüğünde, basın özgürlüğü kavramı üzerinden verilen mücadele, kamusal iletişim alanını devletin denetim ve müdahalesinden kurtarma çabasını içerir. Bu süreçte oluşan liberal yaklaşımda, basın kuruluşları, serbest pazar ekonomisi içinde iş gören herhangi bir sektörden farklı olarak demokrasiyle ilişkisi çerçevesinde tanımlanır. Bu yaklaşıma göre basın, demokrasiyi yaşatmanın ve geliştirmenin en önemli araçlarındandır. Bu rolünü yerine getirebilmesi için halk adına siyasal otoriteleri denetleyecek, kamunun gözcüsü rolünü üstlenecek, toplumdaki farklı sesleri, çoğulculuğu yansıtacak biçimde bir siyasal arena işlevi görecektir. Kısacası, medya “kamu gözcüsü”, “halkın temsilcisi”, “bilgi verici” olacaktır (Uzun, 2007: 26).

Liberal anlayışta çoğulculuk, gerçeğe ve nesnelliğe ulaşmanın bir aracı olarak algılanmaktadır, çünkü çeşitlilik ve çoğulculuk sayesinde her türlü görüş ifade olanağı bulabilecektir. Metaların serbest pazarda rekabet etmesi gibi, fikirler de serbest pazarda rekabet edecek böylece iyinin kötünden, yararlıının zararlıdan, yanlışın doğrudan, gerçek olmayanın gerçekten ayrışmasını sağlayacaktır (Kaya, 1985: 44–45).

Basının, demokratik bir toplumdaki işlevini yerine getirebilmesi, dolayısıyla demokrasinin işleyip gelişebilmesi için özgür bir ortamda çalışması gerekir. Bunu anlatmak için, ifade özgürlüğünün ihlalinin yalnızca girişimcilerin üzerinde değil, fakat demokrasinin sağlığı üzerinde de üşütücü bir etki yapacağı metaforu kullanılır. Bu anlayışa göre, en iyi ürün en çok satar, en doğru fikirler en çok satar (Jensen, 1997’den aktaran Uzun, 2007: 28).

Liberal anlayışın basın konusundaki en yaygın metaforu ise denge arayışını yansıtan “dördüncü güç” metaforudur. Bu kavram 1828’de Lord Thomas Babington Macaulay tarafından “Hallam’s Constitutional History” başlıklı makalesinde kullanılmıştır. Bu kavramla, demokratik rejimlerde basın, diğer güçler yasama, yürütme ve yargı erki yanında dördüncü bir güç olarak görülür. Liberal demokrasi tezlerine göre, demokrasilerde özgür basın hükümet üzerinde bir gözlemci gibi çalışarak, yurttaşların temel meseleler hakkında yargıda bulunabilmesi için gerekli bilgi ve haberi sağlar. Aynı

zamanda yurttaşları, farklı fikirlerin ve bakış açılarının varlığından haberdar eden bir forum işlevi görerek, demokrasinin çok sesliliğine katkıda bulunur (Bennet, 2000: 154).

Toplumsal sorumluluk kuramının ortaya çıkmasına temel oluşturan en önemli çalışmalardan biri, Hutchins Komisyonu olarak da bilinen Basın Özgürlüğü Komisyonu'nun 27 Mart 1947'de "Özgür ve Sorumlu Basın" başlığını taşıyan raporudur. Bu raporda basının tehlikede olup olmadığı sorusuna yanıt aranmaktaydı. Sonuçta şu üç maddeden dolayı basının tehlikede olduğu vurgulanmıştır (Özgen, 1998'den aktaran Atabek, 2005: 16): Birincisi, çağdaş dünyada basının önemi ve etkinliği artmaktadır. İkincisi, basın alanını elinde bulunduran sayıları az miktarda olan işletmeci, toplumun gereksinimlerine yanıt verecek hizmeti üretememektedir. Üçüncüsü, bunların içinden bazıları, hükümet tarafından yapılacak bir düzenleme ve denetim mekanizmasını gerektirecek ölçüde, kamu tarafından kınanan uygulamalar sergilenmektedir. Bu durumun giderilmesi için komisyon, basının daha fazla sorumluluk yüklenmesinin yanı sıra bilgilendirilen halkın da basının bu görevi yerine getirme konusunda bir savaşım içinde bulunması gerektiğini bildirmiştir.

Anglo-Amerikan dünya görüşünün ortaya koyduğu toplumsal sorumluluk kuramını tamamlayan önemli bir kavram olan kamunun bilme hakkı (public's right to know) kavramı, gazetecilerin kapalı kapılar ardında olanları gözlemlemelerinde kaldıraç görevini gören bir anlayış olarak, 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış bir kavramdır. Buna göre basın, kişilerin haklarını devrettikleri ve onların yerine yönetenleri bekçi köpeği olarak izleyip, demokraside yasama, yürütme ve yargı yanında dördüncü güç olarak önemli bir görev yapan vekil durumundadır (Fink, 1992'den aktaran Özgen, 1998: 119).

Toplumsal sorumluluk yaklaşımının benimsenmesindeki temel amaç, kitle iletişim araçlarına "dördüncü güç" statüsünün yeniden verilebilmesidir. Toplumsal sorumluluğu olan medyanın yükümlülükleri şöyle özetlenebilir (Kaya, 1999'dan aktaran Atabek, 2005: 17):

1. Medya haber ve bilgi aktarma işlevini doğru, nesnel ve hakça bir biçimde yerine getirebilmelidir.
2. Medya bu işlevini özgürce yerine getirebilmek için kendi kendini düzenleyebilmeli, dışarıdan müdahale olmamalıdır.
3. Bu düzenlemeler ve getirilen kurallar meslek anlayışını ve kaliteli üretimi güvence altına almalıdır.

Özgen’e göre (1998a’dan aktaran Atabek, 2005: 18) liberal kuramın ve toplumsal sorumluluk kuramının basına yaklaşımı karşılaştırıldığında ortaya çıkan görüşler şunlardır:

1. Basında toplumsal sorumluluk kuramı, geleneksel liberal kuramın değişen dünya koşulları karşısında yetersiz kalması sonucunda ortaya çıkmış ve bir anlamda yeni bir dünya görüşünün temsilcisi olarak kabul görmüştür.
2. Basın alanı, toplumsal sorumluluk anlayışı açısından görmüş olduğu işleve bağlı olarak, demokratik toplumlarda “yarı kamusal mal ya da hizmet alanı” olarak kabul görmektedir.
3. Toplumsal sorumluluk kuramında ortaya konulan basın ile söz özgürlüğünün amacı ve işlevi toplumun gereksinimleri ile çıkarları doğrultusunda hareket edilmesi koşulunu taşımaktadır. Oysa geleneksel liberal kuramda bunlardan bahsetmek olası değildir.
4. Toplumsal sorumluluk kuramı iletişim sürecinde, gazeteciye okuyucudan daha büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Oysa geleneksel liberal kuramda gazetecinin iletişim sürecinde gerek toplumsal gerekse meslek ahlakı açısından üstlendiği bir sorumluluk yoktur.

Toplumsal sorumluluk kuramı, bu açıdan ele alındığında, gazeteciye aktif bir özgürlüğe bağlı olarak sorumluluk yükleyen, onu her açıdan topluma karşı yükümlü kılan bir mesleki anlayış modelini gündeme getirmiştir. Böylece çağdaş, demokratik, çoğulcu-parlamentar sisteme dayalı ülke yönetimlerinde, kitle iletişim araçlarından, toplumun en geniş ölçüde “en yüksek iyi”yi elde etmesi amacıyla yönelik olarak hizmet vermelerini beklemektedir (Özgen, 1998: 120).

Üçüncü Bölüm

Basında Özdenetim Çalışmaları

1. Basında Özdenetim

Etik değer ve ilkelerin belirlenmesi tek başına gazetecilerin etik davranmasını sağlamaya yetmeyecektir. Uygulanmayan bir etik ilke, ahlaki açıdan ne kadar mükemmel olursa olsun bir yarar sağlamayacaktır. Etik gerekliliklerin kabul ettirilmesi için, bunların uygulanmasını izleyecek uygun bir mekanizmaya gereksinim duyulacaktır. Etik kodların etkili olabilmeleri ve saygınlık kazanabilmeleri için yazılı etik ilkeleri içermeleri, özdenetim mekanizmalarına ya da kendi kendini sınırlamayı sağlayacak bir mekanizmaya sahip olmaları gerekmektedir.

Etikten söz ederken anlaşılması gereken, gazetecinin uymakla yükümlü olduğu bir dizi kurallar değil, gazetecinin gazetecilik mesleğini yaparken takındığı sorumlu tavrı sürdürmesidir. Demokratik rejimlerde devletin yasal yaptırımlarla müdahalesi yerine, basının oto-kontrol mekanizmalarını kullanması, birçok batı ülkesinde tercih edilen bir durum olmaktadır. Alemdar'ın belirttiği üzere (1990: 23–24), özdenetim, “Mesleki saygınlığı sağlamak, doğru, güvenilir haber vermek, yorumları inanılır kılmak, okuyucunun güvenini sürdürmek için yapılması ve yapılmaması gerekenlerin bütünüdür.” Bu tanımlamada, göze çarpan en önemli vurgu, mesleğin saygınlığını okur gözünde koruyabilmektir. Meslek saygınlığının korunması ve sürdürülmesi ise, basın çalışanlarının mesleklerinin gereğini yerine getirirken bu ilkelere uyulmalarıyla birlikte, çalışanların bunu bir tavır olarak sürdürmesine bağlı olmaktadır. Yayın kuruluşunun, toplumsal sorumluluk, doğruluk, gerçekçilik, hakkaniyet, objektiflik ve tarafsızlık görevleri uyarınca, yönetimini kendisinin belirleyeceği kamusal yayıncılık ve ülkesinin kanunları ve taraf olduğu uluslararası yasal düzenlemelere ters düşmemek için haber, program veya diğer yayınlarını gözetleme, kontrol ve düzenleme sorumluluğunun yanı sıra bir de ortak denetim olarak ifade edebileceğimiz yayın kuruluşu ile yayın kuruluşunun dışındaki bir organ, konsey, kurul veya sivil toplum kuruluşu tarafından

yayınların içeriklerine ilişkin kontrol, düzenleme ve gözetleme sorumluluğu anlayışı gelişmiştir (Avşar, 2002'den aktaran Akdağ ve Ulusoy, 2009: 2008).

Gazetecilikte özdenetim, okurlara sunulan gazete içeriklerinde, gazetecilik meslek ilkelerinin ve etik standartların korunmasını gözetten bir yayın çizgisi izleyebilmek için ulusal ve uluslararası mesleki kuruluşlar tarafından sektördeki gazetelere uymaları için önerilen ya da bir gazete kuruluşunun kendi kendini denetleme doğrultusunda aldığı kararları ve kurduğu mekanizmaları içerir. Basında özdenetim olgusu çok çeşitli etkenlerle ilişkili olduğundan tek bir özdenetim modeli yerine, çok sayıda model geliştirmek gereği ortaya çıkmıştır (Atabek, 2005: 23).

Dolayısıyla medya kuruluşları ve gazeteciler, medyanın yasal bir otoritenin müdahalesine gerek kalmadan, meslek kurallarını ve etik ilkelerini belirlemesini ve bunlara uyulmasını sağlamak için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Uzun (2007: 43), basın özgürlüğünü korumak ve kamuoyunun güvenirliliğini sarsacak davranışlara engel olmak için geliştirilen ve kendi kendini düzenlemeyi sağlayan yöntemleri genel olarak; etik komiteler, ombudsman, basın konseyi ve medya gözlemcileri olarak sıralar. Bülbül ise (2001: 109–118) medyada özdenetimi sağlamak için oluşturulan kurumları şu şekilde sıralar: Mesleki örgütlerinin ve yayın organlarının ilke ve kuralları, yasal kuruluşlar, gönüllü ya da ihtiyari kuruluşlar, ombudsmanlık, basın konseyi, Dünya Basın Konseyleri Birliği ve sınır ötesi medya organizasyonları.

1.1. Basında Özdenetim Uygulamaları

Basın alanındaki özdenetim yöntemlerini genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Etik komiteleri
2. Gönüllü ya da İsteğe Bağlı Kuruluşlar
3. Medya Gözlemcileri
4. Yasal Kuruluşlar
5. Basın Konseyleri
6. Dünya Basın Konseyleri Birliği
7. Sınır Ötesi Medya Organizasyonları

8. Ombudsman (Okur Temsilcisi)

1.1.1. Etik ksomiteleri

Basında kendi kendine denetimi sağlamada şimdiye kadar uygulanan yöntemlerden biri meslekle ilgili etik kurallardır. Temel etik kurallarının yazılı hale getirilmesi meslek örgütlerinin kurulmasıyla başlamıştır. Mesleki örgütler, sendikalar ya da dernekler yayımladıkları bildirilerde temel etik kurallarına yer vermişleridir (Bülbül, 2001: 110). Buna karşın bazı gazetecilik meslek örgütleri, yalnızca üyelerinin uyması gereken etik ilkeleri belirleyip duyurmakla yetinirken, bazı gazetecilik örgütleri içinde etik kodların uygulanmasının izlenmesi için etik komisyonları oluşturulmuştur. Bu komisyonlar, gazetecilerin örgütün belirlediği ilke ve standartlara uyup uymadığının izlenmesini ve denetimini yaparlar. Etik ilkelerin ihlal edilmesi durumunda, gazeteciye uyarı, kınama ya da üyelikten çıkarma kararı verebilirler (Uzun, 2007: 43).

1.1.2. Gönüllü ya da isteğe bağlı kuruluşlar

Basının özgürlüğü kötüye kullanılarak, amacından saptırıldığı takdirde, devlet denetimini ve baskısını arttırmaya başlayacaktır. Oysa böyle bir durum, basın özgürlüğü bakımından da tehlikelidir. İşte bunu önlemenin önemli koşullarından biri, devletin müdahalesini gereksiz kılacak denetim yöntemlerinin bulunmasıdır (Giritli, 1958: 31). Bu yöntemlerden biri olan gönüllü kuruluşlar, genel hukuk kurallarına uygun olarak bireylerin tamamen kendi istekleri üzerine oluşturulan kurumlardır. Bu tür kuruluşlar bir yaptırım kurumu olmaktan çok, mesleki dayanışmayı sağlamayı, mesleki çıkarları korumayı ve güç birliği oluşturmayı amaçlar. Basın alanında etkinlik gösteren gönüllü kuruluşlar mesleki saygınlığa ve özgürlüğe olduğu kadar ülkenin demokratik yapısına katkıları bakımından da önemli bir işlevi yerine getirir (Atabek, 2008: 25). Basına, dışarıdan müdahaleleri en aza indirmekle, onun saygınlığını, gücünü, kamuoyu yaratmada ve yansıtmadaki etkinliğini daha da arttıracaktır.

Gönüllü olarak oluşturulan kuruluşlar kendi içyapıları açısından da bazı değişik oluşumlara sahip olabilmektedirler. Ancak bu farklılık, bu tür kuruluşların çalışma

yöntemlerini etkilememekte, yalnızca oluşumlarında yer alan meslek grupları ya da kişiler bağlamında değişiklikler yaratmaktadır (Özgen, 1998: 47).

Gönüllü kuruluşlara İngiliz, Alman, Avusturya Basın Konseyi, İsviçre Karma Basın Komisyonu, İsveç Basın Komisyonu ve Türkiye'deki gazeteciler cemiyetleri örnek olarak gösterilebilir (Bülbül: 2001: 114)

1.1.3. Medya gözlemevleri

Medya gözlemevi basın özgürlüğü, bağımsız gazetecilik ve yüksek etik standartlarını bir araya getirmeye çalışan, yalnızca medyanın davranış koduna uygun işleyip işlemediğini gözlemlemekle kalmayıp, aynı zamanda basın özgürlüğüne ve gazetecilerin bağımsızlığına saldırıları da izleyen ve duyuran bir kendini düzenleme modelidir.

Medya gözlemevi, küreselleşen medyanın gücü karşısında mevcut medya düzenleme sistemlerinin yetersiz kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Büyük medya şirketleri çıkarlarını, genel çıkarın zararına sürdürürler ve özgürlüklerini özgürlüğün en büyüğü olarak tutulan girişim özgürlüğüne indirgerler. Fakat medya gözlemevini esinleyen yaklaşıma göre, girişim özgürlüğü ne halkın araştırılmış ve doğrulanmış haber hakkından üstün tutulabilir ne de yanlış haber ya da karalamanın kasıtlı yayılımı için bir mazeret olarak kullanılabilir. Basın özgürlüğü, demokrasinin temeli olan ifade özgürlüğünün genişletilmesinden başka bir şey değildir. Bu özgürlük, toplumsal bir sorumluluğu beraberinde getirir. Oysa medya, günümüzde demokrasiye zarar verecek bir dengesizliğe yol açan ve karşı ağırlığı olmayan bir gücü oluşturmaktadır. Medya gözlemevi, haber bir ortak mal olduğundan, kalitesinin çoğu kez kendi çıkarlarına sahip ve sadece gazeteciler tarafından oluşturulan örgütler tarafından garanti edilemeyeceği düşüncesinden doğmuştur. Medya girişimlerinin bireysel davranış kodları, çoğu kez kötü amaçlı değiştirmeleri, baskı ve haber sansürünü düzeltmeye ve yargılamaya uygun değildir. Gözlemevlerinin şu an dünyadaki örnekleri; L'Observatoire Français des Médias, Acrimed (Action Critique Médias), Media Watch Global ve The European Journalism Observatory (EJO)'dir (Uzun, 2007: 47–50).

1.1.4. Yasal kuruluşlar

Basın alanında ortaya çıkan denetim mekanizmalarından biri de yasaya dayalı olarak oluşturulmuş “zorunlu” kuruluşlardır. Bu tip kuruluşların yaptırım güçlerinin kaynağı yasalardır. Zorunlu kuruluşların ortaya çıkmasının nedenlerinin başında, basın alanında kamuoyunun onaylamadığı, insanların kişilik haklarına saldıran ya da genel ahlaka aykırı olan yayınların önlenmesini sağlayacak mesleki ahlak kurallarının uygulanmasını etkin olarak denetleyebilecek bir oluşum/kuruluşa olan gereksinim bulunmaktadır. Bu kuruluşların hedefleri arasında mesleki ahlak ya da genel ahlak kurallarının ötesinde, ulusal çıkarların korunması yaklaşımı da yer alabilir. Bu yaklaşım daha çok faşist ve totaliter devlet anlayışının bir göstergesidir ki, bu da devleti ya da yönetimdeki parti çıkarlarını üstün tutan, kişisel hak ve özgürlüklere devlet ya da parti çıkarlarına gösterilen duyarlılığı göstermeyen bir uygulamadır. (Özgen; 1998: 79). Bu ifadeye paralel olarak Atabek (2005: 24–25), Batılı ülkelerde basın odaları ve Türk basın tarihinde de Basın Şeref Divanı gibi adlar altında çalışma yapan yasal kuruluşlar, özdenetimi sağlama yolu olarak tek yönlü ve otoriter bir yaklaşım sergilediklerinden, basın alanında bir özdenetim mekanizması olarak, basın çalışanları arasında genel kabul görmediğini belirtmektedir.

1.1.5. Basın konseyleri

Basında meslek ilkelerinin uygulanmasını güvence altına almak için öngörülen yöntemlerden biri de basın konseyidir. Basın konseyi, basının özdenetim mekanizmalarından en önemlisi ve en yaygındır. Bir basın konseyi, iletişim araçları temsilcileri -genellikle gazete sahipleri ve gazeteciler- ve halk temsilcilerinden oluşan bir kuruluştur ve hükümet yetkililerinden bağımsızdır.

İlk Basın Konseyi 1916’da İsveç’te kurulmuştur. İçlerinde en tanınmış olanı, 1953 yılında oluşturulan İngiliz Basın Konseyi’dir. 1956’da Federal Almanya’da, 1961’de Avusturya’da, 1962’de İsrail’de, 1964’de Güney Kore’de, 1965’de Hindistan’da, 1968’de Gana’da, 1988’de de Türkiye’de basın konseyi kurulmuştur. Basın konseyleri, bir yandan meslek standartlarının yükseltilmesi için çaba gösterirken, diğer yandan

basın özgürlüğünün korunmasını ve geliştirilmesini sağlamaya çalışırlar. Bazı basın konseyleri -Almanya, İngiltere- basının yapısal gelişimini, özellikle tekelleşme eğilimini izlemek ve kamuya açıklamakla görevlidirler; bu görev basın özgürlüğünü koruma çabalarının bir parçasıdır. Basın konseyleri, ülkelere göre değişik özellikler gösterir. Danimarka ve İsveç gibi ülkelerde, basın konseyi ancak uygunsuzluklar ve somut şikâyetlerin olduğu durumlarda harekete geçebilir. Buna karşılık Almanya, Avusturya, Hindistan, Güney Kore gibi bazı ülkelerde basın konseyleri, gelen şikâyetlerin yanı sıra, kendi inisiyatiflerine bağlı olarak da harekete geçebilirler (İnceoğlu, 1992: 42)

Basın konseyleri kanunla kurulmadıkları için siyasal iktidarların baskı ve zorlamalarından uzaktırlar. Basın üzerinde yukarıdan yüklenen ve vesayet iddiasında bulunan kuruluşlar niteliğinde olmadıkları için, yetkileri kolaylıkla kabul edilebilir ve bir basın ahlakını oluşturma açısından çok etkili olabilirler. Buna karşılık, bu tür kuruluşların, yaptırımlarının etkileri fazla olmayabilir. Ayrıca, kuruluşun belli grupların elinde kalması ve basının tümünü kapsamaması tehlikesi de vardır. Basın konseylerinin başarılı olabilmelerinin en önemli koşulu, basın tarafından kabul edilmiş olmaları, saygınlık kazanabilmeleri ve kamuoyunun desteğini alabilmeleridir. Konseyler, özellikle basın mensupları arasında bir uzlaşma sağlayarak kurulur ve olabildiğince kapsayıcı olursa başarılı olurlar. Aksi durumda, etkinliği ve saygınlığı olmayan kurumlar olarak kalma tehlikesiyle karşılaşabilirler (Uzun, 2007: 46).

1.1.6. Dünya Basın Konseyleri Birliği

Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de 22–24 Ekim 1992'de yapılan Basın Konseyleri ve Benzeri Kuruluşlar Üçüncü Uluslararası Konferansı'nda alınan bir kararla Dünya Basın Konseyler Birliği (World Association Press Councils) kurulmuştur. Konferansa katılan Türk Basın Konseyi Başkanı Oktay Ekşi, hem kurucu üye sıfatıyla yeni birliğin ana sözleşmesini (Charter) imzalamış hem de yapılan seçimde Birliğin Yürütme Kurulu üyeliğine seçilmiş ve Başkan Yardımcılığına getirilmiştir. Konferansa İngiltere, Avustralya, Hindistan, Türkiye, Sri Lanka, Finlandiya, İsveç gibi basın konseyine sahip ülke temsilcilerinin yanı sıra Malezya, Tayland gibi basın konseyine sahip olmayan bazı

lkelerden temsilciler de gözlemci sfatyla katlmlardır. Toplantıda, Dünya Basın Konseyleri Birliği'nin çeşitli ülkelerde görev yapan basın konseyleri için bir emsiye kurulu görevi yapacağı bildirilmiştir. Konsey başkanlığına getirilen kişinin bulunduğu ülkenin Dünya Basın Konseyleri Birliği'nin de merkezi olma prensibi kabul edilmiştir. Üç yılda bir seçilen Dünya Konseyleri Birliği Başkanlığı'na ilk kez Avustralyal bir gazeteci getirildiği için, birliğin merkezi de üç yıllığına Avustralya olarak kararlatırlmtir. Dünya Basın Konseyleri Birliği'nin amaçları şöyle sıralanmaktadır (Bülbül, 2001: 118–119):

1. Özgür ve sorumlu basın ve medya kurumunu desteklemek,
2. Bağımsız Basın Konseyleri Kurumu'nu Kuala Lumpur Deklarasyonu (Dünya Basın Konseyleri Birliği'nin kurulmasından önceki dönemde Kuala Lumpur'da yapılan toplantılar sonunda yayınlanan 1987 ve 1989 tarihli deklarasyonları) erevesinde teşvik etmek, korumak, geliştirmek ve Basın Ombudsmanı'nın basın özgürlüğünü, sorumluluğunu ve yükümlülüğünü güvence altına alacak bir yapı olarak çalışmasını desteklemek,
3. Kuala Lumpur Deklarasyonu ilkelerini desteklemek,
4. Konseyin işlevine giren, basına yönelik ve ondan gelen ikyetlerle ilgili bilgileri yayınlamak ve dağıtmak,
5. Basın konseyleri ve e ilevli kurumların tartışma ve kıyaslama yapabilecekleri, bilgi alıveriinde bulunabilecekleri ve ilişkilerini kolaylaştırıcı bir organizasyon oluşturmak,
6. Bu amaçları desteklemek ve teşvik etmek amacıyla, gerekli parasal kaynakların bulunması için araştırmalar yapmak ve kaynak sağlamak,
7. Bu amaçlara ulaşılması için zaman zaman giriilecek faaliyetleri desteklemek ve üstlenmek.

1.1.7. Sınır tesi medya organizasyonları

Kısa adı (WAPC) olan Dünya Basın Konseyleri Birliği (World Association of Press Councils), Türk Basın Konseyi'nin nerisi üzerine, sınır ötesine taşan yayınların gerçeğe aykırı olması halinde başvurulabilecek bir organ oluşturmak üzere harekete

geçmiş, nitekim 16–17 Mart 1996 tarihlerinde, konuyla ilgili İstanbul'da bir seminer düzenlenmiştir. Seminerde konuyla ilgili bir çalışma grubu oluşturulması kararı alınmış ve bir sonuç bildirisi yayınlanarak söz konusu çalışma grubunun yapacağı işler belirlenmiştir. Seminer sonrası bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride şu önemli görüşler yer almıştır (Bülbül, 2001: 119–120):

1. Oluşturulan çalışma grubu, sınır ötesi medya ile ilgili şikâyetleri nasıl soruşturacağı konusunu araştıracaktır.
2. WAPC, medyanın meslek ilkeleri ile ilgili araştırmasının sonucu yayınlanacaktır.
3. Çalışma grubu yuvarlak masa toplantısında önerilen sınır ötesi şikâyetler mekanizmasının kurulması dâhil, bu konudaki tüm önerileri inceleyecektir.
4. Çalışma grubu kendisine üye olan basın konseylerine, söz konusu şikâyetleri uygun gördüğü takdirde birbirlerine iletmelerini önerecektir.
5. Çalışma grubu sınır ötesi medyanın sorumlulukları konusunda ayrıntılı danışmalar yapacaktır.

2. Türk Basınında Özdenetim

Türk basınında denetim, baskı ya da sansür ilk gazete olan Takvim-i Vakayi'nin yayın tarihi 1 Kasım 1831'den bu yana çeşitli biçimlerde süre gelmiştir (Girgin, 2000: 200).

Osmanlı döneminde basına getirilen ilk yasaklar arasında, 1858'de kabul edilen Ceza Kanunu'nda yer alan basınla ilgili maddeler, 1864'de çıkarılan Matbuat Nizamnamesi, 1867 tarihli Ali Kararname ve 11 Mayıs 1876'da çıkarılan ve “gazetelerin baskıdan önce muayenesini” öngören Sansür Kararnamesi sayılabilir (Topuz, 1996: 27–30).

Gazetecilerin örgütlenme girişimleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile başlamıştır. İstanbul'da Sirkeci Garı'nın karşısında bir gazinoda toplanıp örgütlenme kararı alan gazeteciler kurulacak derneğin tüzüğünü hazırlamak üzere bir komisyon belirlediler. Bu komisyon yaklaşık iki yıllık bir çalışma sonucu 42 maddelik bir tüzük hazırlamıştır. Bu tüzüğe göre “Matbuat-ı Osmaniye Cemiyeti” adlı

bir dernek kurulacak ve tüzük de uygulanmaya başlanacaktı. Ancak gazeteciler kongresi toplanamayınca dernek kurulamamış ve tüzük de uygulama alanı bulamamıştır (Atabek, 2005: 28).

1917’de Alman Basın Derneği'nin Türkiye’den bir gazeteciler grubunun Almanya’yı ziyaret etmeleri yönündeki daveti, gazetecilerin bu tür çağrılara karşılık verebilmek için örgütlenmelerinin zorunlu olduğunu düşünmelerine ve “Osmanlı Matbuat Cemiyeti”ni kurmalarına neden olmuştur. Dernek savaş yıllarında, mütareke döneminde kongrelerini yapmış ve adı 1920’de “Türk Matbuat Cemiyeti”, 1930’da “İstanbul Matbuat Cemiyeti” ve 1935’de ise “Basın Kurumu” olarak değiştirilmiştir (Özgen, 1994:132; Alemdar, 1990: 75–76).

2.1. Birinci Basın Kurultayı

O günkü adıyla Matbuat Umum Müdürlüğü (Basın Yayın Genel Müdürlüğü) 2444 numaralı teşkilat kanununun 1. maddesinin E fıkrası gereğince “Matbuat Kongreleri” (Basın Kongreleri) toplamakla yükümlüydü. Bu nedenle Atatürk’ün istemi üzerine “bütün Türk basınını yakından ilgilendiren belirli işleri incelemek, gerekli kararları almak ve düzenlemek düşüncesiyle” 25 Mayıs 1935 günü, birinci Türk Basın Kurultayı toplandı.

Gazete ve dergi ile ilgili Bakanların gönderdiği toplam 117 delege ile günün koşulları içerisinde Türk basın ve yayın yaşamının sorunları ele alındı ve çözümü bağlamında çareler önerildi (Bülbül, 2001: 166):

1. Basın ve Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliği sağlanması için el birliğiyle çalışmak,
2. Türk basınının kültürü yayma görevini daha iyi yerine getirebilmesi için politikalar belirlemek,
3. Gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak,
4. Basın Birliği'ni kurmak.

Kurultayın hazırlık çalışmaları sırasında Basın Genel Direktörlüğü'nün yaptırdığı ankete okuyuculardan gelen yanıtlar özetle şöyleydi (Özgen, 1994:133): Okuyucular, “gazetelerde anlaşılır dilde yararlı yazılar bulunmasını, uzun roman tefrikalarına yer verilmemesini, gazetelerin halkın sorunlarıyla ilgilenmelerini, Meclis görüşmelerinin mümkün olduğunca aynen verilmesini, tarihi tefrikalarda doğru bilgi verilmesini, yalan haber yapılmamasını, yayın organlarının kar sağlamayı öncelikli hedef edinmemesini, roman ve sinema gibi uzmanlık isteyen konular için özel dergiler çıkarılmasını, dergi kapaklarına kadın resimleri yerine ulusal eser ve binalarımızın resimlerinin konulmasını, cinayet ve aile facialarının manşetlere çıkarılmamasını ve bu konularda fazla ayrıntıya girilmemesini, açık resimler bulunmamasını” istiyorlardı.

Birinci Basın Kurultayı sonucunda nitelikli basının özelliklerine ilişkin bazı kararlar alınarak benimsenmiştir. Bu kararları, o dönemde basınıma yönelik olarak önerilen meslek ilkeleri olarak da algılamak mümkündür. Türk basını için özel önem taşıyan bu ilkeler şunlardır (Büllbül, 2001:167):

1. Devrim ve ülke sorunlarını, halka en iyi ve en canlı biçimde vermek.
2. Ülkeyi ve halkı yakından bilmek ve izlemek.
3. Kendisini oluşturan çeşitli malzemenin somut ve soyut düzenliliğini en güzel ve amacına en uygun biçimde ayarlamak.
4. Doğruyu ve ciddiye sansasyona ve laubaliliğe feda etmemek.
5. Dünya sorunları ve özellikle komşu ülkeler hakkında okuyucularını en doğru ve yararlı biçimde aydınlatmak.
6. Ülke kitaplarına yazınsal ürünler kazandırarak yardım etmek.
7. Halk ve özellikle gençlik üzerinde yapılabilecek her türlü kötü telkinlerin ne gibi sonuçlar doğuracağını bilmek ve bunun sorumluluğunun bilincinde olmak.
8. İç ve dış siyasal sorunlara eğilmede devletin ve ulusun yüksek çıkarlarını sürekli göz önünde bulundurmak.

Birinci Basın Kurultayı'nda alanın kararlar doğrultusunda Basın Birliği'nin kurulmasına giden yol da açılmış oldu. Basın çalışanlarını denetim altında tutmaya, özgürlüklerini kısıtlamaya dönük bu oluşumun ortaya çıkmasında kuşkusuz günün koşullarının ve Avrupa'da totaliter rejimlerin yükselmesinin de payı olmuştur.

2.2. Basın Birliği

Birinci Basın Kurultayı'nda hükümetçe özendirilen “meslek örgütü” kurulması önerisi kabul edildi. Birinci Basın Kurultayı'nda alınan bu karar doğrultusunda 27 Haziran 1938'de Basın Birliği'ni kuran yasa çıkarıldı.

Birliğin amacının basın ve çalışanlarını denetim altında tutmaya dönük oluşu, özgürlük bağlamında eleştirilere yol açmıştır. Nitekim Prof. Dr. Mahmut İhsan Özgen şu görüşü ileri sürmektedir (Bülbül, 2001: 167–168): “Basın Birliği adıyla kurulan bu zorunlu örgüt kendi kendini denetim konusunda veya gazetecilerin bağımsız ve hür çalışmasını sağlayabilecek bir kuruluş olmaktan çok uzak bir niteliği bulunmaktadır. Bu tam anlamıyla hükümetin, basın ve yayın organları ve dolayısıyla basın mensupları üstünde ‘tek yönlü propaganda ve baskı yöntemi’ kullanabilmek ve sürdürebilmek isteğinden kaynaklanan bir girişimdir.”

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, İnsan Hakları Bildirisi ve Birleşmiş Milletler'in kurulması ile Türkiye'de de daha demokratik bir ortama girilmiştir. Dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, yabancı ülkelerdeki basın örgütlerini incelemek üzere Hüseyin Cahit Yalçın'ı Avrupa'ya göndermiş ve ondan bir rapor hazırlamasını istemiştir. Yalçın, dönüşünde verdiği raporda Avrupa'da Türkiye'deki Basın Birliği'ne benzer zorunlu meslek örgütlerinin bulunmadığını belirtmiştir. Bu rapor üzerine hükümet Basın Birliği'ni 1946'da dağıtmıştır (Hatemi, 1976'dan aktaran Atabek, 2005: 31).

2.3. Basın Ahlak Yasası ve Basın Şeref Divanı

Türkiye'de basının kendi kendini denetimi (özdenetimi) anlamında ortaya çıkan ilk kurum Basın Şeref Divanı'dır (Özgen, 1998a: 167). 1950'de iktidara gelen Demokrat

Parti (DP) iktidarının ilk yıllarında hükümet-basın ilişkileri sorunsuz olmuş, ancak basının iktidarı eleştirmeye başlamasıyla birlikte ilişkiler gerginleşmiş ve hükümet basın üzerinde baskı kurma çabalarına girişmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile DP iktidarının devrilmesinin ardından Milli Birlik Komitesi basın özgürlüklerini kısıtlayan yasaların uygulanmasını durdurmuştur. Ancak bu kez de bazı gazetecilerin geçmiş hükümet ve uygulamaları hakkında sorumsuz yayın politikaları izlemeleri, gazetecilerin yeniden kısıtlamalarla karşılaşmaları olasılığını gündeme getirmiştir. Böyle bir gelişmeyi önlemek için Gazeteciler Cemiyeti ve İstanbul Gazeteciler Sendikası bir komisyon kurarak bir Basın Ahlak Yasası ve bu yasayı yürütmekle görevli bir Basın Şeref Divanı kurulmasını sağladı. 24 Temmuz 1960'da basının sansürden kurtuluşunun 52. yıldönümü dolayısıyla, Gazeteciler Cemiyeti binasında kutlanan Gazeteciler Bayramı sırasında Basın Ahlak Yasası da imzalandı. Böylece, Gazeteciler Bayramı dolayısıyla törende bulunan gazete sahipleri ve yazı işleri müdürleri ile ajans yöneticileri ve meslek kuruluşları başkanları Basın Ahlak Yasası'na ve Basın Şeref Divanı'nın kararlarına uymayı kabul ettiklerini belgelediler (Atabek, 2005: 32-32).

Basın ahlak yasası, bir taraftan yasaklayıcı hükümler getirirken diğer taraftan da basın mensuplarına yerine getirmeleri gereken bazı görevler yüklüyordu (Alemdar, 1990: 82). Basın Ahlak Yasası ile yasaklanan hususlar şunlardı:

1. Gazetecilik mesleğini ahlaka aykırı özel amaç ve yararlar alet etmek ve kamu yararına zarar verici bir şekilde kullanmak,
2. Müstehcen yayında bulunmak,
3. Galiz kelimeler kullanmak,
4. Şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapmak,
5. Kamu yararını ilgilendirmeyen hallerde kişilerin özel hayatlarını küçük düşürücü şekilde teşhir etmek,
6. İftira ve isnatta bulunmak,
7. Dini istismar etmek, Gerçeklerden maksatlı olarak ayrılmak,
8. Kişisel kanaat ve görüşlere haberlerin metninde yer vermek,
9. Kamu yararı mutlak lüzum göstermediği hallerde 'mahrem' kaydıyla verilen bilgileri yayınlamak,

10. Haber başlıklarında haberin içerdiği hususları tahrif etmek.

Basın Ahlak Yasası'nın gazetecilere yüklediği görevler ise şöyle sıralanıyordu:

1. Doğruluğu şüphe uyandırabilen ve soruşturması gazetecilik imkânları içinde bulunan haberleri yayınlamadan önce soruşturmak,
2. Haber kaynaklarının gizliliğini korumak ve kendisine verilen sırlara saygı göstermek,
3. Ambargolara uymak,
4. İlan niteliğindeki yayınların ilan olduklarını açıkça belirtmek,
5. Verilen yanlış bilgilerden dolayı yollanan cevap veya tekzipleri en kısa zamanda ve yanlış verilmiş bilginin tesirini giderecek şekilde yayınlamak.

Basın Ahlak Yasası'nın gerçek anlamda bir yasa olmadığını, “yasa” değerinde olmayıp “verilen söze sadakat” esasına dayandığını belirtmeye bile gerek yoktur (Hatemi, 1976: 81–82). O dönemde büyük ilgi görmüş olan bu girişim 132 basın kuruluşu tarafından imzalanmıştır. Bu kuruluşlar arasında İstanbul'dan 24, Ankara'dan 5, İzmir'den 4, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden 66 gazete, 13 dergi, 5 ajans ve 15 meslek örgütü yer almıştır (Özgen, 1988: 140–141).

Basın Ahlak Yasası, İsveç Basın Konseyi'nin ahlak ilkeleri örnek alınarak hazırlanmıştır. Bu yasayı yürütmekle görevli Basın Şeref Divanı, 19 Ağustos 1960'da ilk toplantısını yaparken yedisi basın kuruluşları tarafından basın mesleğine mensup kişiler arasından seçilmiş olmak üzere, toplam on üyeden oluşmaktaydı. Diğer üç üyeden biri İstanbul Üniversitesi profesörleri arasından üniversite senatosu tarafından, ikinci üye de İstanbul Barosu yönetim kurulu tarafından seçiliyordu. Üçüncü üye ise İstanbul ili sınırları içinde görevli olan en kıdemli ceza hâkimi idi. Yüksek Hâkimler Kurulu'nun oluşturulmasından sonra bu kurul tarafından belirlenen hâkim üyenin Basın Şeref Divanı'nda görev alamayacağı görüşü ortaya çıkınca, hâkim üyenin yerini İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü Müdürü veya onun görevlendireceği bir kişinin olması benimsendi. Basın Şeref Divanı'nda üyelik süresi iki yıl ile sınırlıydı (Hatemi, 1976: 84–86).

Basın Ahlak Yasası'nı yürütmekle görevli Basın Şeref Divanı'nın amacı 24 Temmuz 1960'da basın kuruluşlarının temsilcileri tarafından imzalanan belgeye göre şöyle belirtilmiştir (Özgen, 1988: 142–143): “Hürriyete liyakatin başta gelen şartının, hürriyet içinde kendi kendini kontrol edebilmek olduğuna inanan Türk basın müesseseleri, demokrasinin temel unsurlarından olan basın hürriyetinin topluma ve demokratik düzene en yararlı bir yolla işlemesini sağlamak için tespit ettikleri Ahlak Yasası'na ve bu yasayı yürütmekle görevli ‘Basın Şeref Divanı’nın kararlarına uymayı kabul ve taahhüt ederler.”

Basın Şeref Divanı, Basın Ahlak Yasası'na aykırı görülen yayınları ya kendiliğinden ya da ilgililerin şikâyeti üzerine harekete geçerek inceliyordu. Başvuruların Divan'ın genel sekreterliğe yazılı ve gerekçeli olarak yapılması zorunluydu. Yargı organlarında görülmekte olan davalar, divan tarafından ele alınamıyordu. Bireysel başvurularda kişiler, her türlü dava hakkından feragat ettiğini bildiren bir dilekçeyi 50 TL ile birlikte genel sekreterliğe verirse, Basın Şeref Divanı bu başvuruyu incelemeye alabiliyordu (Özgen, 1988:144). Ancak bu koşullar bir süre sonra çeşitli değişikliklere uğramıştır. Divan'ın kendiliğinden harekete geçerek ele aldığı bir olay sonradan yargı organlarına intikal etse bile Divan'ın yetkisinin kalkmayacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca, 50 TL'lik harç da 10 TL'ye indirilmiştir.

Basın Şeref Divanı genel sekreterinin, sorunları Divan'a getirmeden önce, yayınları dolayısıyla hakkında şikâyet söz konusu olan gazetenin iddialar karşısındaki yazılı savunmasını alması koşulu getirilmişti. Divan'da şikâyet konuları ile ilgili toplantılar kapalı oturumlar halinde ve aksine karar verilmedikçe gizli oylama ile yapılırdı. Divan, ihtar veya kınama cezası verebileceği gibi uzaklaştırma cezası da verebilmekte, şayet olay çok önemli ise, “kötü hali görülmüş” gazetecinin mensup olduğu basın örgütünden çıkarılması için yetkili organları da uyarabilmekteydi. Basın Şeref Divanı'nın aldığı kararların duyurulmasında, Basın Ahlak Yasası'nı benimsemiş olan bütün yayın organlarında yayınlanacağı ve diğer yayın araçlarından da yararlanılacağı belirtilmiştir (Girgin, 2000: 206).

2.3.1. Basın Şeref Divanı’nın başarısızlığı

Basın İlan Kurumu Yasası dikkate alınarak Basın Ahlak Yasası’na uymayan kuruluşların ilanlarının kesilmesine başlandı. Ancak en önemli gelir kaynaklarına yapılan bu müdahaleden rahatsız olan gazeteler, Basın Şeref Divanı’nın kararlarına uyma doğrultusundaki taahhütlerinden vazgeçmeye başladılar. Bağlı bulunmadıkları bir divanın verdiği kararlara dayanılarak ilanlarının kesilemeyeceğini iddia etmişler ve açtıkları iptal davalarını kazanmışlardır. Davaların kazanılması üzerine ilan kesme kararı uygulanmadığı gibi diğer pek çok gazete de benzer sorunlarla karşılaşmamak için Basın Şeref Divanı’na verdikleri taahhütleri geri çekmişlerdir. Basın Şeref Divanı’nın 195 Sayılı Basın İlan Kurumu Teşkilî Hakkında Kanun’da değişiklik yapılmasını sağlayarak konuyla ilgili davaları kazanmak ve basın kuruluşlarını kendine bağlı tutmak konusundaki diğer bazı girişimleri de beklenen sonuçları vermeyince Türk basınının bu ilk özdenetim uygulaması başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Alemdar, 1990: 88–96).

Basın Konseyleri gibi özdenetim kurumlarının “teşhir”i yetersiz görerek daha başka yaptırımları uygulayabilme yetkisi ile donatılmalarının bu kuruluşların niteliğiyle bağdaşmayacağını belirten İçel (1990’dan aktaran Atabek, 2005: 36–37) “teşhir” yaptırımının etkinliğini sağlayıcı bir sistemin kurulmasını önermiştir. İçel’e göre bunun için de öncelikle sistemi yürütecek kuruluşa basın mensupları ve kamuoyu karşısında gerekli saygınlık kazandırılmalı ve sistemi görevlerini gerektiği gibi yapacak bir yapıya her bakımdan kavuşturmak gerekiyordu. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, Basın Şeref Divanı başarılı olabilmek için, basını sadece denetleyen bir kuruluş görünümünden kurtarılıp, aynı zamanda onu savunan ve temsil eden bir niteliğe kavuşturularak saygınlığı arttırılmalıydı.

2.4. Basın Şeref Divanı Sonrası Özdenetim Çalışmaları

7 Mart 1971’de Türkiye Gazeteciler Sendikası Ankara Şubesi’nin düzenlediği “Basında Otokontrol ve Basın Şeref Divanı’nın Yeniden Etkili Şekilde İşletilmesi” konulu toplantı izlemiştir. Türk basınının özdenetimi konusunda değişik görüşlerin ileri

sürüldüğü bu toplantı bir gün sürmüş ve bu toplantıdaki tartışmalar sırasında Türk basınında özdenetimin olmasını savunanlar olduğu gibi buna karşı çıkanların bulunduğu da ortaya çıkmıştır. Toplantıya Paris'ten gönderdiği bir raporla katkıda bulunan Hıfzı Topuz'a göre ilk aşamada öncelikle basın ahlak ilkeleri hazırlanmalı, bu ilkelere uyulup uyulmadığını denetleyecek konseyin kurulması ise daha sonraki bir aşamada gündeme getirilmeliydi. Toplantıda Vedat Zeydanlı, Nail Güreli, Bekir Çiftçi ve Ahmet Tünel gibi isimler basın üzerinde engelleyici etkisi olduğu gerekçesiyle basında özdenetime karşı çıkmışlardır. Bu toplantıya beklenen ilgi ve katılım sağlanamamıştır. Konuşmalar sırasında düzenlenmesi düşünülen Türk Basın Kurultayı, siyasal ve toplumsal gelişmelerin de etkisiyle gerçekleştirilememiştir (Bülbül, 2001:173–174).

Türk basınının özdenetimine ilişkin önemli bir adım da ülkemizde Basın Etik Kuralları'nın ilk kez Gazeteciler Cemiyeti tarafından kabul edilmesiyle 14 Şubat 1972'de atılmıştır. Orhan Erinç, Hürriyet Vakfı'nın düzenlediği “Basın ve Basının Karşılaştığı Hukuki Sorunlar Semineri”nde bu belgenin Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) tarafından hazırlandığını ve Gazeteciler Cemiyeti Genel Kurulu'nda kabul edildiğini bildirmiştir. Söz konusu ilkeler şunlardır (Erinç, 1986: 19–20):

1. Gazeteci ve gazete yazarları, halka kesin ve doğru haber vermeye dikkat etmeye mecburdurlar. Bunlar, haberlerin ayrıntılarıyla doğru olduğunu kontrol etmekle yükümlüdürler. Önemli bir noktanın isteyerek değiştirilmesi ya da unutulması yasaktır,
2. Gazetecilik, halk yararına hizmet etmelidir. Halk yaran aleyhine kişisel bir çıkar aramak ya da özel bir yarara üstünlük vermek, gazetecilik mesleğiyle bağdaşmaz.
3. Basın yoluyla namus ve haysiyet kırıcı yazılar yazmak ya da iftira ve suçlamalarda bulunmak, hakaret etmek, hediyeler kabul etmek ve sahibinin haberi olmadan aktarma yapmak, ağır mesleki suçlar teşkil eder.
4. Halk lehine iyi niyet taşımak ve göstermek mesleki görevlerin temelini teşkil eder. Yayını sırasında doğru olmadığı açık suretle görülen yanlış haberlerin, onu yayınlayan tarafından en kısa sürede gerçeğin yayınlanması suretiyle

düzeltilmesi zorunludur. Doğruluğu tespit edilmemiş bütün rivayet ve haberler bu kayıtla yayınlanmalıdır.

5. Bir gazeteci ancak haysiyet, onur ve tarafsızlığını kanıtlayabileceği bir görevi kabul etmelidir.
6. Bir haberin ya da yorumun yazarı, yazısının doğruluğunu garanti ettiğini belirtmedikçe bunun sorumluluğunu taşır.
7. Herkesin namus ve itibarına saygı göstermek gerekir. Bir kimsenin şeref ve şöhretini zedeleyecek şekilde özel hayatıyla ilgili haber ve yorumlar yapmak yasaktır. Yalnız memleket ve kamu çıkarına yapılan bu çeşit yayınlar bu yasağın dışındadır.
8. Yabancı bir memleketteki olayların tasvir ve tahlili ancak bu memleket hakkında bu olayları ve yorumları, doğru ve tarafsız bir yorum yapabilme imkânı veren bilgilere sahip gazeteciler tarafından yapılmalıdır.
9. Gazeteci bir haberi ya da fotoğrafı almak için etik dışı yollara başvurmamalıdır.

Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen İkinci Türk Basın Kurultayı 19–21 Aralık 1975 tarihleri arasında İstanbul’da toplanmıştır. Geniş bir katılımın sağlandığı bu kurultayda basın çalışanları, konuyla ilgili bilim adamları ve meslek kuruluşu temsilcileri bir araya gelmişlerdir. Özdenetim konusunun da tartışıldığı İkinci Basın Kurultayı’nda Başkanlığını Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay’ın yaptığı “Bir Numaralı Basının Görevleri ve Sorumlulukları Komisyonu” kurultaya sunduğu raporda şu konu başlıklarına yer vermiştir:

1. Basının kendi kendini kontrolü
2. Basın mesleğine girişin düzenlenmesi
3. Haberin tarafsız ve objektif verilmesi
4. Türk basınının eğitim görevi

Kurultayda, yukarıda sözü edilen her bir konu ayrı ayrı ele alınmış ve bunlarla ilgili olarak yapılan saptamalar karara bağlanmıştır. Komisyon, sorumsuz yayınların basın

özgürlüğüne ve basına olan saygıyı tehlikeye attığını belirterek basının kendi kendini kontrolü” konusunda şu önlemlerin alınmasını önermiştir (Özgen, 1994:148):

1. Eski deneyimlerden de yararlanılarak daha etkin ve güçlü hatta yasal bir kuruluşun teşkili,
2. Mesleki kuruluşların dağınkılkklarının sakıncaları dikkate alınarak tek kuruluş haline getirilmesi,
3. Gazetelerin yayın politikasında, fikir işçilerinin sorumluluğunun bulunması dolayısıyla yönetime katılmaları sağlanmalı,
4. Sorumsuz yayın yapan basın organlarına karşı sorumlu basın organları ve basın kuruluşları, zamanında kamuoyunu aydınlatmalı,
5. Basın özgürlüğünü zedelememek şartı ile gazete sahipliği bir disiplin altına alınmalı,
6. Basın ilan rejiminin, sorumsuz basının sayısını arttırıcı yönde olduğu saptanarak, bu sakıncaları önlemek için bu kuruluş yeniden düzenlenmelidir.

Basında özdenetim konusunda bir başka seminer Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), Gazeteciler Cemiyeti, Cumhuriyet, Günaydın, Güneş, Milliyet, Tercüman ve Yeni Asır gazetelerinin katkılarıyla 1983’te İstanbul’da yapılmıştır. Bu seminere IPI Genel Başkanı Peter Galliner, İngiltere Kraliyet Basın Komisyonu Başkanı Lord Oliver McGregor, IPI eski Başkanı ve Hindistan Basın Konseyi üyesi Krusho Irani, İngiltere Basın Konseyi Başkanı Kenneth Morgan, Hollanda Uluslararası Basın Konseyi Yönetim Kurulu Başkanı Max Schneider, İngiltere’den Mirror Gazetesi Yönetim Kurulu Başkanı Anthony Miles ve diğer bazı konuklar katılmışlardır. Katılımcılar seminerde kendi ülkelerindeki özdenetim uygulamalarını anlatmışlardır. Seminerde basında özdenetim konusundaki görüşlerini açıklayan Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nezih Demirkent, “basının görevini yerine getirebilmesi için doğrudan kendisinin koyacağı sınırlara uyması gerektiğini, böylece kamuoyunun gözünde saygınlığının da artacağını” belirtmiştir. Gazeteciler Cemiyeti’nin basında özdenetim konusunda basın örgütlerine bir çağrı yaptığını ve alınan yanıtta Türkiye Gazeteciler Sendikası ve Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası’nın bu konuda ortak bir anlayışa sahip olduklarının ortaya çıktığını ve basın konseyi kurulması için ortak bir protokol imzalandığını

belirtmiştir. Demirkent, kurulması istenen basın konseyine gazeteciler için zorunlu bir üyeliğe gerek olmadığını, bunun yerine basın-yayın organlarının üye olmaları ve bir aidat ödemeye mecbur tutulmalarının düşünülebileceğini belirtmiştir (Alemdar, 1990:104–1059).

Türk basınında özdenetimin sağlanmasına yönelik olarak Basın Konseyi konusunda yapılan etkinliklerin sonuncusu ise Parlamento Muhabirleri Derneği ve Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin 5 Temmuz 1986'da Ankara'da ortaklaşa düzenledikleri toplantıdır. Türk basınına ilişkin olarak basında özdenetim konusunda yapılan toplantılar içinde metni yayınlanmış tek toplantı olma özelliği taşıyan bu etkinlikte 1968 yılından beri basın konseyi kurulması ve bu kurumdan beklenen katkılar hakkında ortaya atılan görüşler ana hatlarıyla yinelenmiştir. Bu toplantıda Oktay ekşi ve Yalçın Doğan basın konseyinin kurulmasının yararlı olacağı görüşünü savunurken, Uğur Mumcu, Rafet Genç, Ahmet Abakay, Varlık Özmenek ve Kemal Balcı ise basını sınırlayan yasal engeller kaldırılmadıkça özdenetim uygulamasının ek sınırlamalar getireceğini ileri sürmüşlerdir (Bülbül, 2001: 178–179).

2.5. Türkiye'de Basın Konseyi

Türkiye'de Basın Konseyi “daha özgür ve daha saygın bir basın” talebi doğrultusunda 6 Şubat 1988 günü İstanbul'da 141 gazetecinin katıldığı bir toplantı sonucunda kuruldu. Kuruluş aşamasına gelmeden önce Oktay Ekşi'nin öncülüğünde 1986'da iki ayrı toplantıda bir araya gelen Hasan Cemal, Güneri Civaoglu, Yalçın Doğan, Oktay Ekşi, Teoman Erel, Orhan Erinç, Yurdakul Fincancı, Güngör Mengi ve Rauf Tamer'den oluşan 9 kişilik çalışma grubu konseyin kurulması için ön çalışmaları gerçekleştirmiştir. Ayrıca Oktay Ekşi çeşitli ülkelerdeki “Basın Meslek İlkeleri” üzerinde ayrı bir çalışma yaparak bir taslak hazırlamakla görevlendirilmiştir. Böylece oluşan iki taslak tartışılarak hem Basın Meslek İlkeleri hem de Basın Konseyi Sözleşmesi oluşturulmuştur. Basın Konseyi, o dönemin en büyük gazete patronları olan Erol Simavi, Aydın Doğan ve Dinç Bilgin tarafından da desteklenmiştir. Türk basınında en önemli özdenetim kurumlarından biri olarak ortaya çıkan Basın Konseyi'nin benimsediği Basın Meslek İlkeleri şu hususları kapsamaktadır (Basın Konseyi, www.basinkonseyi.org.tr 2013)

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsısı ya da incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşlar, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler soruşturulmaksızın ya da doğruluğundan emin olmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.
9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse “suçlu” ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.
12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınır.
14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.

16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.

Ülkemizde Basın Konseyi, derneklerin ve vakıfların çalışma alanları siyasi otorite tarafından belirlendiğinden siyasi otoritenin etki alanına girmemek için dernek ve vakıf şeklinde örgütlenmemiştir. Tüzel bir kişiliğe sahip olmayan Basın Konseyi, Türkiye'nin önde gelen hukukçularının bunda konsey açısından "hukuki hiçbir sakınca bulunmadığını" bildirmeleri üzerine söz konusu 141 gazetecinin kendi aralarında yaptıkları "sözleşmeye" dayanarak kurulmuştur.

Basın Konseyi'ne Basın Meslek İlkeleri'ni benimseyen ve bunların korunarak yaşama geçirilmesini isteyen gazeteciler ile basın organları ve basın meslek kuruluşları kendileri isterlerse üye olabilirler. Bir başka deyişle, Basın Meslek ilkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi'ne Katılma Belgesi'ni imzalayıp Basın Konseyi'ne gönderen her gazeteci, basın organı veya basın meslek kuruluşu bu belgeyi Konseye ilettiği andan itibaren, başka bir işleme veya karara gerek kalmaksızın Basın Konseyi'ne üye olur.

Basın Konseyi, "Özgürlükçü bir demokratik sistemin temel taşı olan, halkın gerçekleri öğrenme hakkını savunmak; özgür ve sorumlu basın ve basın mensuplarının, meslek uygulamalarını, özgür ve saygın bir basından beklenecek düzeyde sürdürmelerine yardımcı olmak üzere, bu amaçları Basın Meslek İlkeleri şeklinde düzenleyip benimseyen gazetecilerin imzaladıkları" bir sözleşmeyle kurulmuştur.

Basın Konseyi, Basın Konseyi Üyeler Kurulu (BKÜK) ve Basın Konseyi Yüksek Kurulu (BKYK) olmak üzere iki temel organa sahiptir. Basın Konseyi'nin en yetkili organı olan Basın Konseyi Üyeler Kurulu, Konseyin üyeleri ile üye basın organlarının ve basın meslek kuruluşlarının, okuyucuların ve Basın Konseyi Sözleşmesi'nde belirtilmiş örgüt ve kurumların temsilcilerinden oluşur. Bu kurul olağan toplantısını her yıl genel olarak Mart ayında yapar. Basın Konseyi'nin Basın Meslek İlkeleri'ne ilişkin işlemleri ve kararları dışında kalan tüm eylem ve etkinlikleri bu toplantıda ele alınır.

Basın Konseyi Yüksek Kurulu ise BKÜK tarafından 3 yıllık bir süre için gizli oyla seçilen 8 gazeteci, 8 okuyucu temsilcisi ve Basın Konseyi Sözleşmesi'ndeki koşullara göre gönderilen temsilcilerden oluşur. Basın Konseyi Yüksek Kurulu, Konsey adına BKÜK'ün yetkileri dışında kalan her kararı alır. İletişim (basın) özgürlüğünü savunur. Basın Meslek İlkeleri'nin ihlaline ilişkin başvuruları karara bağlar. Basın Konseyi Yüksek Kurulu ayrıca, gazetecilerin “kendilerine dönük suçlamaların haklı olup olmadığına değerlendirilmesine ilişkin başvurularını” da karara bağlar.

Basın Konseyi Yüksek Kurulu, BKÜK tarafından her üç yılda bir gizli oyla seçilen 8 basın mensubu, 10 okuyucu temsilcisi; günlük net satış ortalaması 100 binden fazla olan konsey üyesi, yazılı basın organları ile ulusal çapta yayın yapan Radyo ve Televizyon kanallarının ve bir de Konsey üyesi gazeteciler dernek ve sendikalarından Konsey Sözleşmesi'nde yazılı koşullara sahip olanların temsilcilerinden meydana gelir.

İster yazılı, ister elektronik ister sayısal (internet vb.) bir yayının yapıldığı tarih üzerinden en çok iki ay geçmemiş olması şartıyla, Türkiye sınırları içindeki her hangi bir yayın (gazete, dergi, haber ajansı, radyo, televizyon) hakkında veya Basın Meslek İlkeleri'ne aykırı davranan her hangi bir gazeteci hakkında Basın Konseyi'ne yazılı olarak şikâyetle bulunulabilir. Konseye yapılan başvuru nedeniyle hiçbir şekilde ücret talep edilmez.

Basın Konseyi, sözleşmesinde yer alan istisnalar dışında usulüne uygun başvuru olması koşuluyla; 1- Gazeteciler ve basın organları hakkında, 2- Basın organlarını veya gazetecileri suçlayanlar hakkında karar alabilir. Basın Konseyi Yüksek Kurulu en az 7 üyenin hazır bulunması koşuluyla bir konuyu görüşebilir ve kararlarını oy çokluğuyla alır.

Basın Konseyi, Basın Meslek İlkeleri'ne uyulmasını denetleme işlevini yerine getirirken cezalandırma yetkisi yoktur. Basın Konseyi önüne gelen şikâyetler hakkındaki görüşünü bir karar halinde açıklar. Eğer şikâyet bir gazete veya gazeteci hakkında ise Yüksek Kurul ancak “şikâyetin yersiz olduğuna”, “ilgilinin uyarılmasına” veya “kınanmasına” karar verebilir.

Basın Konseyi'nin bir Genel Sekreteri ve ona bağı bir bürosu vardır. Konsey merkezinin rutin giderleri ve personel maaşları Basın Konseyi'nin giderlerini oluşturur. Konsey Yüksek Kurul Üyeleri görevleri dolayısıyla Basın Konseyi'nden hiç para almadıkları gibi Konsey adına yapacakları gezilerin giderlerini ve çeşitli etkinlikler dolayısıyla yapılan harcamaları da kendileri karşılar. Basın Konseyi gelirini kendisine üye olan gazetecilerden, basın kuruluşlarından (gazete, televizyon, radyo, haber ajansı vb.) ve basın meslek kuruluşlarından (dernekler, sendikalar) Konsey Sözleşmesi'nde belirtilen oranlara göre aldığı katılma payları ile sağlar (Atabek, 2005: 44–45).

2.6. Türkiye'de Diğer Mesleki Örgütlerin ve Yayın Organlarının ilke ve Kuralları

Türkiye'de aktif durumdaki basın meslek örgütlerinin sayısı 83'dür. Söz konusu kuruluşların alfabetik sırayla adları, bulundukları il, kuruluş başkanının ismi, kuruluş tarihleri ve adres bilgilerine Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinden ulaşılabilir (Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, www.byegm.gov.tr, 2013). Söz konusu basın meslek örgütlerinden bazıları basın meslek ilkelerine uyulmasını ve dolayısıyla basın alanında etik standartların korunmasını sağlamak için basın organlarının ve basın çalışanlarının göz önünde bulundurmaları gereken bazı ilkeler belirlemişlerdir. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından yayınlanan “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumlulukları Bildirgesi”dir. Bu bildirgede gazetecilerin hakları 6 madde halinde, temel görevleri ve ilkeleri ise 17 madde olarak ifade edilmiştir (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, www.tgc.org.tr, 2013).

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin belirlediği Gazetecinin Temel Görevleri ve İlkeleri şu hususları kapsamaktadır:

1. Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçlan ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.
2. Gazeteci; bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.

3. Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanla, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapmaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz.
4. Gazeteci; kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamaz; kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorundadır.
5. Gazeteci; temel bilgileri yok edemez, görmezlikten gelemeyen ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanıltıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.
6. Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamaz.
7. Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilendirme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.
8. Gazeteci, yayınlanmış her yanlış en kısa sürede düzeltmekle yükümlüdür. Gazeteci, istismar edilmemesi, kötüye kullanılmaması ve kabul edilebilir boyutlar ile biçimde yapılması kaydıyla, cevap hakkına saygılı olmalıdır.
9. Gazeteci, kendisine güvenilir olarak verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.
10. Gazeteci, çalıntı, iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve dayanaksız suçlamalardan kesinlikle uzak durur.
11. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını ya da yayınlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi avantajın peşinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, iş adamından bürokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini ve ilişkisini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

12. Gazeteci, mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz. İlan - reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.
13. Gazeteci, hangi konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi yararına kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (yasaların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.
14. Gazeteci her ne amaçla olursa olsun, tenkit ve şantaj gibi yollara başvuramaz. Gazeteci bu şekilde baskılara da karşı koyar.
15. Gazeteci her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın-yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.
16. Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder. Ülkesindeki yasalara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Mesleki olarak yalnızca meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarının kararlarını dikkate alır.
17. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında önyargılara değil, halkın haber alma hakkına dayanır. Onu mesleğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.

3. Uluslararası Alanda Basın Meslek Etiği Çalışmaları

1926'da Washington'da toplanan Birinci Pan Amerikan Basın Konferansı'nda kabul edilen ilk basın etik yasasından günümüze kadar kabul edilen ve uygulanan basın etik yasalarında sürekli "belirli ve aynı ilkelerin yer aldığı" görülmektedir. Bunlar "doğruluk, dürüstlük, objektiflik, olayları gizlememek, haberlerin doğruluğunu araştırmak, söylentileri haber diye vermemek, ahlak dışı yollarla özel menfaatler elde etmemek, kişinin özel yaşama saygı göstermek, yazılmaması şartıyla verilen haberi yazmamak" gibi basın mensuplarının uymaları beklenen başlıca kurallardır (Özgen, 1988: 94).

Son yıllarda çeşitli kuruluşlar tarafından geliştirilen ve uyulması istenen meslek etik ilkelerinde ise uluslararası barışın korunabilmesi ve toplum çıkarlarının gözetilmesi yönünde kurallara önem verilmiştir. Örneğin UNESCO tarafından geliştirilen etik ilkelerinde “kamu çıkarlarına saygılı olmak, toplumun ve insanların sömürülmesinden yana olmamak, şiddet olaylarını kışkırtmamak, ırklara, dinlere, dillere, ideolojilere ve her türlü düşünceye saygılı olmak, başka ulusları ve kültürleri hor görmemek, etnik topluluklara ve onların kültür ve geleneklerine saygı göstermek, uluslar arası anlayışın, insan haklarının ve barışın güçlendirilmesine çalışmak, iletişim alanında tekelsizliği desteklememek, düşüncenin gelişmesini ve ifade özgürlüğünü savunmak, uluslararası gerginliklere, huzursuzluklara yol açabilecek uydurma veya abartılmış haber yayınlamamak” konularına büyük ölçüde yer verilmiştir (Bülbül, 2001: 96). Ayrıca, dünyanın çeşitli ülkeleri tarafından ortaya konan basın meslek ilkelerinde sorunlu alanların belirlenmesi ve bunların üstesinden gelebilmek için önerilen çözüm yollarının büyük benzerlikler taşıdığını da burada vurgulamak gerekir.

Basın meslek etik kurallarının geliştirilebilmesi ve tüm ülkelerde kabul görmesi için uluslararası düzeyde pek çok çalışma yapılmış ve etkinlikler düzenlenmiştir. Bu belgelerden en önemlileri şöyle sıralanabilir (Özgen, 1994: 84; Bülbül, 2001: 96–105):

1. UNESCO tarafından geliştirilen Basın Ahlak Yasası Projeleri,
2. 1954 yılında Bordeaux/Fransa Kongresi’nde kabul edilen Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun Gazetecilerin Görevleri Bildirisi (Basın ve Enformasyon alanında Çalışanların Uluslararası ahlak Yasası).
3. UNESCO tarafından 12–13 Kasım 1973’de İletişim Araçları Ahlak Yasası Hakkında Ortak İncelemeye Sunulan Belge (Uluslararası Gazeteciler Örgütü Meslek İlkeleri),
4. Avrupa Topluluğu’na üye altı ülkenin gazeteciler sendikası temsilcileri tarafından 24–25 Kasım 1971’de Münih’te kabul edilen Gazetecilerin Hakları ve Görevleri Bildirisi,
5. Ekim 1978’de Paris’te gerçekleştirilen 21. UNESCO Genel Konferansı’nda kabul edilen İletişim Araçlarının İlkeleri Bildirisi,

6. Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde 1952’de kabul edilen Basın ve Enformasyon Alanında Çalışanların Uluslararası Etik Yasası Belgesi.

4. Yabancı Ülkelerdeki Basına Yönelik Etik Uygulamalar

Basına yönelik dış müdahaleleri olabildiğince önlemek amacıyla dünyanın hemen her ülkesinde çeşitli kuruluşlar ve örgütler tarafından basına yönelik çeşitli etik ilkelerin ortaya konduğu ve özdenetim çabalarının desteklendiği gözlenmektedir. Bu gelişmelerin söz konusu ülkelerin siyasal rejimleri, demokratik gelişmişlik düzeyleri, toplumsal ve kültürel özellikleriyle yakından ilişkili olduğuna kuşku yoktur.

Her ülkenin siyasal ve toplumsal yapısının kendine özgü özellikleri bulunduğu için basın alanında ortaya çıkan özdenetim yöntemleri de farklı farklı olmuştur. Bir başka deyişle, belirli bir özdenetim yöntemi her ülkede aynı şekilde benimsenmemiş ve dolayısıyla kendisinden beklenen sonuçları da ortaya çıkaramamıştır.

Basın özgürlüğüne büyük önem verilen ABD’de, 1791’de onaylanan Virginia Haklar Bildirisi’nin (Virginia Bill of Rights) 12. maddesi “Basın özgürlüğü özgürlüklerin büyük kalelerinden biridir ve hiçbir zaman müstebit hükümetler dışında bir yönetim onu kısıtlayamaz.” diyerek bu ülkede bugünkü basın özgürlüğünün temellerini atmıştır. Bu yaklaşım 1791’de kabul edilen ABD Anayasası’nda da aynen yer almıştır. Çağdaş gazeteciliğin ileri düzeyde yaşandığı ABD’de basına yönelik etik ilkeler sıklıkla tartışma gündemine gelmektedir. Bu ülkede basının özdenetimine ilişkin çalışmalar 1923 yılından itibaren başlamış ve 1970 yılında da “ulusal düzeyde bir basın konseyi” kurulması için çaba gösterilmiştir. Bu amaçla toplantıya çağrılan haber ajansları, yazılı ve elektronik yayın kuruluşları söz konusu girişime katkıda bulunmayacaklarını bildirerek basın konseyinin kuruluşuna karşı çıkmışlardır. Dünyanın en köklü haber ajanslarından ABD kökenli API (Associated Press International) ve UPI (United Press International) kendilerine yöneltilen soruları yanıtlayacaklarını ancak basın konseyinin çalışmalarına destek vermeyeceklerini belirtmişlerdir. ABD’de sınırlı bir desteğe sahip olduğundan 1990’lara gelindiğinde bu ülkede sadece Minnesota eyaletinde Haber Konseyi’nin çalışma yaptığı belirlenmiştir. ABD medyası, bağlayıcı kurallar yerine

kendi basın ve yayın organlarının kabul ettiği etik kurallara uymayı tercih etmektedir. Bu lke medyasında özdenetim bakımından izlenen model basın konseyinden çok meslek örgütleri ve yayın kuruluşları tarafından ortaya konan etik kuralları ve okur temsilciliğidir (Bülbül, 2001: 123–124).

ABD’de halen yürürlükte olan ve basın-yayın kuruluşları tarafı ndan benimsenen söz konusu ahlak yasaları arasında şunlar sayılabilir (zgen, 1994: 107–113; Bülbül, 20001: 125–134):

1. 1923 tarihli (ASNE- American Society of Newspaper Editors) Gazete Yazı İşleri Müdürleri Kurumu Etik Yasası,
2. 1926 tarihli Sigma Delta Chi Etik Yasası,
3. 1934 tarihli Gazeteciler Sendikası Etik Yasası (Newspaper Guild),
4. 1966 tarihli Bilgi Edinme zgrlğ Yasası (FOIA),
5. 1975 tarihli Associated Press Sorumlu Yöneticiler Kurulu Ahlak Yasası.

İngiltere’de basın çalışanlarını koruma amacıyla ilk basın ahlak yasası ve bunu uygulamakla yükümlü bir konsey 1936 yılında oluşturulmuştur. Daha sonra bu ülkede kitle iletişini araçlarına yöneltilen eleştiriler arasında okuyucuların yeterince korunmadığına ilişkin görüşlerin ağırlık kazanması üzerine 1946’da Basın İnceleme Komisyonu kurulmuş ve bu komisyonun çalışmaları sonucunda 1953’de de Basın Konseyi oluşturulmuştur. İngiltere’de çeşitli meslek kuruluşlarının basında etik ilkelere bağlılığı sağlamak ve güçlendirmek için farklı tarihlerde yayınladıkları çok sayıda meslek etik kuralları bulunmaktadır (zgen, 1994: 99–104).

Fransa’da ise ilk basın ahlak yasası 1918’de kabul edilmiştir ve ‘‘Gazetecinin Mesleki Görevleri’’ başlığını taşımaktadır. Bu lkede Ulusal Basın Federasyonu’nun 1945’de kabul ettiği ancak uygulanmayan ‘‘zgr Basın Hakları ve ödevleri’’ başlıklı bildiriden sonra iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun 1954’de Bordeaux toplantısında kabul ettiği ‘‘Gazetecilerin Görevleri Bildirisi’’dir. İkinicisi ise 1971’de Münih’te Avrupa Topluluğu içindeki altı gazeteciler sendikasına bağlı temsilcilerin kabul ettiği Gazetecilerin Hakları ve Görevleri

Bildirisi'dir. Fransa'da Ulusal Gazeteciler Sendikası, Gazeteciler Sendikası ve Fransız Gazeteciler Birliği Federasyonu “Aydınlanma Hakkı İlkeleri” başlığıyla basın mesleğine ilişkin bir dizi etik kurallar belirlemişlerdir (Bülbül, 2001: 138–139).

Basında özdenetimi sağlamak için uluslararası düzenlemelerin yanı sıra ülkeler düzeyinde de her ulusun kendi kültürüne, toplumsal yapısına ve gelişmişlik düzeyine paralel olarak mesleki örgütler ve kuruluşlar tarafından ortaya konan çeşitli ilkeler ve düzenlemeler söz konusudur. Bu ülkeleri ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş ileri demokrasiye sahip ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler olarak kabaca ikiye ayırmak mümkündür. Genel bir çerçeve çizmek gerekirse, gelişmiş demokrasiye sahip ülkelerde basında özdenetimi sağlama amacına hizmet eden çeşitli mesleki örgütlenmeler ve yayın kuruluşlarının yayınladığı çok sayıda basın ahlak ilkeleri mevcuttur. Gelişmekte olan ülkelere ise basında özdenetim mekanizmaları yeterince gelişmemiştir ve basın kuruluşları ve basın çalışanları başta siyasal iktidar olmak üzere dış çevrelerden gelebilecek müdahalelere karşı mesleki örgütlenme anlamında yeterli savunma mekanizmalarına sahip değildir (Atabek, 2005: 55–56).

5. Ombudsman

5.1. Ombudsman Kavramı ve Tarihsel Kökenleri

Kelime kökeni açısından ombudsman, İsveç dilinde “aracı” anlamına gelen “ombuds” ve “kişi” anlamındaki “man” kelimelerinden oluşmuştur. İsveç Kralı XII. Karl, 1709'da Ruslar tarafından Poltava savaşında bozguna uğrayınca Osmanlı topraklarına sığınmak durumunda kaldı. Burada, halkın yönetimle olan ilişkilerini düzenleyen Ahilik sistemini yakından inceleyen Kral, bu sistemden etkilenecek, kendisi uzaktayken görevlileri denetleyecek, onun gözü kulağı olacak, doğru bilgi verecek güvenilir bir kişiyi gözlemci olarak atadı. Ombudsman bir denetim mekanizması olarak, 1809 yılında İsveç Anayasası'na girerek, anayasal bir kurum niteliğine kavuştu. Ombudsman, parlamento adına bağımsız olarak kişilerin çıkarlarını, yargı organları ve kamu yönetimi önünde savunmaktadır (Demir, 2002: 123–124). Bundan da anlaşılacağı üzere ombudsmanlık, ilk olarak kamu yönetimi alanında, “kamu denetçisi” anlamında kullanılmıştır. “Kamu

denetçisi” olarak ifade edilen ombudsmanlık mekanizması, idarenin çeşitli alanları için denetim fonksiyonunu yerine getirmektedir.

Kamu yönetiminde ombudsman için yapılan tanım şöyledir (Mıhçıoğlu, 1987: 169): Halkın yönetimle ilişkilerinde karşılaştıkları sorunlarda, onlara yardımcı olan, yakınmalarını dinleyen ve değerlendiren, soruşturma açabilen, ilgili kamu görevlilerine önerilerde bulunabilen, yasama organı tarafından seçilen yüksek düzeyde bir görevlidir. Görevleri de şu şekilde sıralanmaktadır: Teftiş yapar, dosyaları inceler, kendisini bağlayıcı karar alamaz, yalnızca tavsiyelerde bulunur. İnceleme sonuçları hakkında parlamentoya rapor verir (Balta, 1970’ten aktaran Bülbül, 2001: 114).

Eryılmaz’a göre (2002’den aktaran Atabek, 2005: 57) ombudsmanlık kurumu, bürokrasinin denetlenmesi ve kişilerin idare karşısında korunmasını amaçlayan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Ombudsman halkı, yönetimin haksız eylemlerine karşı koruyan bir yargıç gibi görev yapmakta, kamu yönetiminin ilgili birimlerinden istediği belgeye ulaşabilmekte ve görevlileri sorgulayabilmektedir. Ombudsman insan haklarını geliştirmek, idarenin kötü uygulamalarına karşı bireysel şikâyetleri çözümlemek ve kamu bürokrasisindeki idari hastalıklara kamuoyunun ilgisini çekebilmek bakımından alternatif bir denetim kurumudur.

Ombudsman kurumunun bazı ortak özelliklerinden söz edilebilir (Erhürhan, 1998: 88–89): Birincisi, ombudsman kurumu idarenin eylem ve işlemleriyle ilgili araştırma ve incelemelerde bulunur. Bazı ülkelerde farklı uygulamalar söz konusu olsa da genel olarak özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklarla, yasama işlemleriyle veya yargısal işlemlerle ilgili olarak incelemelerde bulunmaz. İkincisi, ombudsman kurumu yapısı gereği yürütmeden ve idareden bağımsız bir kurumdur. Ombudsman ancak idarenin ve yürütmenin tüm etkilerinden arındırılmış bir kurum olduğu zaman idare üzerinde etkili bir denetim uygulayabilir. Üçüncüsü ve son özellik ise ombudsman, mahkemeler gibi bağlayıcı kararlar almaz. Bu nedenle yargısal veya yarı-yargısal bir niteliğe bürünmeyen ombudsman, hukuk sistemleri içinde alışlagelmiş kurumlardan biri niteliğinde değildir. Yukarıda sözü edilen üç özelliğinden dolayı ombudsman şöyle tanımlanabilir: Ombudsman, idarenin eylem, işlem ve davranışların denetleyen fakat bağlayıcı kararlar

alamayan bağımsız bir devlet organıdır. Erhürhan'ın yaptığı daha kapsamlı bir tanıma göre ise ombudsman, idarenin eylemleri, işlemleri ve davranışları üzerinde hukuka aykırılık ve yerindelik denetimi yapmaya ve hukuka aykırı bulduğu veya yerinde bulmadığı işlemlerin geri alınması/kaldırılması veya bu işlem veya eylemlerden doğan zararların giderilmesi ve yurttaşlara yönelik uygunsuz davranışların düzeltilmesi için idare nezdinde girişimlerde bulunmaya ve bağlayıcı olmayan kararlar almaya yetkili olan, bağımsız bir devlet organıdır.

Ombudsman uygulaması dünyada 20. yy'ın ortalarından itibaren güncel hale gelerek bürokratik işleyişin hantallığı ile başa çıkmada, demokratik işleyişin gelişmesinde ve insan haklarına verilen değerin artmasında önemli bir işlev üstlenmiştir (Eryılmaz, 2002: 194).

Günümüzde ombudsman kurumu uluslararası alana da taşınmıştır. Önce Avrupa Konseyi İstişari Asamblesi'nin 1975 tarihli 457 sayılı tavsiye karar ile üye ülkelere ombudsman kurmaları tavsiye edilmiştir. Avrupa birliği bünyesinde ombudsman oluşturulması ise Maastrich Anlaşmasının 138/E maddesi ile kararlaştırılmış ve Avrupa Ombudsmanı adı verilen kurum 1994'de Avrupa Parlamentosu seçimlerinin ardından atanmıştır. Bu kurumun görevi, Avrupa Birliği kurumları ve organları ile ilgili kötü yönetim şikâyetlerini incelemek-soruşturmak olarak belirlenmiştir. Avrupa Ombudsmanı'na bireyler, memurlar veya üye devletlerin herhangi bir birimi doğrudan veya bir parlamento üyesi aracılığıyla şikâyetle bulunabilmektedir (Avşar, 1997: 48-49; Ataman, 1997: 782).

Günümüzde ombudsman kurumu yüz civarında ülkede işlev görmektedir. Ancak bu kurum her ülkede değişik şekillerde ve farklı adlarla hayata geçirilmektedir. Bu durum daha çok ombudsmanın çalışmalarının yoğunlaştığı alana göre belirginleşmektedir. Hollanda'da ulusal ombudsman (National Ombudsman), Fransa'da arabulucu (Mediateur), Kanada'da vatandaş koruyucusu (Protecteur du Citoyen), İspanya'da halk savunucusu (Defensor Del Pueblo), Avusturya'da halkın avukatı (Volksanwaltschaft), Romanya'da yine halkın avukatı (Avocatul Poporuhri), Portekiz'de adalet temsilcisi (Provedor de Justiça), İngiltere'de yönetim için parlamento komiseri (Parliamentary

Commissioner for Administration), Polonya’da sivil haklar savunucusu (Defenseur des Droits Civiques) ifadeleri kullanılmaktadır. İtalya’da ise bütün bölgelerde ve özerk vilayetlerde sivil savunucu (Difensore Civico) mevcuttur (Tortop, 1998: 3–4). Diğer bazı ülkelerde de ombudsman “yurttaş hak ve özgürlüklerinin koruyuculuğu”, “yurttaşla yönetim arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi”, “yönetimin denetlenmesi”, “kötü yönetimin iyileştirilmesi ile yurttaşın kötü yönetime karşı korunması” gibi değişik adlarla ortaya çıkmaktadır (Temizel, 1997’den aktaran Atabek: 2005: 64).

5.2. Ombudsmanın Görev Alanları

Ombudsman kurumu her şeyden önce idarenin etkin bir şekilde denetlenerek, idare karşısında bireylerin hak ve hukukunun gözetlenmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Pek çok ülkede görülen ombudsman kurumu, görev alanları bakımından farklı özellikler sergilemektedir. Bunlar kabaca dört kategoriye ayrılabilir:

1. Merkezi ombudsmanlar: Merkezi idarenin çalışmalarından dolayı ortaya çıkan sorunları inceleyen merkezi ombudsmanlar dünyanın pek çok ülkesinde ulusal düzeyde görev yapmaktadır.
2. Yerel ombudsmanlar: Yerel yönetimlerin çalışmalarından kaynaklanan sorunları inceleyen yerel ombudsmanlar Almanya, İsviçre, İtalya, Hollanda ve Fransa’da görülmektedir.
3. Uzmanlık alanlarına göre ombudsmanlar: Sağlık, polis, üniversite, gazetecilik gibi belirli uzmanlık alanlarında ortaya çıkabilecek sektörel sorunları incelemek ve çözüm önerilerinde bulunmak üzere kurulan bu ombudsmanlar dünyanın pek çok ülkesinde görev yapmaktadır.
4. Uluslararası alanda görev yapan ombudsmanlar: Avrupa Topluluğu bünyesindeki ombudsmanlık örgütü veya Merkezi ABD’de bulunan Okur Temsilcileri Örgütü (ONO) gibi üye ülke vatandaşlarına veya üye kişi ve kuruluşlara hizmet veren ombudsmanlardır.

Özetle, ülkeden ülkeye değişik şekillerde ombudsman sistemleri çok çeşitli yöntemlerle uygulanmaktadır. Günümüzde uluslararası düzeyde, devlet düzeyinde, eyalet düzeyinde,

mahalli idareler ve çeşitli kamu teşebbüsleri düzeyinde uygulanan ombudsman sistemleri mevcuttur. Ayrıca, Avrupa Birliği düzeyinde de ombudsman kurumuna yer verilmiştir. Uzmanlık alanlarına göre de ombudsmanlar sağlık, tüketici, silahlı kuvvetler, polis, üniversite, çocuk, sinema, bankacılık, sigortacılık, taşımacılık ve gazetecilik gibi alanlarda görev yapmaktadır (Atabek, 2005: 69–70).

5.3. Türkiye’de Ombudsmanlık Sistemi

Ombudsman’ın Türkçe karşılığı olarak; arabulucu, kamu hakemi, medeni hakların savunucusu, parlamento komiseri gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Ombudsman kamu hizmetlerinin yürütülüşündeki adaletsizlikler hakkında, konudan etkilenenlerden şikayetleri almak, bu konularda araştırmalar yapmak ve sorunları çözmekle görevlendirilmiş, bağımsız bir kamu otoritesidir.

Ombudsman, ilke itibarıyla parlamento tarafından atanan, ancak hükümete karşı olduğu kadar parlamentoya karşı da bağımsız olan, yönetimin mağdur ettiği bireylerin hiçbir şekle bağlı olmaksızın yaptıkları şikâyetler üzerine harekete geçen, geniş bir soruşturma ve araştırma yetkisi ile donatılmış olan, yönetimin yaptığı haksızlıkları ortaya koymak, takdir yetkisinin kötüye kullanılmasını engellemek, mevzuata saygılı olmayı ve uygun hareket etmeyi temin etmek, icrai karakter taşımayan önerilerde bulunmak, hakkaniyet tedbirleri salık vermek ve nihayet kamu hizmetlerinin daha iyi görülmesi için gerekli reformların yapılması önerilerinde bulunmak amaçlarını güden bir ya da bir kaç kamu görevlisidir.

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) 29.06.2012 tarihinde Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve incelemelerde bulunmak üzere TBMM’ye bağlı olarak göreve başlamıştır (www.kamudenetciligi.gov.tr).

5.3.1. Ombudsmanın statüsü ve belirleyici nitelikleri

Türkiye’deki ombudsmanlık sisteminin temel belirleyici niteliği, statüsüdür. Ombudsman bağımsız bir statüye sahiptir. Bu bağımsızlık yürütme organına olduğu kadar kendisini seçen parlamento ya da diğer organlara karşı da sağlanmaktadır. Bağımsızlık, haklı olarak ombudsmanların bağlı oldukları, olmazsa olmaz bir niteliklerdir.

Bağımsızlığın, yasalarda açıkça belirtilmesinin yanı sıra ombudsmanlara bağımsızlıklarını sağlayan diğer bir önemli unsur da atanma biçimleridir. Ombudsmanı atayan kurum, itibarını ombudsmana yansıtmakta, dolayısıyla atanma ve görevden alınma biçimleri ombudsmanın statüsünün belirleyicisi olmaktadır. Ombudsmanların parlamento tarafından atanması, bağımsızlık yanında ombudsmanın otoritesinin de kaynağı olmaktadır.

Ombudsmanın faaliyetleri hiçbir şekilde denetime tabi tutulmamakta, görevini gereğince yapıp yapmadığı, denetim dışı bırakılmaktadır. Bununla birlikte ombudsmanlar, başarısızlık, yetersizlik, görev ihmalkârlığı veya iletişimsizlik söz konusu olduğunda, parlamento tarafından görevden alınabilmektedir.

Ombudsmanlara, genellikle söylediği ve yayınladığı görüşleri ya da işlevlerini yerine getirmesi sırasında yaptığı işlemler nedeniyle, izlenemeyeceği, sorgulanamayacağı, tutuklanamayacağı ve yargılanamayacağı belirtilerek, parlamenter dokunulmazlığına benzer bir dokunulmazlık sağlanmaktadır.

Parlamento tarafından uygun görülen bütçesinin sınırları içerisinde her türlü harcamayı, hiçbir makamdan talimat almaksızın serbestçe, yapabilmektedir.

5.3.2. Ombudsmanın görevleri

Ombudsmanın görevi, dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de kamu otoriteleri ile bireyler arasındaki ilişkilerden doğan sorunlarla ilgilenmektir. Ombudsman, kamu yönetimine karşı bireylerin şikâyetlerini kabul etmekte ve ortaya çıkan sorunlara bir çözüm getirme çabasına girişmektedir. Kamu otoriteleri hep birlikte

ya da seçenekli olarak (devlet, yerel yönetimler ve bağımsız kamu yönetim ve müesseseleri), ombudsmanın görev alanına girmektedir.

Hak ve özgürlüklerin koruyuculuğu görevini üstlenen ombudsmanlar, kendilerine aracısız olarak ulaşan şikâyetler üzerine ya da kendi inisiyatifleri ile harekete geçmekte ve yönetim tarafından uygulanan kanunların kötüye kullanılmasında ya da temel hakların korunması dâhil, gerekli bütün hallerde soruşturma görevini yerine getirmektedirler.

Hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla, yönetsel işlemlerin ombudsmanlar tarafından denetimi, kötü yönetim nedeniyle haksızlığa uğrayan bireylerin şikâyeti üzerine yapılan denetimden çok daha kapsamlı bir denetim olmaktadır.

5.3.3. Ombudsmanın yetkileri

Türkiye'deki ombudsmanlık sisteminin, uygulanış biçimi açısından, yönetim karşısındaki yetkileri esas itibarıyla tavsiye, uzlaştırma ve buyruk çerçevesindedir.

Ombudsmanın temel işlevi yönetimin yurttaşlarla ilişkilerindeki eksik ve yanlışları ortaya koymak, yönetimin yurttaş karşı olan kararlarını düzeltmemesi halinde de bunu parlamentoya bildirmek ve kamuoyuna açıklamaktır.

Yönetimin hatalarının kamuoyuna bildirilmesi ve hak ve özgürlük ihlallerine, kötü yönetime karşı bir kamuoyu oluşturulması ombudsmanlık kurumunu etkin kılan en önemli unsurdur. Kararlarının sonuçları; eleştiri, yönetimi daha önceki kararlarını yeniden gözden geçirerek kaldırma ya da değiştirmeye ikna, olayları kamuoyuna açıklayarak halkın demokratik denetimini sağlamaktan ibaret olan Ombudsman, denetim görevini yerine getirirken çok geniş yetkiler kullanmaktadır. Ombudsmanların her türlü dosyaya ulaşabilme, yöneticileri çağırabilme, gerektiğinde birimleri denetleyebilme yetkileri bulunmaktadır. Yasalar, yönetimleri ombudsmaların emrine hazır kılmaktadırlar.

Yönetmelikle ilgili her türlü belge ve bilginin ombudsmana verileceği, aykırı davranışların ise cezalandırılacağı hüküm altına alınmaktadır.

Her türlü bilginin verilmesi zorunluluğu yönetime “aleyhteki kararlarını da gerekçeli olarak hazırlama yükümlülüğü” getirmektedir ki, bu ombudsmanların yönetim alanında halka dönüklük açısından gerçekleştirdikleri en önemli katkılardan biridir.

Ombudsmanlara, yasalarla, dosyaların tamamına girme hakkının verilmesi yönetsel işlemlerde açıklık/şeffaflık ilkesinin yerleşmesine de öncülük etmektedir.

Ombudsmanlar yaptıkları denetimlerin sonuçlarına göre, disiplin soruşturmaları başlatma, idari anlamda bir direniş suç oluşturuyorsa yargıya başvurma, Anayasa’ya aykırılık başvurusunda bulunma, yasa ya da diğer düzenlemelere ilişkin reform önerilerinde bulunma yetkilerine de sahip bulunmaktadırlar.

6. Okur Temsilciliği

Basında ombudsman uygulaması Türkçe’ye “okur temsilcisi” kavramı olarak yerleşmiş olmakla birlikte halen her iki kavram birbirinin yerine kullanılmaktadır (Özgen, 2003: 28). Ancak ombudsman kavramının kapsayıcılığı ve bu konudaki geniş literatür göz önünde bulundurulduğunda okur temsilciliği kavramının tercih edilmesi yerinde olur. Starck ve Eisele (1999’dan aktaran Atabek, 2005: 70) de basındaki ombudsman uygulamasını tanımlamak için dünyada okur temsilcisi, okur savunucusu, halk editörü gibi kavramların kullanıldığını belirtmişlerdir.

6.1. Okur Temsilciliğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Ombudsmanlığın bir denetim mekanizması olarak ilk kez İsveç’te ortaya çıkmasına rağmen, basın sektöründe ilk uygulama Japonya’da görülmüştür. 1922’de Asahi Shimbun gazetesi okuyucu şikâyetlerini dinlemek ve incelemek üzere bir komite kurmuştur (Girgin, 2008: 244–245). Büyük tiraja sahip diğer bir Tokyo gazetesi Yomiuri Shimbun da gazetenin kalitesini belirli bir çizginin üzerinde tutmak amacıyla

1938 yılında bir komite oluşturmuştur. Günümüzde gazete ile ilgili olarak okuyucu şikâyetlerini dinleyen ve her gün editörlerle toplantılar yapan Yomiuri Shimbun'daki bu komite, 1951'den başlayarak okur temsilciliği komitesi adını almıştır (Lubrano, 2005).

ABD'de ise 1967 yılında "Louisville Courier-Journal" ve "Louisville Times" gazeteleri ombudsman uygulamasına geçmiştir. ABD'de yaklaşık 1500'ü aşkın gazeteden yalnızca 35'inin ombudsmanı bulunmaktadır (İnceoğlu, 2004: 71). Kanada'da ilk okur temsilcisi 1972'de The Toronto Star Gazetesi'nde göreve başlamıştır. İsveç'te ise okur temsilcisi, 1916'da kurulan Basın Konseyi tarafından 1969'da atanmıştır. Bugün dünyada yaklaşık 40'ı ABD'de olmak üzere 100'e yakın saygın gazetenin düzenli yazan okur temsilcisi bulunmaktadır.

Okur temsilciliği uygulamasının ABD'de 1967'de başlamasının ardından basın sektöründe okur temsilciliğinin büyük bir yaygınlık kazanacağı beklentisi en azından sayısal anlamda gerçekleşmemiştir. Günümüzde okur temsilcisi istihdam eden basın kuruluşlarının sayısı dünyada ve Türkiye'de yavaş fakat sürekli bir artış içindedir. Ancak okur temsilcisine sahip gazetelerin sayısının beklentilerin çok gerisinde olduğu da ortadadır. Örneğin, ABD'de 1700 civarında günlük yayımlanan gazete olmasına rağmen bunların pek azı bir okur temsilcisine sahiptir. ABD'de 1967'de ilk okur temsilcisi atandıktan sonra 1974'e gelindiğinde dünyadaki okur temsilcilerinin sayısı bir düzineye, 1982'de de birkaç tanesi Kanada'da olmak üzere ancak 22'ye ulaşabilmiştir (JaCoby: 2005'den aktaran Atabek, 2005: 97).

2000 yılı itibarıyla ABD'de tiraj bakımından ilk 100 arasında yer alan gazetelerin 27'sinde birer okur temsilcisi bulunmaktadır. İlk 25 gazete içinde ise okur temsilcisi bulunduranların oranı yüzde 44'tür (Lubrano, 7 Ağustos 2000: 20).

Günümüzde dünyada okur temsilcisine sahip başlıca gazeteler arasında şunlar bulunmaktadır: Washington Post, Los Angeles Times, San Francisco Chronicle, Boston Globe, Philadelphia Inquirer, Chicago Tribune (ABD); The London Free Press, Calgary Herald, Montreal Gazette, Toronto Star, Halifax Chronicle (Kanada); The Guardian, The Observer (İngiltere); Le Monde (Fransa); El Pais (İspanya), Politiken (Danimarka),

Folha de Sao Paulo (Brezilya), İvestiya (Rusya) ve 10 milyon tirajlı Yomiuri Shimbun (Japonya). Bu yayın kuruluşları arasına 2003 yılında ABD'nin en saygın gazetelerinden New York Times da dâhil olmuştur.

6.2. Okur Temsilciliğinin Dünyada Ortaya Çıkış Nedenleri

Basının okur temsilciliği kurumunu oluşturarak bir taraftan gazete içeriklerini mercek altına alarak etik standartları korumak, diğer taraftan okuyucu şikâyetlerine kulak vererek yine gazete içeriklerini bu kez okuyucu gözüyle irdelemekteki temel amacı, basının saygınlığını arttırmaktır. Saygınlığını yitirmiş bir basın, sadece okuyucu kaybetmekle kalmaz, kendisinden beklenen dördüncü kuvvet misyonunu da yitirerek toplumsal kurumlar içinde sadece belirli çıkarlara hizmet eden, sermayenin ve belirli çevrelerin güdümünde sıradan bir kurum haline gelir (Atabek, 2005: 98).

ABD'de ve İsveç'te okur temsilciliğinin ortaya çıkışının koşullarını inceleyen Nauman (2005), her iki ülkede de okur temsilciliğinin medyaya yönelik toplumsal eleştirinin şiddetlendiği dönemlerde gündeme geldiğini tespit etmiştir. ABD'de basının kendi evinin içini temizlemesi için çağrılarının yoğunlaştığı 1947 yılında Time ve Life dergilerinin kurucusu Henry Luce, basının sorunlarını incelemek için gazeteci olmayan bir grup seçkin insanı bir araya getirdi. Hutchins Basın Özgürlüğü Komisyonu adını, komisyonun başındaki kişi olan ve o sıralarda Chicago Üniversitesi'nin rektörlüğünü yürüten Robert Maynard Hutchins'den almıştır.

Hutchins Basın Özgürlüğü Komisyonu özel sektör ve liberalizm yanlıları tarafından da destekleniyorlardı. Komisyon uzun çalışmalardan, "Basın ya kendine özdenetim uygulamalı ya da hükümet bu denetimi yasalar yoluyla yapar." şeklinde bir uyarı yayımladı. Hutchins Basın Özgürlüğü Komisyonu, "basını iyileştirmenin en etkili yollarından birini basının kendisinin tıkadığı" yargısına ulaştı. Komisyon, basını ve dolayısıyla gazetecileri bir tür yazılı olmayan yasalar nedeniyle yanlışları görmezden geldiği için suçluyordu.

Komisyonun bulguları büyük ölçüde görmezden gelindi. 1960'larda da ABD kamuoyundaki basın karşıtı ruh hali büyüyerek devam etti. Bunun nedeni kısmen, bütün belli başlı kurumlara duyulan güven eksikliğinden ve kısmen de kitle iletişim araçlarının hızla artan gücüne ve bu alandaki tekelleşme eğilimlerine duyulan tepkiden kaynaklanıyordu (Nauman, 2005).

ABD'de ülke genelinde basına yönelik eleştiriler artarken ve dolayısıyla bir bütün olarak medyaya duyulan toplumsal güven azalırken ABD'nin Kentucky eyaleti Louisville kentinde yayımlanan Courier-Journal'ın aykırı tavırlarıyla bilinen Genel Yayın Yönetmeni Norman Isaacs 1967'de New York Times'da yayımlanan Raskin'in makalesini okudu. Bu yazıda, haberciliğin doğruluk ve dengelilik bakımından denetlenmesi için gazetelerin neden kendi içlerinde bir "özeleştirici bölümü" oluşturması gerektiğinden söz ediliyordu. Böyle bir bölümün gazetenin saygınlığını arttıracaklarını düşünen Isaacs, gazetesine verdiği tam sayfa bir ilanla yardımcısı John Herchenroeder'i gazetenin okur temsilcisi olarak atadığını ve okuyucuların ne şikâyetleri varsa okur temsilcisine bildirmelerini istedi. Courier-Journal'ın ve Times'ın Haziran 1967'de ABD'nin ilk okur temsilcilerini atayan gazeteleri olmalarının öyküsü kısaca böyledir (JaCoby 2005).

İsveç Basın Konseyi'nin 1969'da ilk okur temsilcisini ataması ise bu ülkede basının özellikle cinayet, şiddet, cinsellik gibi konularda yaptığı etik dışı yayınlara kamuoyunun gösterdiği tepkiye bir yanıt olarak gündeme gelmiştir. İsveç basını, şayet medya kendi kendini disipline etme konusunda daha aktif davranmadığı takdirde yasal kısıtlamaların geleceğinden korktuğu için böylesine bir özdenetim mekanizması oluşturmayı kabullendi.

6.3. Okur Temsilciliği Uygulamasında İki Farklı Model

Basın alanında ombudsmanlık uygulaması dünyada iki farklı biçimde görülmektedir. Birincisi, İsveç'te uygulanan biçimiyle ombudsman, okuyucuların basınla ilgili şikâyetlerini yönelttikleri kişidir ve hükümetle hiçbir bağı yoktur. İsveç'te 1969'da kurulan basın ombudsmanı, medya kuruluşlarının haber verme işlevinin yerine getirilmesi sırasında ortaya çıkan yanlışlıkların, yanlışlıkların, eksikliklerin ve kusurların deneyimli ve tarafsız bir gazeteci tarafından izlenerek düzeltilmesini sağlar.

Ombudsmanlık yapan kişilerin gazetecilik birikimleri olmasına karşın, ombudsmanlık yaptıkları gazete ile ilişkileri yoktur ve yaptıkları iş karşılığında gazeteden ücret almazlar. Maaşları İsveç Yayıncılar Derneği tarafından ödenir. Basın Ombudsmanı ve büro üyeleri; Parlamento Ombudsmanı, İsveç Barolar Birliği Başkanı ve Basın Kurulu'ndan oluşan bir heyet tarafından atanır.

İsveç Basın Ombudsmanı, geniş kapsamlı bir Enformasyon Özgürlüğü Yasası'nı içeren kurumlaşmış bir özgürlükler arka planı üzerinde belirlenmiştir. Söz konusu yasa, İsveç basınına bağlayıcı bir kendini düzenleme sistemi oluşturmaya teşvik eder. Şikâyetler konusunda yapılan işlemlerin genellikle birkaç gün içinde yayınlanmasını ayarlayarak düzeltici bir işlev görür. Sistem şikâyetçilerden bağımsızdır ve tamamen basın tarafından desteklenir, bağımsız bir kamusal otorite statüsündedir (Peters, 1999: 71).

Basın ahlak ilkelerine uygun olmayan gazeteci veya yazar bir dilekçeyle ombudsmana şikâyet edilir. Ombudsman, yaptığı araştırmalar sonucu, şikâyet sahibini haklı bulursa gazetede düzeltme yapılmasına veya cevap hakkının verilmesine karar verir. Eğer araştırma sonucunda gazetecinin doğru habercilik ilkelerini bilerek çiğnediğine kanaat getirirse daha ayrıntılı bir soruşturma başlatır. Duruma göre yazı işleri müdürünün de bu konudaki görüşlerini alır. Sonuçta gazeteciye ya kınama ya da uyarı cezası verilebilir veya basın konseyine müracaat ederek cezanın konseyce verilmesini isteyebilir. İsveç'te ombudsmana yılda ortalama olarak gelen 300–400 şikâyetin çoğu bireyin ceza yargılaması sırasında henüz yargı kararını açıklamadan mahkûm edilmesine ya da kişilik değerlerinin veya özel yaşamın gizliliğinin ihlal edilmesine ilişkindir (Demir, 2002: 144–145).

Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulandığı biçimiyle ombudsmanlıkta ise her basın organı eğer istiyorsa, kendi yayın kuruluşunun ombudsmanını kendisi belirler. Dolayısıyla yasaya bağlı bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu modelde ombudsman, kurum içi yazılı eleştiriler yayımlayarak gazetecilere mesleki sorumluluklarını hatırlatırken, diğer yandan gazetede çıkan haber ve yorumlarla ilgili okuyucu şikâyetlerini değerlendirir (Alemdar, 1990: 28–29). ABD modelinde okur temsilcisinin maaşı, çalıştığı yayın kuruluşu tarafından karşılanır.

6.4. Okur Temsilcisinin Çalışma Alanı

Gazetelerde okur temsilcisinin, kurum dışında okuyuculara ve kurum içinde de haber üretimi sürecinde çalışan gazetecilere yönelik olmak üzere ikili bir işlevi vardır. Okur temsilcisi bir taraftan gazetesindeki haberleri, fotoğrafları, grafikleri kısacası tüm gazete içeriğini daha doğru, dengeli ve adil olması bakımından izler. Bunu yaparken büyük ölçüde okuyucu eleştirilerinden yararlanır. Okuyucuların haber içeriklerine yönelik şikâyetlerini alır, inceler ve uygun yanıtlar verir. Diğer taraftan da belirli bir standardın altındaki gazete içeriği konusunda ilgili haber çalışanlarının dikkatini çeker. Gazete editörlerinden ve diğer çalışanlardan okuyucu için açıklamalar ister.

Okur temsilcileri aynı zamanda, basın özgürlüğünün korunması noktasında önemli bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu otokontrol mekanizması sayesinde okuyucu istekleri ve şikâyetleri doğrultusunda basın kuruluşları daha sağlıklı bir yayın politikası belirleyebilme imkânına sahip olabilmektedir. Bu sayede okuyucuların önemli bir parçası olduğu çok yönlü bir denetime imkân tanınmış olmaktadır. Sorumlu yayıncılığın bir gereği olan bu mekanizmanın ana hedefi okuyucunun şikâyet, istek ve beklentilerini ortaya çıkarmak ve bunların kuruluşun ilgili birimlerine ulaşmasını sağlamaktır (Karadağ, 2012: 54).

Okur temsilcisinin temel görevi, haberlerde adillik, doğruluk ve dengelilik ölçütlerinin yerine getirilmesini sağlayarak kurum içi özdenetim işlevini yerine getirmek ve etik standartların korunmasına katkı sağlamaktır. Okur temsilcisi bu işlevini yerine getirirken bir taraftan da okuyucu şikâyetlerini dinleyerek ve onlara uygun yanıtlar vererek gazete için bir nevi halkla ilişkiler görevini de yerine getirmiş olur.

ABD'nin Teksas eyaletinde yayımlanan Forth Worth Star-Telegram gazetesinde 7 yıl okur temsilciliği yapan Phil Record, okuyucularına “Sizce öncelik sırasına göre, okur temsilcisinin en önemli altı sorumluluğu nedir?” sorusunu sormuştur. Record'un aldığı yanıtları göre okuyucularının gözünde okur temsilcisinin en önemli sorumlulukları şöyle sıralanmaktadır (5 Temmuz 1999: 20):

1. Okurları dinlemek, onlara zaman ayırmak,
2. Gazete çalışanlarına okurların duygu ve düşüncelerinin aktarılması,
3. Hataların düzeltilmesinin sağlanması,
4. Gazetenin kimi işleri yapma tarzının ve kararların nasıl alındığının okur kesimine açıklanması,
5. Karar mekanizmalarına yeni bir katmanın eklenmesi,
6. Yetersiz ve hatalı olunan hallerde meslektaşların ve gazetenin eleştirisi.

Çeşitli ülkelerin saygın gazetelerinde görev yapan okur temsilcilerinin söz konusu sorular etrafındaki görüşleri, okur temsilcisi Yavuz Baydar'ın Milliyet Gazetesi'ndeki "Okur Temsilcisi" köşesinde 1999–2003 tarihleri arasında yer verdiği yazılardan derlenmiştir. Türkiye'nin ilk okur temsilcisi Yavuz Baydar, Milliyet'teki ilk yazısında yaptığı işi şöyle tanımlamıştır (22 Mart 1999'dan aktaran Atabek 2005: 71–72):

"Sizler gibi ben de her gün bir okur gözüyle, gazeteyi baştan aşağı okuyorum. Gördüğüm halaları, eksikleri basın ahlak ilkeleriyle çelişen umurları not ediyorum. Sizlerden gelen bütün şikâyetleri, görüşleri, önerileri ve değerlendirmeleri topluyor ve değerlendiriyorum. Bunları gazetenin ilgili birimlerine ve yönetimine iletiyorum... Okur temsilcisi görevimde bağımsızım, ama yetkim de yok. Görüşlerim gazeteye sunulan öneriler sadece... Yönetimin amacı... daha da iyi bir gazete yapmak... Sizler gazetenin kalite düzeyini yükseltme savaşımında bize ilginizle katkıda bulunurken... 'Ürün hakkında benim bilgi ve söz hakkım var' düşüncesi bir hayal değilmiş göreceksiniz... Bana gazetenin içeriği ile ilgili olmak kaydıyla her konuda yazabilirsiniz..."

Okur temsilcilerinin temel görevleri arasında, her bakımdan daha iyi bir gazetenin çıkması için çaba göstermek ve bu doğrultuda okuyucu eleştirilerinden de yararlanmak öncelikli bir yere sahiptir. 1986 yılında San Diego Union Gazetesi üzerine yapılan bir araştırmada okuyuculara gazete hakkındaki eleştirileri sorulmuştur. Bu tarih itibariyle gazete 10 yıldır aktif bir okur temsilcisine sahiptir. Araştırmaya katılan okuyucular da genellikle okur temsilciliği kurumunu destekleyen kişiler olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular şöyledir (JaCoby, 2005):

- 1- Gazete tarafından yapılan düzeltmelerde de gözüktüğü gibi gazete pek çok yanlışlarla yayınlanmaktadır.
- 2- Gazete hatalarını düzeltmekte ancak bunlar daha çok gazetenin iç sayfalarına gizlenmektedir.
- 3- Gazete, sadece tazminat davalarından korunmak için cevap ve düzeltmeleri yayınlamaktadır.
- 4- Gazete siyasi olarak taraflıdır.
- 5- Gazete daha fazla iyi habere yer vermelidir.
- 6- Gazete özellikle başlık seçimleriyle sansasyonel bir tutum izlemektedir.

Çeyrek asırdır okur temsilcisine sahip olan San Diego Union-Tribune gazetesinin 1992'den beri okur temsilciliğini yürüten Gina Lubrano okur temsilcisi olarak yaptığı işi şöyle tarif ediyor (7 Ağustos 2000: 20):

“Sözlüklere göre ombudsman, kendisine yönelik şikayetleri araştırmak üzere bir kuruluş tarafından işe alınan kişi olarak tarif ediliyor... Benim yaptığım iş tam da bu. İşin tarifinde yer alan 'bağımsızlık' bana ... görüşlerimi açıkça yazma olanağı tanıyor. Kimi zaman okurla aynı fikirdeyim, kimi zaman gazeteyi haklı buluyorum; bazen ne gazeteyle ne de okurlarla uzlaşıyorum.

Ben pek çok ombudsman gibi okurların şikayetleri ve haberler üzerinde yoğunlaşıyorum. Diğer pek çok gazetede meslektaşım gibi başyazı veya köşe yazıları üzerinde değerlendirme yapmayı uygun bulmuyorum; zira bunlar kişisel veya gazeteyle ait görüşleri içeriyorlar. Ancak okur temsilcisi olarak okur görüşlerinin bilinmesini sağlıyorum. Haber içeriği konusunda, okurların gazete içindeki elçisiyim.”

Yaklaşık 25 yılda toplam üç okur temsilcisi istihdam eden The Sacramento Bee Gazetesi'nin halen görevde bulunan okur temsilcisi Sanders Lamont da okurların gazete içeriklerine ilişkin eleştirilerinden kendisinin ve gazete çalışanlarının nasıl yararlandığını şöyle dile getirmektedir (9 Ekim 2000:20):

“Çoğu kez, okurlardan gelen soru, uyarı ve eleştirilerin, gazetemizdeki ekibi mesleki ilkelere daha sıkı sarılmaya, kararların arkasındaki etik kuralları çok daha iyi bilmeye ve önemli olan şeyler üzerine odaklanmaya zorladığına tanık oldum. Bu, her şeyin her gün biraz daha iyi öğrenildiği, kaliteli yöneticiliğe ilişkin temel değerlere sahip çıkılmasını sağlayan bir süreç... Ombudsman okurların sesini, sözünü gazetede çalışanlara ve yönetime duyurmak..., gazetecileri yaptıkları işle ilgili olarak çok daha derin düşünmeye itmekte, hatalı olduğu zaman hesap vermeye zorlamakla yükümlü olmaktadır...”

Washington Post’un eski ombudsmanlarından Charles Seib, ombudsman uygulamasının yazı işleri çalışanlarını doğru, açık ve tarafsız haber yazma konusunda daha özenli olmaya yönelttiğini ifade etmiştir (Bülbül, 2001: 115).

Okur temsilcisi olarak yılda yaklaşık 15 bin civarında faks, telefon, telesekreter ve e-posta ile okuyucuların kendisine ulaştığını belirten Milliyet Gazetesi Okur Temsilcisi Baydar ise yaptığı işi ve okurların gazete için ne kadar önemli olduğunu şöyle tanımlıyor (6 Mayıs 2002: 18):

"Hepsi okur şikâyetlerini ele alıyor ama her okur temsilcisinin ayrı bir yoğurt yiyişi var. Kimisi yayın politikalarını bile eleştiriyor, kimi günlük düzeltme köşelerini yönetiyor, kimileri esprili, kimileri ciddi yazıyor. Ama tümünün işlevi aynı: a) Hataları, yanlışları düzeltmek; meslek etiğine aykırı habercilik örnekleri konusunda gazeteyi uyarıp yol göstermek b) Meslek pratiğinin inceliklerini, haberciliğin mantığını okura anlatıp, soru işaretlerini gidermek.

Okur temsilcisi, bazı okurların sandığı gibi, yetkili bir kişi değil. Görevi, gazeteyi ve mesleği bilen bir kişi olarak hataları ortaya koyup yol göstermek. Okurun dünyasını gazeteciye, gazetecinin dünyasını da okura anlaşılır kılmak.. Gazetenin eleştiriyi yüzleşmesini sağlamak günah ve kabahatlerini seslendiren vicdanı olmak..

Gazeteci için ise okurun hassasiyetlerini görebilmek, doğru pratik açısından aynı ölçüde önemli. Kaliteli bir gazete istiyorsanız, hataların azaltılmasından yanaysanız, burası sizin köşeniz. Tek yapmanız gereken içeriğe ilişkin hatalara,

çarpıklıklara, tarafsızlığa aykırı gördüğünüz haber eksikliklerine bakıp buraya bildirmez. Şikâyetlerde genel eleştiri somut örnekler makbul. Ancak... burası okur yorumları köşesi değil. Dünya ahvali ile ilgili görüşlerinize yer veremem. Köşe yazılarına ilişkin şahsi yorumları ise köşe yazarlarına iletirim. Promosyon şikâyetlerini promosyon bölümüne göndermenizi öneririm..."

Bazı gazetelerde ise okur temsilcileri okuyucu eleştirileri için Okur Temsilcisi Köşesi'ne sahip değildir. Böyle durumlarda okur temsilcisinin görevi işlevini yitirir ve bir nevi şikâyet bölümüne dönüşür. Bu da gazetecilerin haber üretim süreçleri hakkında farklı çevrelerden yükselen spekülâtif tartışmalara zemin hazırlar.

Bazı okur temsilcileri, düzeltmelerin hazırlanmasıyla da ilgilenirler. Daha küçük gazetelerde okur temsilcileri zaman zaman haber üretim süreçleriyle ilgili diğer görevleri de üzerlerine alma gereği duyarlar. Kimi okur temsilcileri de okuyucularla daha yakın olabilmek için okuyucuların katıldığı toplantılar düzenler. "Okur Konseyleri" olarak ifade edilen bu toplantılara katılan okuyucuların, gazetenin okur profilini genelde temsil ediyor izlenimini vermesi beklenir (Atabek, 2005: 74).

6.5. Okur Temsilcisinin İşlevleri ve Nitelikleri

Gazete ile okuyucu arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde ve haber içeriklerine yönelik okuyucu şikâyetlerinin giderilmesinde okur giderilmesinde okur temsilcisi önemli bir role sahiptir. Okur temsilcisi hem okuyuculardan gelen eleştirileri hem de kendi görüşlerini haber üretim sürecinde çalışan gazetecilere aktararak haber içeriklerinin daha doğru, adil ve dengeli bir biçimde yayımlanmasına katkı sağlar. Böylece, okur temsilcisi gazete sahibinin kendisinden beklediği "ürün kalite kontrolcüsü" işlevini de yerine getirerek okuyucu gözünde daha saygın bir gazetenin ortaya çıkarılması sürecine katkıda bulunur.

Gerçekte, okur temsilcisi uygulamasının etkinliği, söz konusu gazetenin örgüt kültürünün demokratik özelliklerine, eleştirilere açık olup olmamasına, kendini düzeltme yönündeki esnekliğine bağlıdır. Samimi bir okur temsilciliği uygulaması, okurun desteğini arkasına alarak, gazete kuruluşu üzerindeki etik denetime katkıda bulunabilmektedir (Uzun, 2007: 45).

Okur temsilcisinin gazetede üstlendiği görev çalıştığı kuruma göre bazı farklılıklar göstermekle birlikte genel olarak haber toplantılarına gözlemci olarak katılır, eleştirilerini gazete yönetimine veya ilgili gazete çalışanlarına iletir, her hafta düzenli olarak okur temsilcisi köşesinde okuyucu eleştirilerini yanıtlar veya haber içeriklerine ilişkin bazı sorunlara dikkati çeker.

Gazetelerde önemli bir işleve sahip olan okur temsilcileri, üstlendikleri bu kritik görevin gerektiği gibi üstesinden gelebilmek için belirli bir birikime, deneyime ve saygınlığa sahip olmalıdır. İyi bir okur temsilcisi şu özellikleri taşımalıdır (Nauman 2005'den aktaran Atabek, 2006: 6):

- 1-Gazetecilik süreçlerini iyi bilmelidir. Bunun için de deneyimli bir muhabir veya editör olmalıdır. Gazetecilerin işlerini nasıl yaptığını, haberi takip ederken ve yazarken neler düşündüğünü anlayabilmelidir.
- 2-Gazetenin hizmet verdiği okuyucu kitlesinin demografik, tarihi ve coğrafi (bölgesel) özelliklerini kavrayabilmelidir.
- 3- İnsanlarla gerçekten samimiyetle ilgilenebilmeli, savunma durumuna geçmeden onları dinleyebilmelidir.
- 4-Başarılı bir okur temsilcisi güçlü bir karaktere sahip olmalıdır ve her okur temsilcisinin başına gelen “yalnızlık”la baş edebilmek için psikolojik baskılara dayanıklı olmalıdır.

The Minneapolis Tribune Gazetesi'nin eski editörü Charles W. Bailey'e göre “Okur temsilcisinin işi kendini, editörünü ve hatta gazetesini yüceltmek veya yermek değildir. Okur temsilcisinin görevi, okuyucunun saygısını yeniden kazanmak veya muhafaza etmektir... Uzun dönemde, halkın bir gazeteye inanmaya, onu okumaya, desteklemeye ve satın almaya devam etmesini sağlayan tek duygu, gazeteye duyduğu saygıdır.”

Milliyet Gazetesi Okur Temsilcisi Yavuz Baydar da Milliyet Gazetesi'ndeki Köşesi'nde (26 Mart 2001: 21) okur temsilcisinin üç önemli hedefini de şöyle ifade etmektedir:

1. Okur Temsilcisi, kendisini atayan gazete sahipleri açısından bir “ürün kalite kontrolcüsü” işlevi görür. Patron, “ürünü” alan “müşterinin” hangi açıdan şikâyetçi olduğu konusunda net bir şekilde fikir sahibi olur.
2. Gazetenin editöryal yönetimi ve muhabirleri, okur temsilciliği sayesinde meslek etiği sınırları içinde hareket etmeye yönlendirilir.
3. Okurlar kendilerinin ciddiye alındığını, gazetenin içeriğinde söz sahibi olduklarını düşünürler.

İç denetim görevini sürdüren okur temsilcileri, zaman zaman bazı tepkilerle karşılaşabilmektedirler. İş güvenliği açısından ise, bir okur temsilcisinin durumu endişe verici olabilmektedir. Çünkü içinde bulunduğu kurumla veya gazetecilerle ilgili şikâyetleri değerlendirip, eğer varsa hataları da ortaya koyup eleştirirken, bu görevi ne kadar tarafsız ve hoşgörülü bir yaklaşımla yapsa da, “o” aynı kurumda çalışan meslektaşlarının ister istemez tepkisini çekebilir (Özgen, 1998: 205).

6.6. Okur Temsilcileri Örgütü’nün (ONO) Kuruluşu ve Amaçları

Dünyada ombudsmanların sesini duyurabilmesi, birbirleri ile iletişimin sağlanması için 1980 yılında Okur Temsilcileri Örgütü (The Organisation of News Ombudsman -ONO) kurulmuştur (Girgin, 2008: 246).

Okur Temsilcileri Örgütü (ONO) 60 üyeli uluslararası bir dernektir. Üyelerinin çoğunu Amerika Birleşik Devletleri’nden gelen temsilciler (35 yayın kuruluşu) oluşturmakta, İngiltere ve Hollanda 3’er üye, İsveç ve Türkiye ise 2’şer üye ile kuruluş organizasyonda yer almaktadır. Fransa Le Monde ve iki kamu yayıncısı televizyon istasyonları France 2 ve 3 ile temsil edilmektedir. Tek bir yazılı medya ile temsil edilen diğer ülkeler arasında da Brezilya, Kanada, Danimarka, İsrail, İspanya, Portekiz ve Japonya bulunmaktadır (Medya Özdenetim Rehber Kitabı: 70).

Ayrıca dünyada okur temsilcisine sahip olup da ONO’ya üye olmadığı için adı bilinmeyen çok sayıda gazete ve yayın kuruluşu bulunmaktadır. Örneğin Brezilya’da

kaç gazetenin okur temsilcisine sahip olduğunu bilmek kolay değildir. Günümüzde okur temsilcileri tüm Avrupa ile Kuzey ve Güney Amerika'da; kısmen de Orta Doğu'nun ve Asya'nın bazı bölümlerinde bulunmaktadır. 2005 yılı itibariyle Okur temsilcileri Örgütü ONO'ya üye olan okur temsilcileri şu ülkelerde bulunmaktadır: Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Brezilya, Şili, Kanada, Kolombiya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İngiltere, İsrail, Japonya, Hollanda, Portekiz, İspanya, Güney Afrika, İsveç ve Türkiye.

Dünyadaki okur temsilcileri arasındaki ilişkilerin kurulmasını ve sürdürülmesini sağlayan ONO, her yıl üyelerinin bulunduğu kentlerin birinde konferans düzenler.

Habercilik pratiklerinin ve okur temsilcilerinin karşılaştıkları sorunların ele alındığı ONO konferansları bugüne kadar Chicago, San Diego, Barcelona, Montreal, Paris, Salt Lake City, İstanbul gibi kentlerde düzenlenmiştir. Konferans konuları arasında şu gibi konular yer alır (Lubrano, 2005):

- 1- Cinsellik içeren suçların gazetelerde sunumu,
- 2- Haber kaynaklarının belirtilmemesi,
- 3- Özel yaşam alanına girilmesi,
- 4- Çıkar çatışmaları,
- 5- Haber güvenilirliği,
- 6- Haberlerde çocukların kimliklerinin korunması,
- 7- Haberlerde etnik, dini vb. azınlıkların verilişi.

ONO'nun her yıl düzenlediği konferanslara ilave olarak yıl boyunca pek çok okur temsilcisi, düzenli olarak telefon görüşmeleri ile gerçekleştirilen mini konferanslara katılırlar. ONO'nun merkezi bürosu tarafından organize edilen bu telefon görüşmeleri sırasında katılımcı okur temsilcilerine destek sağlamak ve problemlerine çözümler üretmek amacıyla sorunlar paylaşılır ve görüş alışverişinde bulunulur.

ABD'li üyeler arasında habercilik pratikleri ve ortaya çıkan sorunlarla ilgili olarak aylık olarak düzenlenen toplantılar da yapılmaktadır. Bu toplantılara katılmadan önce

belirli haberlerle ilgili olarak çeşitli kentlerdeki okuyucuların ne düşündüğü, nasıl tepki verdiği de ONO'ya üye okur temsilcileri arasında elektronik posta ile önceden haberleşerek öğrenilir. Üyeler bu toplantılarda karşılaştıkları çeşitli durumlar veya etik sorunlar karşısında diğer okur temsilcilerinin benzer durumlarda nasıl davrandıklarını veya düşündüklerini öğrenmek için birbirlerine sorular sorarlar ve fikir alışverişinde bulunurlar (Atabek, 2005: 102).

ONO çalışmalarını şu amaçlar doğrultusunda yürütmektedir (Organization of News Ombudsmen, 2005):

1. Gazetecilikte etik standartların yükseltilmesinde ve bu standartların korunmasında gazetecilik mesleğini yapanlara yardımcı olmak ve böylece okuyucuların gözünde gazetecilik mesleğinin saygınlığını arttırmak.
2. Okur temsilcileri için mesleki standartlar belirlemek ve tavsiye etmek.
3. Gazetelerde ve başka medya kuruluşlarında okur temsilciliği kurumunun yaygınlaşmasına yardımcı olmak.
4. Bir platform oluşturarak üyeleri arasında deneyim, bilgi ve görüş alışverişinde bulunulmasını sağlamak.
5. Yayıncılar, editörler, basın konseyleri ve diğer mesleki örgütler arasında ilişkileri geliştirerek medya ile ilgili çeşitli konulara ilgi duyan gruplar için konuşmacılar sağlamak.

Milliyet Gazetesi 2001 yılında okur temsilcisi Baydar ile Okur Temsilcileri Örgütü'nün yönetim kurulu üyeliğine seçildi. 2003 yılına gelindiğinde ise ONO genel kurulu, İstanbul'da düzenlenen konferansta Milliyet Gazetesi Okur Temsilcisi Yavuz Baydar'ı Okur Temsilcileri Örgütü'nün başına getirirken kendi tarihinde de bir ilke imza atıyordu. Böylece ONO'nun başına ilk kez ABD'li ve Kanadalı olmayan bir okur temsilcisi seçilmiş oldu.

7. Türk Basınında Okur Temsilciliği

Türk basınında gerçek anlamda okur temsilciliği uygulaması Japonya, ABD, Kanada, İsveç, İngiltere, Fransa gibi ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yenidir. Buna rağmen Türkiye’de basın alanında ismi konulmamakla birlikte okur temsilciliği görevini kısmen de olsa yerine getiren bazı öncü uygulamalar 1980’li yılların başında görülmeye başlanmıştır. Bunlar, Hürriyet Haber Ajansı’nda Seyfettin Turhan ve Hürriyet Gazetesi’nde Emre Kongar’dır. Seyfettin Turhan, Hürriyet Haber Ajansı için çıkardığı Aylık Bülten’de haber yazımındaki yanlışlıklara işaret etmiş ve temel gazetecilik kurallarını hatırlatmıştır. Emre Kongar yaptığı işi “Gazetenin içeriğinin daha kaliteli ve hatasız olmasını sağlamakla ilgili bir iş...” olarak tanımlamıştır (Özgen, 2006: 231–233).

Son yıllarda Türk basınında okur temsilciliği özdenetim yoluyla gazetelerde etik standartlara uyulmasını sağlamanın bir yolu olarak gündeme gelmiştir. Bu anlamda Türkiye’nin ilk okur temsilcisi Yavuz Baydar 22 Mart 1999’da Milliyet Gazetesi’nde göreve başlamıştır. Türkiye’de Milliyet Gazetesi ile birlikte okur temsilciliğinin başlamasının temel nedenlerinden biri, Türk toplumunda medyaya duyulan güvensizliğin en üst sınırlara ulaşmasında aranmalıdır.

Türkiye’de okur temsilciliği, yazılı basında etik ilkelere uymanın ve dolayısıyla okuyucunun güvenini yeniden kazanmanın bir aracı olarak gündeme gelmiştir. Bunun bir kanıtı da yine 1999 yılında Milliyet Gazetesi’nin de içinde yer aldığı Doğan Medya Grubu’nun, gruba bağlı yazılı ve sözlü basın organlarının uyacakları Yayın İlkeleri’nin ortaya çıkarılması için grup bünyesinde ilk çalışmaları başlatmış olmasıdır. Uzun yıllar Milliyet Gazetesi okur temsilciliği görevini yapan Yavuz Baydar gazetede köşesinde bu durumu şöyle özetlemektedir (22 Eylül 2003: 19):

“Bu gazete dört yılı aşkın bir süredir, tam da işin ruhuna yakışır biçimde, gerçekten ‘bağımsız’ bir ‘ombudsman’ aracılığıyla okurlarıyla diyalog halinde. Onlara gerekirse hesap veriyor, özeleştiriyor, hiçbir komplekse kapılmadan hatalarını, kusurlarını

kabul ediyor. Türkiye 'de geçtiğimiz on yılda örselenen, hasar gören güven köprüsünün kendine ait kısmını ısrarla, kararlılıkla onarmayı sürdürüyor.”

Daha sonra 19 Mart 2002’de Doğan Satmış Hürriyet Gazetesi’nde aynı görevi üstlenmiştir. Yavuz Baydar 5 Kasım 2004’te Sabah Gazetesi’ne yine okur temsilcisi olarak geçmiştir. Milliyet Gazetesi’nde boşalan okur temsilciliği görevini ise Derya Sazak üstlenmiştir. Böylece Türkiye’nin en yüksek tirajlı üç gazetesi de okur temsilcisine sahip olmuştur. Ayrıca Akşam Gazetesi 5 Nisan 2004’te kısa bir süre için Şakir Süter’in “Okuyucu Mektupları” başlıklı köşesine yer açmıştır. Vatan Gazetesi de 3 Nisan–21 Ağustos 2006 tarihleri arasında Okay Gönensin ile okur temsilciliği köşesine yer açmıştır. Son olarak Cumhuriyet Gazetesi 12 Ağustos 2008 yılından beri Güray Öz ile okur temsilciliği uygulamasına devam etmektedir.

Özetle, şu anda Türkiye’de ulusal düzeyde yayımlanan 37 gazeteden sadece Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazeteleri okur temsilcisine sahiptir. Dolayısıyla Türkiye’de okur temsilcisi bulunduran gazetelerin sayısının son derece az olduğu görülmektedir. Ancak, dünyadaki eğilime paralel olarak Türkiye’de şu anda okur temsilcisi bulunduran bu gazetelerin çoğunun uzun yıllar itibariyle Türkiye’deki en yüksek tiraja ve büyük bir saygınlığa sahip ilk sıradaki gazeteler arasında yer aldıkları da ortadadır.

Dördüncü Bölüm

Yöntem Bulgular ve Sonuç

1. Yöntem

Temel amacı Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde bir iç denetim mekanizması olarak etik standartların yükseltilmesinde okur temsilcilerinin ne tür bir işleve sahip olduğu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, nicel bir araştırmadır.

Çalışma, temel amacına uygun olarak Türkiye'deki yaygın yazılı basın evreninden hareketle bünyesinde okur temsilcisi bulunduran üç gazete ile sınırlıdır. Bu gazeteler; (alfabetik sıraya göre) Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi ve Sabah Gazetesi'dir.

Çalışmada, belirli periyotlardan kesit alma yaklaşımı kullanarak, sistemli rastsal örneklem alma tekniği kullanılmıştır. Sistemli rastsal örneklem alma tekniğinden hareketle, belirli bir başlangıç noktası alınarak, her iki yılda bir olmak şartıyla, üçer aylık mevsimsel periyotlar belirlenmiştir. Bu mevsimsel periyotlar iki yılda bir ileri doğru girmektedir. Buna göre araştırma, örnekleme oluşturan üç gazetenin 2004 yılının Aralık ve 2005 yılının Ocak ve Şubat aylarından başlamak üzere, 2007 yılının Mart, Nisan ve Mayıs ayları, 2009 yılının Haziran, Temmuz ve Ağustos ayları ve son olarak 2011 yılının da Eylül, Ekim ve Kasım aylarında yayınlanan sayılarındaki okur temsilcisi köşeleri ile sınırlandırılmıştır.

Çalışma için gerekli olan veriler, belge tarama yöntemi ile Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi gazete arşivinden elde edilmiştir. İncelenen dönemde Hürriyet Gazetesi'nden 38, Milliyet Gazetesi'nden 58 ve Sabah Gazetesi'nden 48 olmak üzere toplam 144 okur temsilcisi köşesi üzerinde araştırma yapılmıştır. Haftada bir yayınlanan okur temsilcisi köşelerine Hürriyet Gazetesi'nde 15, Milliyet Gazetesi'nde 1 ve Sabah Gazetesi'nde de 7 kez ilgili gazete sayısı kütüphanede olmadığı, ilgili sayfa yırtıldığı veya o hafta okur temsilcisi köşesine yer verilmediği için ulaşılamamıştır.

Çalışmada söz konusu okur temsilcisi köşelerinde yer alan toplam 627 haber eleştirisi incelenmiştir. Araştırmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 16.0 paket programına aktarılarak araştırmanın amaçları doğrultusunda çözümlenmiştir.

Araştırmanın amacı, araştırma kapsamındaki gazetelerin okur temsilcisi köşelerinde yer alan haber eleştirilerinin kimler tarafından yapıldığını, bu eleştirilerin hangi konuları kapsadığını, okur temsilcisinin bu eleştirilere ne tür yanıtlar verdiğini ve söz konusu eleştirilere okur temsilcisinin yanı sıra diğer gazete çalışanlarının yanıt verip vermediklerini ortaya çıkarmaktır. Böylece, okur temsilcilerinin çalıştıkları gazetelerde nasıl bir iş yaptıkları, ne tür işlevleri yerine getirebilme potansiyeline sahip oldukları ve bunları ne ölçüde gerçekleştirebildikleri ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin okur temsilcisi köşelerinde yer alan metinlerin tümü incelenerek çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu araştırmada sadece okur temsilcisi köşesinde yer alan haber eleştirileri analiz edilmiştir.

Araştırmada Atabek'in (2005: 122–24; 204–242) geliştirdiği kodlama cetvelinden ve bu bağlamda yönetime ilişkin kavramsal tanımlamalarından da yararlanılarak şu sorulara dayalı kategoriler oluşturulmuştur: Haber eleştirileri hangi konuları kapsıyor, kimlerden geliyor, haberin hangi bölümleriyle ilgili; eleştirilen haber ne zaman yayınlanmış, hangi sayfada yer alıyor ve okur temsilcisinin eleştiriler karşısındaki tutumu nedir? Ayrıca, okur temsilcisinin eleştirilen haberleri yanıtlamak amacıyla nasıl bir yöntem izlediğini ortaya koymak için şu sorulara da yanıt aranmıştır: Okur temsilcisi kaç kez eleştiri konusu haberleri yazan gazetecilerin ve gazetede diğer çalışanların görüşlerine yer vermiştir? Eleştiriye konu olan haberi yazan gazetecilerin, kendilerine yöneltilen eleştiriler karşısındaki tepkileri nasıldır? Son olarak, söz konusu eleştirileri haklı bulup bulmadıkları ve eleştirilere verdikleri yanıtlar da saptanmıştır.

Haberlere yönelik yapılan eleştiriler de konuları bakımından kategoriler ayrılmıştır. “Haberde etik sorunlar” kategorisi içinde hedef gösterme, karalama, aşağılama gibi kişilik haklarına saldırı içeren haberler; umutsuzluğa yol açan, toplumda korku yaratıcı haberler; etnik ayrımcılık yapan,

uluslar arasında düşmanlığa veya nefrete yol açan ifadeler kullanan haberler; yayın yasaklarına uymayan, haklarında yargı kararı kesinleşmeden kişileri veya kurumları suçlu olarak nitelendiren haberler; cinselliği ve şiddeti aşırı şekilde vurgulayan haberler, abartılı ve sansasyonel haberler; taraflı ve yorum içeren haberler, çalıntı haberler ve reklam içeren haberler yer almaktadır.

Haber içeriğinin doğru olmadığı, habere konu olan taraflara eşit ölçüde söz hakkı tanınmadığı, haberin detaylandırılmadığı, çok fazla tekrar içerdiği, haber değeri olmayan konuların haber yapıldığı; 5N 1K öğelerinin çelişkili, eksik ve yanlış olduğunu belirtilen haber eleştirileri de “Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar” kategorisi altında değerlendirilmiştir. “Dil yanlışları ve yazım hataları” kategorisi içinde her türlü yazım ve imla hatalarına, yanlış sözcük kullanımına, yer ve isimlerin yanlış yazılmasına, Türkçe’nin iyi kullanılmamasına ilişkin okuyucudan eleştiri alan haberler dâhil edilmiştir.

“Başlık ve içerik uyumsuzluğu” kategorisinde, başlığın içeriği yansıtmadığına veya başlığın, haberi okutmak için çarpıtıldığına ilişkin okuyucu eleştirisi alan haberler yer almaktadır. “Diğer” kategorisi içinde de yukarıda belirtilen kategorilere girmeyen eleştirilerle, güncel olmayan bilgi kullanımı, haberde kaynak belirtilmemesi, baskı ve dağıtım sorunları gibi nedenlerle okuyucudan eleştiri alan haberlere yer verilmiştir.

2. Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin okur temsilcisi köşelerinde yer alan habere yönelik eleştiriler, kodlama cetveli gözetilerek, önce genel bulgular sunulmuş, ardından elde edilen yanıtlar birbirleriyle karşılaştırılarak daha detaylı ve kapsamlı bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, tekrara düşülmemek için sadece bir başlık altında ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümü aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır;

1. Okur Temsilcisi Köşelerine İlişkin Genel Bulgular
2. Okura İlişkin Analiz
3. Eleştiri Konusuna İlişkin Analiz

4. Okur Temsilcisinin Tutumuna İlişkin Analiz
5. Okur Temsilcisi Dışındaki Gazete Çalışanlarının Tutumlarına İlişkin Analiz
6. Eleştirilen Haberlerin Yayınlandığı Sayfaya ve Haberlerin Bölümlerine İlişkin Analiz

2.1. Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcisi Köşelerine İlişkin Genel Bulgular

Bu çalışmada, ele alınan dönemlerde Hürriyet Gazetesi'nden 246, Milliyet Gazetesi'nden 224 ve Sabah Gazetesi'nden 157 olmak üzere toplam 627 metin incelenmiştir. Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi köşesinde yayınlanan haber eleştirilerinin sayısı 190 (%77.23), Milliyet Gazetesi okur temsilcisi köşesinde yayınlanan haber eleştirilerinin sayısı 170 (%75.89), Sabah Gazetesi okur temsilcisi köşesinde yayınlanan haber eleştirilerinin sayısı ise 98'dir (%62.42). Bir başka ifadeyle incelenen 627 metnin toplam 458'i (%71.84) haber eleştirileri ile ilgilidir. Geriye kalanlar ise “okur temsilciliği, gazetecilik ilkeleri ve etik, içerik ve yayın politikası ve diğer” kategorileri içinde yer almıştır (Tablo 1).

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde okur temsilcisi köşelerine gelen haber eleştirileri, öncelikle hangi kaynaklardan geldiklerine göre incelenmiştir. Bu incelemeyle elde edilen bulgulara göre; her üç gazetede haber eleştirilerinin büyük bir çoğunluğu okuyuculardan gelmektedir. Okuyucudan gelen haber eleştirilerinin sayısı Hürriyet Gazetesi'nde 179 (%91.79), Milliyet Gazetesi'nde 129 (%75), Sabah Gazetesi'nde ise 68'dir (%80). “Haber konusu kişi ve kurumlardan” gelen haber eleştirilerinin sayısı Hürriyet Gazetesi'nde 9 (%4.61), Milliyet Gazetesi'nde 29 (%16.86), Sabah Gazetesi'nde ise 5'tir (%5.88). Geriye kalan az sayıdaki haber eleştirisi ise “haber kaynağı, okur temsilcisi ve diğer” kategorilerinde yer alan kişiler tarafından yapılmıştır (Tablo 2).

Çalışmada Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberlerin, gazetede ne kadar zaman önce yayınlandığı da incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; “bir hafta önce” yayınlanan haberlerin sayısı Hürriyet

Gazetesi'nde 59 (%30.25), Milliyet Gazetesi'nde 64 (%37.20), Sabah Gazetesi'nde ise 75'tir (%76.53). "İki hafta önce" yayınlanan haberlerin sayısı ise; Hürriyet Gazetesi'nde 40 (%20.51), Milliyet Gazetesi'nde 35 (%20.34) ve Sabah Gazetesi'nde 8'dir (%8.16). "Ne zaman yayınlandığı belirtilmemiş" haberlerin 64'ü (%32.82) Hürriyet Gazetesi'nde, 63'ü (36.62) Milliyet Gazetesi'nde ve 6'sı (%6.12) Sabah Gazetesi'nde yer almaktadır (Tablo 3). Bu durum, okuyucuların gazete haberlerinde etik standartların yerine getirilmesinin en büyük takipçisi durumunda olduğunu göstermesi bakımından önemli bir bulgudur.

Söz konusu gazetelerin okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberlerin gazetede yayınlandığı yere bakıldığında, her üç gazetede de en fazla haberin "belirtilmemiş" kategorisindeki sayfalarda yer aldığı görülmektedir. Bu kategoride Hürriyet Gazetesi'nde 118 (%60.51), Milliyet Gazetesi'nde 121 (%70.34), Sabah Gazetesi'nde ise 35 (%35.71) adet haber bulunmaktadır. "Belirtilmemiş" kategorisinden sonra en çok eleştirilen haber Hürriyet Gazetesi'nde 20 (%10.25) kez, Milliyet Gazetesi'nde 21 (%12.20) kez ve Sabah Gazetesi'nde 27 (%27.55) kez, gazetelerin "birinci sayfa"sında yayınlanmıştır. Bunların dışında eleştirilen haberler "gazetenin eklerinde, spor sayfasında, ekonomi sayfasında, arka sayfada, iç sayfalarda, diğer" kategorilerinde yer almaktadır (Tablo 4). Özetle, okurlar gazetelerin hemen her sayfasındaki haberlere yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır.

Okur temsilcisi köşelerinde yer alan haber eleştirilerinin en çok, haberin "içeriği" ile ilgili olduğu görülmektedir. Hürriyet Gazetesi'nde haberin "içeriği" 130 (%66.66) kez eleştirilirken, Milliyet Gazetesi'nde 90 (%52.32) ve Sabah Gazetesi'nde de 50 (%51.02) kez eleştirilmiştir (Tablo 5). Bu bulgu, haber içeriklerinde daha fazla sorunlarla karşılaşıldığını göstermektedir.

Haber eleştirilerinin konularına göre dağılımına bakıldığında ise en fazla eleştirilen kategorinin "haber yazımına, bilgi hatalarına ve bilgi eksikliğine ilişkin sorunlar" olduğu görülmektedir. Bu kategori için haberler, Hürriyet Gazetesi'nde 61 (%31.28) kez, Milliyet Gazetesi'nde 56 (%32.55) kez ve Sabah Gazetesi'nde 53 (%54.08) kez eleştirilmiştir. Eleştirilen haberlerin konularına göre dağılımında ikinci kategori,

Hürriyet Gazetesi için 49 (%25.12) kez ve Sabah Gazetesi için 23 (%23.46) kez eleştirilen “haberde etik sorunlar” olmuştur. Milliyet Gazetesi için konularına göre ikinci en çok eleştirilen kategori ise 47 (%27.32) eleştiri ile “diğer” kategorisidir (Tablo 6).

Bu çalışmada, okur temsilcilerinin köşelerinde yayınladıkları haber eleştirilerine karşı nasıl bir tutum sergiledikleri de incelenmiştir. Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi, bu köşede yayınlanan eleştirilerden 21’ini (%10.76) “haklı” bulurken, Milliyet Gazetesi okur temsilcisi eleştirilerden 40’ını (%23.25) “haklı”, Sabah Gazetesi okur temsilcisi de eleştirilerden 48’ini (%48.48) “haklı” bulunduğunu belirtmiştir. Her üç gazetede de okur temsilcileri, yapılan eleştirilere ilişkin kendi görüşlerini çoğu zaman açıklama gereği duymamışlar veya bilinçli olarak görüş belirtmemişleridir. Bu durum, okur temsilcilerinin zaman zaman sadece kendilerine gelen haber eleştirilerini yayınlayarak işlevlerini/görevlerini yerine getirdiklerine inanmalarından kaynaklanabilir. Ayrıca, söz konusu haber eleştirilerinin tartışmaya veya yoruma gerek kalmayacak şekilde açık ve anlaşılır olduğu durumlarda okur temsilcilikleri haklı olarak görüş bildirmemiş olabilirler (Atabek, 2005; 133). “Tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor” kategorisi içinde değerlendirilen bu tutumları, Hürriyet Gazetesi’nde 144 (%73.84) kez, Milliyet Gazetesi’nde 90 (%52.32) kez, Sabah Gazetesi’nde ise 17 (%17.17) kez yer almıştır. Okur temsilcilerinin eleştiriye “haksız” bulma durumuna, Hürriyet Gazetesi’nde 14 (%7.17) kez, Milliyet Gazetesi’nde 26 (%15.11) kez ve Sabah Gazetesi’nde 12 (%12.12) kez rastlanmıştır. Eleştiriye “kısmen haklı buluyor” kategorisi, Hürriyet Gazetesi’nde 12 (%6.15) kez, Milliyet Gazetesi’nde 10 (5.81) kez ve Sabah Gazetesi’nde ise 6 (%6.06) kezdir. “Okur temsilcisinin kendi eleştirisi” Hürriyet Gazetesi’nde 4 (%2.05) kez, Milliyet Gazetesi’nde 6 (%3.48) kez, Sabah Gazetesi’nde 16 (%16.16) kez olarak saptanmıştır (Tablo 7).

Her üç gazetede, çoğunlukla “haberi hazırlayanların kimliği” açıkça belirtilmekten kaçınılmıştır. Bu durum çoğu zaman okur temsilcilerinin aynı kurumda çalıştıkları gazeteci meslektaşlarını, okuyucular önünde teşhir etmeme ya da küçük düşürme kaygılarından kaynaklandığı düşünülebilir (Atabek, 2005: 135). Hürriyet Gazetesi’nde 166 (%85.12) kez belirtilmezken, sadece 13 (%6.66) kez belirtilmiştir. Milliyet

Gazetesi'nde 109 (%63.37) kez belirtilmezken, 57 (%33.13) kez belirtilmiştir. Sabah Gazetesi'nde ise 53 (%54.08) kez haberi hazırlayanların kimlikleri belirtilmezken, 41 (%41.83) kez belirtilmiştir. Milliyet ve Sabah gazetelerinde eleştirilen haberleri hazırlayanların kimliklerinin açıklanması, yıl bazında düşüş eğilimi gösterdiği saptanmıştır (Tablo 8).

Çalışmada, Hürriyet Gazetesi'ndeki 195 haber eleştirisinin 25'i (%12.82) okur temsilcisi tarafından başkalarına sorulmuşken, 170'i (%87.17) başkalarına sorulmamıştır. Milliyet Gazetesi'nde 172 haber eleştirisinden 43'ü (%25) okur temsilcisi tarafından başkalarına sorulmuşken, 129'u (%75) başkalarına sorulmamıştır. Sabah Gazetesi'nde ise 98 haber eleştirisinden 67'si (%68.36) başkalarına sorulmazken, 31'i (%31.63) başkalarına sorulmuştur. Hürriyet Gazetesi'nde okur temsilcisi, 170 (%87.17) eleştiriye yanıtlayan, 25 (%12.82) haber eleştirisi için gazetede diğer çalışanlardan yanıt istenmiştir. Milliyet Gazetesi'nde okur temsilcisi 129 (%75) haber eleştirisini yanıtlayan, 43 (%25) haber eleştirisi yanıtlanmak üzere gazetenin diğer çalışanlarına sorulmuştur. Sabah Gazetesi'nde ise okur temsilcisi, 67 (%68.36) eleştiriye yanıtlayan, 31 (%31.36) haber eleştirisini gazetenin diğer çalışanlarına sormuştur. Sabah Gazetesi'nde eleştirinin başkalarına sorulması durumu yıl bazında düşüş eğilimi göstermiştir. (Tablo 9).

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Hürriyet Gazetesi'nde okur temsilcisinin yanı sıra 8 (%32) kez muhabirlerin, 6 (%24) kez haber müdürünün, 11 (%44) kez de “diğer” kategorisinde yer alan kişilerin haber eleştirilerini yanıtladıkları görülmüştür. Milliyet Gazetesi'nde 20 (%46.51) kez muhabir, 1 (%2.32) kez genel yayın müdürü, 17 (%39) kez haber müdürü ve 5 (%11.62) kez de “diğer”leri tarafından yanıtlanmıştır. Sabah Gazetesi'nde 11 (%35.48) kez muhabir, 14 (%45.16) kez haber müdürü ve 6 (%19.35) kez de “diğer”leri tarafından yanıtlanmıştır (Tablo 10).

Hürriyet Gazetesi'nde okur temsilcisi dışında haber eleştirilerine yanıt verenlerden 15'i eleştirileri “haklı” bulurken 8'i eleştirileri “haksız” bulmuştur. Aynı gazetede eleştirileri “kısmen haklı” bulanların sayısı ise 2'dir. Milliyet Gazetesi'nde eleştirileri “haklı” bulanların sayısı 13, “haksız” bulanların sayısı ise 25'tir. Yine Milliyet Gazetesi'nde

eleştirileri “kısmen haklı” bulanların sayısı 4 ve eleştirilere “nötr” olanların sayısı 1’dir. Sabah Gazetesi’nde ise okur temsilcisi dışında haber eleştirilerine yanıt verenlerden 18’i eleştiri “haklı” olarak değerlendirirken, 9’u eleştirileri “haksız” olarak değerlendirmiştir. Aynı gazetede eleştirileri “kısmen haklı” bulanların sayısı 2 ve eleştirilere “nötr” olanların sayısı benzer şekilde 2’dir (Tablo 11).

Araştırmada okur temsilcisi dışında haber eleştirilerini yanıtlayanların eleştirilere ne tür somut yanıtlar verdikleri de incelenmiştir. Buna göre, Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi dışındaki kişilerin 12 (%48) kez “gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı yanlış”, 9 (%36) kez “gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı doğru”, 3 (%12) kez “diğer” ve 1 (%4) kez de “gazeteci olarak doğru olanı yaptık” kategorisine giren yanıtlar verdikleri belirlenmiştir. Milliyet Gazetesi okur temsilcisi dışındaki kişilerin 21 (%48.83) kez “gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı doğru”, 12 (%27.90) kez “gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı yanlış”, 8 (%18.60) kez “gazeteci olarak doğru olanı yaptık” ve 2 (%4.65) kez de “diğer” kategorisine giren yanıtlar verdikleri belirlenmiştir. Sabah Gazetesi’nde ise okur temsilcisi dışındaki kişilerin 19 (%61.29) kez “gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı yanlış”, 7 (%22.58) kez “gazeteci olarak doğru olanı yaptık”, 4 (%12.90) kez “gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı doğru” ve 1 (%3.22) kez “diğer” kategorisine giren yanıtlar verdikleri belirlenmiştir. (Tablo 12).

2.2. Okura İlişkin Analiz

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri okur temsilcisi köşelerinde yer alan haber eleştirilerinin analiz edildiği bu bölümde, “haberleri eleştirenler” başlığı altında “okuyucular”, “haber konusu kişi/kurum”, “haber kaynağı”, “okur temsilcisi” ve “diğer” kategorileri yer almaktadır. “Haber eleştirenler” başlığı altındaki kategorilerden “okuyucu”ların 179 (%90.86) eleştiri ile Hürriyet Gazetesi’ndeki toplam haber eleştirilerinin çok büyük bir kısmını oluşturduğu belirlenmiştir. 129 (%75.43) eleştiri ile Milliyet Gazetesi’ndeki ve 68 (%70.10) eleştiri ile Sabah Gazetesi’ndeki haber eleştirilerinin de büyük bir kısmını yine “okuyucular” oluşturduğundan, bu bölümde analizler daha çok “okuyucular” üzerine odaklanmıştır.

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberlerin “ne kadar zaman önce”, ilgili gazetede yayımlandıkları ile bu haberlerin kimler tarafından eleştirildiklerine bakılarak, okur temsilcisi köşelerinde hangi kesimlerin haber eleştirilerine daha hızlı tepki verdikleri ortaya çıkarılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; Hürriyet Gazetesi’nde 55 (%27.91) haber gazetede yayınlanmasından itibaren ilk bir hafta içinde, 37 (%18.78) haber ikinci hafta içinde, 13 (%6.59) haber de üçüncü hafta içinde okuyucular tarafından okur temsilcisi köşesinde eleştirilmiştir. Aynı durum Milliyet Gazetesi’nde 48 (28.07) kez birinci hafta, 22 (%12.86) kez ikinci hafta ve 4 (%2.33) kez de üçüncü haftada olarak görülmüştür. Bu durum, Sabah Gazetesi’nde birinci hafta 54 (%55.67) kez, ikinci hafta 6 (6.18) kez ve üçüncü hafta 3 (%3.09) kez olarak belirlenmiştir. Buna göre, Hürriyet Gazetesi okuyucularının gazete içeriğine daha hızlı tepki verdikleri görülmektedir. Ancak yine Hürriyet Gazetesi’nde okuyucuların eleştirdikleri haberlerin 59’unun (%29.94) ne kadar zaman önce gazetede yayımlandığının belirtilmediği de gözden kaçırılmamalıdır (Tablo 13).

Her üç gazetede okuyucular tarafından eleştirilen haberlerin, gazetelerin hangi sayfalarında yer aldığına bakmak, hangi kesimlerin hangi sayfalarda yer alan haberleri daha çok eleştirdiği hakkında fikir vermektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; Hürriyet Gazetesi okurlarının 107 (%54.87) kez, Milliyet Gazetesi okurlarının 87 (%50.58) kez ve Sabah Gazetesi okurlarının da 23 (%23.71) kez eleştirdikleri haberlerin gazetenin hangi sayfasında yayımlandığı “belirtilmemiş”tir. Bu kategoriyi Hürriyet Gazetesi’nde 19 (%9.74) kez, Milliyet Gazetesi’nde 15 (%8.72) kez ve Sabah Gazetesi’nde 20 (%20.61) kez ile “1. sayfa”da yayınlanan haberlere yönelik eleştiriler izlemektedir. Haber konusu kişi/kurumların yaptığı eleştirilerin, özellikle Milliyet Gazetesi’nde haber konusu kişi/kurumların yaptığı eleştiriler 22 (12.79) kez ile yine “belirtilmemiş” kategorisinde yer almış ve okur temsilcisi köşesinde yayınlanan tüm eleştiriler içinde önemli bir yere sahip olduğu saptanmıştır (Tablo 14).

Araştırmada hangi kesimlerin, söz konusu gazetelerdeki haberlerin hangi bölümlerini daha çok eleştirdiklerine de bakılmıştır. Buna göre Hürriyet Gazetesi okurlarının 119’unun (%61.02), Milliyet Gazetesi okurlarının 57’sinin (%35.62), Sabah Gazetesi

okurlarının da 35'inin (%36.08) haberlerin "içerik"lerini eleştirdikleri ortaya çıkarılmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde "haber konusu kişi/kurumların" 5 (%2.56) kez, Milliyet Gazetesi'nde 23 (%14.37) kez, Sabah Gazetesi'nde de 3 (%3.09) kez haber "içerik"lerini eleştirdikleri saptanmıştır (Tablo 15).

Araştırmada ele alınan gazetelerin okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberlere, ne tür eleştirilerin, kimler tarafından yapıldığı açısından da ele alınmıştır. Böylece hangi kesimlerin, haberlerin daha çok hangi yönlerini eleştirdikleri ortaya çıkarılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; Hürriyet Gazetesi okurları 56 (%28.71) kez, Milliyet Gazetesi okurları 46 (%26.43) kez ve Sabah Gazetesi okurları 42 (%43.29) kez haberlerde en çok "haber yazımına, bilgi eksikliğine ve yazım hatalarına ilişkin sorunlar"ı eleştirmişlerdir. Üç gazete kıyaslandığında, "haber konusu kişi/kurumların" en fazla Milliyet Gazetesi'nde, "haberde etik sorunlar"ı 15 (%8.62) kez eleştirdikleri saptanmıştır (Tablo 16).

Bu araştırmada ele alınan gazetelerin okur temsilcilerinin, haberi eleştiren kesimlere karşı nasıl tepki gösterdiklerine de bakılmıştır. Hürriyet Gazetesi okur temsilcisinin, okuyucular tarafından yöneltilen 18 (%9.04) eleştiriye "haklı", 12 (%6.03) eleştiriye "haksız", 139 (%69.84) eleştiriye de "tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor" olarak değerlendirdiği saptanmıştır. Milliyet Gazetesi okur temsilcisinin ise okuyucular tarafından yöneltilen 34 (%19.76) eleştiriye "haklı", 17 (%9.88) eleştiriye "haksız" ve 13 (%13.40) eleştiriye de "tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor" şeklinde değerlendirmiş olduğu saptanmıştır. Sabah Gazetesi okur temsilcisinin de, okuyucular tarafından yöneltilen 42 (%43.29) eleştiriye "haklı", 9 (%9.27) eleştiriye "haksız", 13 (%13.40) eleştiriye de "tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor" şeklinde değerlendirmiş olduğu saptanmıştır. Görüleceği üzere Sabah Gazetesi okur temsilcisi okuyucular tarafından yöneltilen ve köşesinde yer verdiği haber eleştirilerinin çok büyük bir kısmını "haklı" bulduğu da saptanmıştır. Oysa Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin okur temsilcileri, okuyuculardan gelen eleştirilerin çok büyük bir kısmına karşı "tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor" şeklinde bir tutum sergilemiştir. Bu durum, söz konusu bu iki gazetenin okur temsilcilerinin okuyucu eleştirileri üzerine yorum yapmamakta, sadece okuyucu

eleştirilerini yayınlamakla işlevini yerine getirdiklerini düşünüyor olabilecekleri ile açıklanabilir (Atabek, 2005: 143) (Tablo 17).

Araştırmada ele alınan gazetelerde okuyucu eleştirilerine, okur temsilcisinin yanı sıra gazetenin diğer çalışanları veya konu uzmanı kişiler de okur temsilcisi köşeleri aracılığıyla yanıt vermektedir. Bu şekilde, Hürriyet Gazetesi'nde 25, Milliyet Gazetesi'nde 43 ve Sabah Gazetesi'nde de 31 haber eleştirisi okur temsilcisinin yanı sıra başka kimseler tarafından da yanıtlanmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde okuyucu kaynaklı haber eleştirilerinin 9'u (%36) "diğer", Milliyet Gazetesi'nde 15'i (%34.88) "haber müdürü" ve Sabah Gazetesi'nde 11'i (%35.48) "haber müdürü" tarafından yanıtlanmıştır (Tablo 18).

Söz konusu bu üç gazetede haber eleştirilerine, okur temsilcisinin yanı sıra yanıt veren diğer kişilerin ne tür yanıtlar verdiklerine de bakılmıştır. Okuyucu kaynaklı haber eleştirileri; Hürriyet Gazetesi'nde 12 (%48) kez, Milliyet Gazetesi'nde 12 (%27.90) kez ve Sabah Gazetesi'nde 17 (%48.57) kez "diğer" kişiler tarafından "haklı" bulundukları belirlenmiştir. Bir başka deyişle, oransal olarak Hürriyet ve Sabah gazeteleri, okuyucu eleştirilerinin yaklaşık olarak yarısını "haklı" bulmuşlardır (Tablo 19).

2.3. Eleştiri Konusuna İlişkin Analiz

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri okur temsilcileri köşelerinde yayınlanan haber eleştirilerinin hangi konularda yapıldığı ile diğer değişkenler de karşılaştırılmıştır. Bu bulgulara göre, "etik sorunlar"la ilgili eleştiriler; Hürriyet Gazetesi'nde 27 (%13.91) kez, Milliyet Gazetesi'nde 31 (%18.02) kez, Sabah Gazetesi'nde ise 8 (%8.16) kez en çok "belirtilmemiş" kategorisine giren sayfalarda yer almıştır. "Haber yazımı, bilgi eksikliği ve hatalarına ilişkin sorunlar" kategorisine giren okuyucu eleştirileri ise Hürriyet Gazetesi'nde 43 (%22.16) kez, Milliyet Gazetesi'nde 31 (%18.02) kez, Sabah Gazetesi'nde ise 22 (%22.44) kez ile en çok "belirtilmemiş" kategorisine giren sayfalardaki haberlere yapılmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde ayrıca, "dil yanlışları ve yazım hataları, başlık ve içerik uyumsuzluğu ve diğer" kategorilerine yönelik en fazla eleştiri,

118 (%60.82), “belirtilmemiş” sayfalarındaki haberlere yönelik olduğu saptanmıştır (Tablo 20).

Araştırmada gazetelerin hangi bölümlerinin hangi konularda eleştirildiğine de bakılmıştır. Buna göre, her üç gazetede en çok eleştiri konusu olan “haber yazımı, bilgi eksikliği ve hatalarına ilişkin sorunlar” Hürriyet Gazetesi’nde 57 (%29.38) haber, Milliyet Gazetesi’nde 42 (%24.41) haber, Sabah Gazetesi’nde de 31 (%31.63) haberle “içerik”lerde olduğu ortaya çıkarılmıştır (Tablo 21).

Araştırmada ele alınan gazetelerde haberlerin hangi konularda eleştirildikleri ile okur temsilcisinin bu eleştirileri yanıtlarken söz konusu haberleri hazırlayanların kimliklerini açıkça yazıp yazmadığına ve gazete çalışanlarına eleştiri konusunda söz hakkı verip vermediğine de bakılmıştır. Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi “haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar” konusunda 52 (%26.66) kez, Milliyet Gazetesi okur temsilcisi 43 (%25) kez ve Sabah Gazetesi okur temsilcisi de 33 (%33.67) kez haberi hazırlayan muhabirin ismini açıkça belirtmemiş ve bu eleştirileri sadece kendileri yanıtlamışlardır. “Haberdeki etik sorunlar” konusundaki eleştirilere ilişkin olarak; Hürriyet Gazetesi’nde haberi hazırlayan muhabirlerin kimliği 40 (%20.51) kez “belirtilmemiş” olmasına karşın, sadece 7 (%3.58) kez “belirtilmiş”tir. Milliyet Gazetesi’nde 28 (16.27) kez “belirtilmemiş” ve 16 (%9.30) kez “belirtilmiş”tir. Sabah Gazetesi’nde ise 10 (%10.20) kez “belirtilmemiş” olmasına karşın, 12 (%12.24) kez “belirtilmiş”tir. Dolayısıyla söz konusu bu üç gazete arasında, muhabirin kimliğinin belirtilip belirtilmesi durumu sadece Sabah Gazetesi’nde sayısal ve oransal olarak daha fazladır (Tablo 22).

Araştırmada ele alınan gazetelerden Hürriyet Gazetesi’nde “haberdeki etik sorunlar”a ilişkin eleştiriler 8 (%4.10) kez okur temsilcisi tarafından gazetenin diğer çalışanlarına sorulurken, 41 (%21.02) kez okur temsilcisi dışında hiçbir gazete çalışanı yanıt vermemiştir. Milliyet Gazetesi’nde eleştiriler 13 (%7.55) kez gazetenin diğer çalışanlarına sorulurken, 32 (%18.60) kez ise okur temsilcisi dışında hiçbir gazete çalışanı yanıt vermemiştir. Sabah Gazetesi’nde de eleştiriler 6 (%6.12) kez gazetenin diğer çalışanlarına sorulurken, 17 (%17.34) kez okur temsilcisi dışında hiçbir gazete

çalışanı yanıt vermemiştir. Açıkça görüldüğü üzere, her üç gazetede “haberdeki etik sorunlar”a ilişkin eleştirilere yanıt veren, çoğunlukla okur temsilcileridir (Tablo 23).

Hürriyet Gazetesi’nde “haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar”ın 4’ü (%16) ve “haberdeki etik sorunlar”a ilişkin eleştirilerin de 3’ü (%12) okur temsilcisinin yanı sıra “muhabirler” tarafından da yanıtlanmıştır. Bu sayılar Milliyet Gazetesi’nde sırasıyla 10 (%23.25) ve 6’dır (%13.95). Sabah Gazetesi’nde de sırasıyla 3 (%35.48) ve 7’dir (%22.58). Ayrıca, söz konusu bu üç gazete içinde sadece Milliyet Gazetesi’nde “genel yayın yönetmeni” sadece “haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar”a yönelik eleştirilerden 1’ine (%2.32) yanıt vermiştir. Her üç gazete için, eleştiriye yanıtlayan “haber müdürü” Hürriyet Gazetesi’nde 6 (%24) kez, Milliyet Gazetesi’nde 17 (%39.53) kez, Sabah Gazetesi’nde ise 14 (%45.16) kezdir (Tablo 24).

Araştırmada ele alınan gazetelerden Hürriyet Gazetesi’nde, okur temsilcisi dışında haber eleştirilerine yanıt verenlerden 4’ü (%16) “haberdeki etik sorunlar”ı “haklı” bulurken, 3’ü (%12) “haksız” bulmuştur. Bu oran Milliyet Gazetesi’nde sırasıyla 4 (%9.30) ve 9 (%20.93), Sabah Gazetesi’nde ise sırasıyla 1 (%3.22) ve 4’tür (%12.90). “Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar” konusunda ise; Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi dışındaki kişilerin 4’ü (%16) eleştirileri “haklı” bulurken, 4 (%16)’ü “haksız” bulmaktadır. Milliyet Gazetesi’nde 8’i (%18.60) eleştirileri “haklı”, 9’u (%20.93) “haksız”; Sabah Gazetesi’nde de 12’si (%38.70) eleştirileri “haklı”, 4’ü (%12.90) “haksız” bulmuştur (Tablo 25).

2.4. Okur Temsilcisinin Tutumuna İlişkin Analiz

Okur temsilcileri gazete içinde çalışan görece “özerk” bireyler olduğundan, haber eleştirileri karşısında takındıkları tutum, okur temsilcisi olarak kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirmelerinde büyük bir öneme sahiptir. Çünkü okur temsilcilerinin eleştiriler karşısındaki tutumu, hem gazete okurlarının gazeteyi eleştirmeleri konusunda teşvik edilmesini hem de gazete çalışanlarının okur eleştirilerini dikkate almasını ve sonuç olarak da her bakımdan daha iyi bir gazete çıkarılmasını sağlayabilir (Atabek,

2005;160). Buradan hareketle bu çalışmada okur temsilcilerinin okuyuculardan ya da habere konu olan taraflardan gelen haber eleştirileri karşısındaki tutumunu ortaya çıkarmak ve çalışmanın örneklemini oluşturan Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin okur temsilcileri köşelerinde “eleştiri konusu” olan haberlere okur temsilcileri tarafından ne tür yanıtların verildiğinin ortaya çıkarılması çalışmanın amacı açısından önem taşımaktadır.

“Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar”a yönelik okuyuculardan gelen haber eleştirileri, okur temsilcisi tarafından Hürriyet Gazetesi’nde 4 (%2.05) kez “haklı” bulurken, 3 (%1.53) kez “haksız” bulunmuştur. Bu sayılar Milliyet Gazetesi’nde sırasıyla 18 (%10.46) kez “haklı” bulunurken, 5 (%2.90) kez “haksız” bulunmuştur. Sabah Gazetesi’nde de sırasıyla 34 (%34.69) kez “haklı” ve sadece 1 (%1.02) kez “haksız” bulunmuştur. “Haberdeki etik sorunlar” okur temsilcisi tarafından Hürriyet Gazetesi’nde 10 (%5.12) kez “haklı” bulunurken, 5 (%2.56) kez de “haksız” bulunmuştur. Bu sayılar Milliyet Gazetesi’nde sırasıyla, 11 (%6.39) kez “haklı” bulunurken 9 (%5.23) kez “haksız” bulunmuştur. Sabah Gazetesi’nde de sırasıyla 6 (%6.12) kez “haklı ve sadece 1 (%7.14) kez “haksız” bulunmuştur (Tablo 26). Buna göre, okur temsilcilerinin bu tutumlarının okuyucuları haber konusunda eleştirmeye teşvik edici bir yaklaşım olduğuna kuşku yoktur.

Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi, haberin “içerik”ine yönelik eleştirilerin 14’ünü (%7.17) “haklı” bulurken, 4’ünü (%2.05) ise “haksız” bulmuştur. Milliyet Gazetesi’nde “haklı” bulunan haber sayısı 26 (%15.11) iken, “haksız” bulunan sayısı 12’dir (%6.97). Sabah Gazetesi’nde de 26 (%26.26) “haklı”, 1 (%1.01) tane de “haksız” bulunan eleştiri olduğu saptanmıştır. Hürriyet Gazetesi’nde haber “içerik”lerine yönelik eleştirilerin 101’i (%51.97) karşısında okur temsilcisi “tarafsız ya da görüş belirtmiyor” bir tutum izlerken, bu sayı Milliyet Gazetesi’nde 43 (%25), Sabah Gazetesi’nde ise 11’dir (%11.11) (Tablo 27).

Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi haber eleştirilerini yanıtlarken, bu haberlerin 13’ünde (%6.66) haberi yazan “muhabir”in görüşüne başvurmuş ve ismini açıklamıştır. Muhabir dışında kimliği açıklanan ve eleştirilerle ilgili görüşlerine başvurulmuş “diğer” kişilerin

sayısı ise toplam 2'dir (%1.02). Bu sayı Milliyet Gazetesi'nde sırasıyla 57 (%33.13) ve 2'dir (%1.16). Sabah Gazetesi'nde ise kimliği "belirtilmiş" haber sayısı toplamı 41'dir (%43.61) (Tablo 28). Buna göre Sabah Gazetesi okur temsilcisi, haberi yazan muhabirin görüşlerine daha fazla yer vermektedir.

Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi "haklı" bulduğu haber eleştirilerinin 8'ini (%4.10) köşesinde yanıtlarken "muhabir" ya da "diğer" kişilerin görüşlerine başvurmuş, 13'ünde (%6.66) ise onların görüşlerine başvurmadan sadece kendisi yanıtlamıştır. Bu sayılar Milliyet Gazetesi'nde sırasıyla 11 (%6.39) ve 29'dur (%16.86). Sabah Gazetesi'nde ise sırasıyla 17 (%15.88) ve 31'dir (%28.97). Aynı şekilde Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi "haksız" bulduğu haber eleştirilerinin 2'sini (%1.02) köşesinde yanıtlarken "muhabir" veya "diğer" kişilerin görüşlerine başvurmuş, 8'inde (%4.10) ise onların görüşlerine başvurmadan sadece kendisi yanıtlamıştır. Bu sayılar Milliyet Gazetesi'nde sırasıyla 10 (%5.81) ve 16'dır (%9.30). Sabah Gazetesi'nde ise sırasıyla 2 (%1.86) ve 9'dur (%8.41) (Tablo 29). Bu bulgulara göre her üç gazetede okur temsilcileri, "haklı" ya da "haksız" buldukları haber eleştirilerini yanıtlarken çoğunlukla haberi yazan "muhabir" veya "diğer" kişilerin görüşlerini almadan, tek başlarına karar vermişlerdir.

Hürriyet Gazetesi'nde okur temsilcisinin yanı sıra haber eleştirilerine toplam 25 kez yanıt verilirken, bu sayı Milliyet Gazetesi'nde 43, Sabah Gazetesi'nde ise 31'dir. Okur temsilcisinin haber eleştirilerini "haklı" bulduğu durumlarda, okur temsilcisinin yanı sıra haber eleştirilerine yanıt verenlerin sayısı Hürriyet Gazetesi'nde 8 (%32), Milliyet Gazetesi'nde 10 (%23.25) ve Sabah Gazetesi'nde 17'dir (%54.83). Okur temsilcisinin "haksız" bulduğu haber eleştirilerini "muhabir", "genel yayın yönetmeni", "haber müdürü" ve "diğer" gazete çalışanlarına sorma sayısı ise Hürriyet Gazetesi'nde 2 (%8), Milliyet Gazetesi'nde 10 (%23.25) ve Sabah Gazetesi'nde 2'dir (%6.45) (Tablo 30).

Araştırmada ele alınan gazetelerin okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberlere, okur temsilcisinin ve onun dışındaki kişilerin verdiği yanıtlar da karşılaştırılmıştır. Buna göre; Hürriyet Gazetesi okur temsilcisinin "haklı" bulduğu toplam 8 (%32) haber eleştirisinden 1'i (%4), eleştirilere yanıt veren gazetenin diğer çalışanları tarafından "haksız" olarak bulunmuştur. Milliyet Gazetesinde ise okur temsilcisinin "haklı" olarak

nitelendirdiği 10 (%23.25) eleştiriden 1'i (%2.32), eleştirilere yanıt veren gazetenin diğer çalışanları tarafından “haksız” olarak nitelendirilmiştir. Sabah Gazetesi’nde ise okur temsilcisinin “haklı” olarak nitelendirdiği 17 (%54.83) eleştiriden 3’ü (%9.67), gazetenin diğer çalışanları tarafından “haksız” olarak nitelendirilmiştir (Tablo 31). Bu verilere göz önüne alındığında, söz konusu gazetelerin okur temsilcileri ile gazetelerin diğer çalışanları arasında ciddi bir “fikir ayrılığı”ndan söz edilemez.

2.5. Okur Temsilcisi Dışındaki Gazete Çalışanlarının Tutumlarına İlişkin Analiz

Okur temsilcisi dışındaki gazete çalışanlarının (muhabir, genel yayın yönetmeni, haber müdürü, servis şefleri vb.) okur temsilcisi köşesinde yayınlanan haber eleştirilerinde dile getirilen eleştiriler karşısında nasıl bir tutum sergilediklerinin ortaya çıkarılması çeşitli bakımlardan önemlidir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

1. Gazete çalışanlarının kendilerine yöneltilen haber eleştirilerinden ne ölçüde yararlanabildikleri hakkında ipuçları verebilir.
2. Gazete çalışanlarının, okur temsilcisinin işlevini gerektiği gibi yerine getirebilmesine ne ölçüde yardımcı oldukları hakkında bilgi verebilir.
3. Okur temsilcisinin, haber içeriklerinin daha iyi bir düzeye getirilmesi yolunda gazete çalışanlarını ne ölçüde motive edebildiği hakkında fikir verebilir (Atabek, 2005: 169).

Araştırmada ele alınan her üç gazetede de okur temsilcisi dışındaki gazete çalışanları, en çok gazetede “belirtilmemiş” kategorisine giren sayfalarda yayınlanmış haberlere dair görüş bildirmişlerdir. Hürriyet Gazetesi’nde “diğer” sayfalarda yayınlanan haberlere yönelik eleştirilerden 12’si (%48) gazetenin diğer çalışanları tarafından “haklı” olarak nitelendirilirken, 8’i (%32) “haksız” bulunmuştur. Bu sayılar Milliyet Gazetesi’nde sırasıyla 24 (%55.81) ve 7’dir (%16.27). Sabah Gazetesi’nde ise bu sayılar sırasıyla 9 (%29.03) ve 7’dir (%22.58) (Tablo 32).

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde okur temsilcileri dışındaki gazetenin diğer çalışanları, en çok haberlerin “içerik”lerine yönelik olarak yapılan eleştirilere yanıt verdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Hürriyet Gazetesi’nde haber “içerik”lerine ilişkin

olarak yapılan eleştirilerden 8'i (%32) gazetenin diğer çalışanları tarafından "haklı" olarak bulunurken, 5'i (%20) "haksız" olarak nitelendirmiştir. Milliyet Gazetesi'nde haber "içerik"lerine yapılan eleştirilerden 10'u (%24.39) gazetenin diğer çalışanları tarafından "haklı" olarak bulunurken, 15 (%36.58)i "haksız" olarak bulunmuştur. Sabah Gazetesi'nde ise haber "içerik"lerine yapılan eleştirilerden 13'ü (%41.93) gazetenin diğer çalışanları tarafından "haklı" bulunurken, 4'ü (%12.90) "haksız" olarak bulunmuştur (Tablo 33).

Okur temsilcisi dışında haber eleştirilerine yanıt veren diğer gazete çalışanlarından "muhabirler", Hürriyet Gazetesi'nde haber eleştirilerinden 3'ünü (%11.53) "haklı", aynı şekilde 3'ünü (%11.53) "haksız" bulmuşlardır. Milliyet Gazetesi'nde 5'i (%11.62) "haklı", 15'i (%34.88) ise "haksız" bulunmuştur. Sabah Gazetesi'nde ise 5'i (%16.12) "haklı" bulunurken, 6'sı (%19.35) "haksız" bulunmuştur. Bu bulgulardan anlaşılabileceği üzere; Hürriyet Gazetesi'nde eleştiriye yanıtlayan gazetenin diğer çalışanlarının, eleştirileri "haklı" olarak değerlendirme sayısı ile "haksız" olarak değerlendirme sayısı birbirine eşittir. Milliyet ve Sabah gazetelerinde "haksız" olarak değerlendirilen eleştiri sayısı "haklı" olarak değerlendirilen eleştirilerden daha fazladır (Tablo 34).

Her üç gazetenin okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberleri, okur temsilcilerinin yanı sıra yanıtlayanların bu eleştirilere verdikleri somut yanıtlara bakıldığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: "Diğer" kategorisindeki gazete çalışanlarının verdikleri yanıtları bir tarafa bırakırsak, Hürriyet Gazetesi'nde "muhabir"ler en çok 3 (%12) kez "gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı yanlış" derken, Milliyet Gazetesi'nde "muhabir"ler en çok 10 (%23.25) kez "gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı doğru" yanıtını vermişlerdir. Sabah Gazetesi'nde ise "muhabir"ler en çok 6 (%19.35) kez "gazeteci olarak doğru olanı yaptık" şeklinde yanıt vermişlerdir (Tablo 35).

2.6. Eleştirilen Haberlerin Yayınlandığı Sayfaya ve Haberlerin Bölümlerine İlişkin Analiz

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberlerin daha önce ilgili gazetelerin hangi sayfalarında yayınlandıklarını inceleyerek, bazı

çıkarımlarda bulunmak da mümkündür. Bunlar arasında; eleştirilerin hangi sayfalardaki haberler üzerine yoğunlaştığı, haberlerin hangi sayfalardaki hangi bölümlerinin daha çok eleştirildiği, okur temsilcilerinin yanı sıra kimlerin daha çok hangi sayfalarda yayınlanan haber eleştirilerine yanıt verdikleri gibi bulgular sayılabilir.

Araştırmada ele alınan gazetelerden Hürriyet Gazetesi'nin "birinci sayfa"sında yer alan haberler en çok 9 (%4.61) kez haberlerin "diğer" bölümleri bakımından eleştirilmiştir. Milliyet Gazetesi'nin "birinci sayfa"sında yer alan haberler ise en çok 8 (%4.65) kez haberin "içeriği" bölümlerinden dolayı eleştirilmiştir. Sabah Gazetesi'nin "birinci sayfa"sında yer alan haberler ise en çok 7 (%7.14) kez "içeriği" ve 7 (%7.14) kez de "başlık ve içeriği birlikte" bölümlerinden dolayı eleştirilmiştir (Tablo 36).

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde eleştirilen haberlerin hangi sayfada yayımlandıkları ve bu eleştirilerin okur temsilcileri tarafından yanıtlanmaları için diğer gazete çalışanlarına sorulup sorulmadığı da araştırılmıştır. Elde edilen bu bulgulara göre; Hürriyet Gazetesi'nde en fazla 12 (%6.15) kez ile "belirtilmemiş" kategorisindeki sayfalarda yayınlanan haberlere ilişkin eleştiriler gazetenin diğer çalışanlarına sorulmuşken, Milliyet Gazetesi'nde 7 (%4.06) kez, Sabah Gazetesi'nde ise 8 (%8.16) kez sorulmuştur (Tablo 37).

Hürriyet Gazetesi'nde "muhabir"ler tarafından yanıtlanmış en çok haber eleştirisi sayısı 3 (%12) kez ile gazetenin "belirtilmemiş" kategorisindeki sayfalarında yayınlanan haberlerdir. Milliyet Gazetesi'nde "muhabir"ler tarafından en çok yanıtlanan haber eleştirileri 16 (%37.20) kez ile "belirtilmemiş" kategorisinde yer alan sayfalardaki haberlerden oluşmaktadır. Sabah Gazetesi'nde ise "muhabir"ler tarafından en çok yanıtlanan haber eleştirileri 3 (%9.67) kez "iç sayfalarda" ve 3 (%9.67) kez de "belirtilmemiş" kategorilerinde yer alan sayfalardaki haberlerden oluşmaktadır. Sadece Milliyet Gazetesi'nde "genel yayın yönetmeni" 1 (%2.32) kez "belirtilmemiş" kategorisinde yer alan sayfalardaki bir haber eleştirisini yanıtlamıştır. Eleştirileri yanıtlayanlardan biri olan "Haber müdürü" ise en fazla Sabah Gazetesi'nde toplam 14 (%45.16) kez eleştirileri yanıtlamıştır (Tablo 38).

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde eleştirilen haberlerin hangi bölümlerinin eleştirildiği ile bu eleştirilere okur temsilcilerinin yanı sıra başka gazete çalışanlarının yanıt verip vermediklerine de bakılmıştır. Bu bulgulara göre Hürriyet Gazetesi'nde en fazla, haber "içeriği"ne ilişkin eleştirilerle ilgili olarak 14 (%7.17) kez okur temsilcisi tarafından gazetenin diğer çalışanlarının görüşlerine başvurulurken bu sayı Milliyet Gazetesi'nde 31 (%18.02), Sabah Gazetesi'nde ise 19'dur (%19.38) (Tablo 39).

Araştırmada ayrıca söz konusu haberlere ilişkin eleştirilerin daha çok haberin hangi bölümlerine yapıldığı ve kimler tarafından yanıtlandığı da belirlenmiştir. Bu bulgulara göre; Hürriyet Gazetesi'nde "içerik" ile ilgili eleştirilerin 5'i (%20) "muhabir"ler ve yine 5'i (%20) "diğer" kategorisindeki kişiler tarafından yanıtlanmıştır. Milliyet Gazetesi'nde "içerik" ile ilgili eleştirilerin 14'ü (%32.55) "muhabir"ler, 11'i (%25.58) de "haber müdürü" tarafından yanıtlanmıştır. Sabah Gazetesi'nde ise "içerik" ile ilgili eleştirilerin 9'u (%29.03) "haber müdürü" ve 8'i (%25.80) "muhabir"ler tarafından yanıtlanmıştır (Tablo 40).

Tablo 1: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Yayınlanan Metinlerin Konularına Göre Dağılımı

Konular	Yıl	2005			2007			2009			2011			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Yayınlanmış bir haberle		93	56	49	20	52	28	-	26	11	77	36	10	190 %77.23	170 %75.89	98 %62.42
Okur temsilciliğiyle		1	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	1 %0.40	-	3 %1.91
Gazetecilik ilkeleri ve etikler		-	3	-	1	-	4	-	-	8	7	-	6	8 %3.25	3 %1.33	18 %11.46
İçerik ve yayın politikasıyla		6	7	-	-	-	5	-	1	1	2	1	-	8 %3.25	9 %4.01	6 %3.82
Diğer		14	19	11	12	10	9	-	1	1	13	12	11	39 %15.85	42 %18.75	32 %20.38
TOPLAM		114	85	60	33	62	49	-	28	21	99	49	27	246 %100	224 %100	157 %100

Tablo 2: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerine Gelen Haber Eleştirilerinin Kaynağına Göre Dağılımı

Eleştirinin kaynağı	Yıl	2005			2007			2009			2011			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucudan		88	47	35	19	34	20	-	15	5	72	33	8	179 %91.79	129 %75	68 %80
Haber konusu kişi/kurum		5	5	1	2	13	2	-	9	1	2	2	1	9 %4.61	29 %16.86	5 %5.88
Haber kaynağından		1	3	-	-	2	1	-	-	-	1	-	-	2 %1.02	5 %2.90	1 %1.17
Okur temsilcisinden		1	3	-	-	3	1	-	-	3	4	-	1	5 %2.56	6 %3.48	5 %5.88
Diğer		-	-	1	-	-	3	-	2	2	-	1	-	-	3 %1.74	6 %7.05
TOPLAM		95	58	37	21	52	27	-	26	11	79	36	10	195 %100	172 %100	85 %100

*Tablo 3: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi
Köşelerinde Eleştirileri Yapılan Haberlerin Gazetede
Ne Kadar Zaman Önce Yayınlandığına
İlişkin Dağılım*

Gazetede Yayınlanma Süresi	H	M	S
Bir hafta önce	59 %30.25	64 %37.20	75 %76.53
İki hafta önce	40 %20.51	35 %20.34	8 %8.16
Üç hafta önce	15 %7.69	6 %3.48	4 %4.08
Üç haftadan daha uzun zaman önce	17 %8.71	4 %2.32	5 %5.10
Belirtilmemiş	64 %32.82	63 %36.62	6 %6.12
TOPLAM	195 %100	172 %100	98 %100

Tablo 4: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Gazetede Yayınlandığı Yer Bakımından Dağılımı

Haberin Yayınlandığı Yer	Gazete		
	H	M	S
Birinci sayfada	20 %10.25	21 %12.20	27 %27.55
Gazetenin eklerinde	19 %9.74	4 %2.32	10 %10.20
Spor sayfasında	9 %4.61	6 %3.48	5 %5.10
Ekonomi sayfasında	4 %2.05	1 %0.58	7 %7.14
Arka sayfada	–	1 %0.58	3 %3.06
İç sayfalarda	15 %7.69	12 %6.97	10 %10.20
Belirtilmemiş	118 %60.51	121 %70.34	35 %35.71
Diğer	10 %5.12	6 %3.48	1 %1.02
TOPLAM	195 %100	172 %100	98 %100

Tablo 5:Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerindeki Haber Eleştirilerinin Haberin Hangi Bölümüyle İlgili Olduğuna İlişkin Dağılımı

Haberin Eleştirilen Bölümü	Gazete		
	H	M	S
Manşet	4 %2.05	–	1 %1.02
Başlık	8 %4.10	13 %7.55	7 %7.14
Spot	–	–	–
İçeriği	130 %66.66	90 %52.32	50 %51.02
Fotoğrafı	14 %7.17	13 %7.55	5 %5.10
Başlık ve içeriği birlikte	7 %3.58	12 %6.97	22 %22.44
Belirtilmemiş	–	–	–
Diğer	32 %3.58	44 %6.97	13 %13.26
TOPLAM	195 %100	172 %100	98 %100

Tablo 6: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerindeki Haber Eleştirilerinin Konularına Göre Dağılımı

Eleştirinin konusu	Yıl	2005			2007			2009			2011			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Haberde etik sorunlar		24	18	9	6	11	5	-	6	4	19	10	5	49 %25.12	45 %26.16	23 %23.46
Haber yazımına, bilgi hatalarına ve bilgi eksikliğine ilişkin sorunlar		30	9	24	6	20	21	-	14	4	25	13	4	61 %31.28	56 %32.55	53 %54.08
Dil yanlışları ve yazım hataları		19	4	12	4	10	-	-	3	-	18	2	1	41 %25.12	19 %11.04	13 %13.26
Başlık ve içerik uyumsuzluğu		4	-	-	-	-	-	-	1	1	1	4	-	5 %2.56	5 %2.90	1 %1.02
Diğer		18	27	4	5	11	2	-	2	2	16	7	-	39 %20	47 %27.32	8 %8.16

Tablo 7: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Yer Verdiği Haber Eleştirilerine İlişkin Tutumları

Okur temsilcisinin tutumu	Yıl	2005			2007			2009			2011			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Eleştiriye haklı buluyor		9	8	25	6	13	12	-	9	4	6	10	7	21 %10.76	40 %23.25	48 %48.48
Eleştiriye haksız buluyor		3	9	6	6	9	4	-	5	1	5	3	1	14 %7.17	26 %15.11	12 %12.12
Eleştiriye kısmen haklı buluyor		7	1	2	3	4	2	-	3	1	2	2	1	12 %6.15	10 %5.81	6 %6.06
Tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor		76	37	5	6	23	9	-	9	2	62	21	1	144 %73.84	90 %52.32	17 %17.17
Okur temsilcisinin kendi eleştirisi		-	3	11	-	3	1	-	-	3	4	-	1	4 %2.05	6 %3.48	16 %16.16

Tablo 8: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberi Hazırlayan Muhabirlerin Kimliklerinin Açıklanması Durumu

Haberi hazırlayanın kimliği	Yıl	2005			2007			2009			2011			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Muhabirin Kimliği açıklanmış		8	26	22	2	16	9	–	10	6	3	5	4	13 %6.66	57 %33.13	41 %41.83
Muhabirin Kimliği açıklanmamış		77	31	26	15	32	16	–	15	5	74	31	6	166 %85.12	109 %63.37	53 %54.08
Diğer		10	1	1	4	4	3	–	1	–	2	–	–	16 %8.20	6 %3.48	4 %4.08
Toplam		95	58	49	21	52	28	–	26	11	79	36	10	195 %100	172 %100	98 %100

Tablo 9: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcisi Köşelerine Gelen Haber Eleştirilerinin Okur Temsilcileri Tarafından Başkalarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım

Başkasına sorulmuş mu?	Yıl	2005			2007			2009			2011			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Evet		18	8	13	2	17	10	-	16	6	5	2	2	25 %12.82	43 %25	31 %31.63
Hayır		77	50	36	19	35	18	-	10	5	74	34	8	170 %87.17	129 %75	67 %68.36

Tablo 10: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Haber Eleştirilerini Yanıtlayanların Kimliği

Haber eleştirilerini yanıtlayanların kimlikleri	H	M	S
Muhabir	8 %32	20 %46.51	11 %35.48
Genel yayın yönetmeni	-	1 %2.32	-
Haber müdürü	6 %24	17 %39	14 %45.16
Diğer	11 %44	5 %11.62	6 %19.35
TOPLAM	25 %100	43 %100	31 %100

Tablo 11: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcilerinin Dışındaki Kişilerin Haber Eleştirilerine Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Verilen yanıt	H	M	S
Eleştiri haklı	15	13	18
Eleştiri haksız	8	25	9
Eleştiri kısmen haklı	2	4	2
Eleştiriye nötr	0	1	2

Tablo 12: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinde Okur Temsilcileri Dışındaki Kişilerin Haber Eleştirilerine Verdikleri Somut Yanıtların Dağılımı

Verilen somut yanıt	H	M	S
Gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı doğru	9 %36	21 %48.83	4 %12.90
Gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı yanlış	12 %48	12 %27.90	19 %61.29
Gazeteci olarak doğru olanı yaptık	1 %4	8 %18.60	7 %22.58
Diğer	3 %12	2 %4.65	1 %3.22

Tablo 13: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirisi Yapılan Haberlerin İlgili Gazetelerde Ne Kadar Zaman Önce Yayınlandığına ve Kimler Tarafından Eleştirildiğine İlişkin Dağılım

Haber eleştirenler	Süre	1 hafta önce			2 hafta önce			3 hafta önce		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucular		55 %27.91	48 %28.07	54 %55.67	37 %18.78	22 %12.86	6 %6.18	13 %6.59	4 %2.33	3 %3.09
Haber konusu kişi/kurum		2 %1.01	12 %7.01	3 %3.09	1 %0.50	11 %6.43	-	-	1 %0.58	1 %1.03
Haber kaynağı		1 %0.50	1 %0.58	-	1 %0.50	-	-	-	-	-
Okur temsilcisi		1 %0.50	3 %1.75	12 %12.37	1 %0.50	-	2 %2.06	2 %1.01	1 %0.58	-
Diğer		-	-	5 %5.15	-	2 %1.16	-	2 %1.01	-	-
TOPLAM		59 %29.94	64 %37.42	74 %76.28	40 %20.30	35 %20.46	8 %8.24	15 %7.61	6 %3.50	4 %4.12

3 haftadan daha önce			Belirtilmemiş			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S	H	M	S
15 %7.61	1 %0.58	2 %2.06	59 %29.94	54 %31.57	3 %3.09	179 %90.86	129 %75.43	68 %70.10
1 %0.50	2 %1.16	1 %1.03	5 %2.53	3 %1.75	-	9 %4.56	28 %16.37	5 %5.15
-	1 %0.58	-	-	3 %1.75	1 %1.03	2 %1.01	5 %2.92	1 %1.03
1 %0.50	-	1 %1.03	-	2 %1.16	2 %2.06	5 %2.53	6 %3.50	17 %17.52
-	-	1 %1.03	-	1 %0.58	-	2 %1.01	3 %1.75	6 %6.18
17 %8.62	4 %2.33	5 %5.15	64 %32.48	63 %36.84	6 %6.18	197 %100	171 %100	97 %100

Tablo 14: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirisi Yapılan Haberlerin Gazetelerde Yayınlandığı Yere ve Kimler Tarafından Eleştirildiğine İlişkin Dağılımı

Haberi eleştirenler	Gazetede yeri	1. sayfada			Gazete eklerinde			Spor sayfasında			Belirtilmemiş			İç sayfalarda		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucular		19 %9.74	15 %8.72	20 %20.61	18 %9.23	3 %1.74	6 %6.18	9 %4.61	6 %3.48	5 %5.15	107 %54.87	87 %50.58	23 %23.71	15 %7.69	10 %5.81	7 %7.21
Haber konusu kişi/kurum		1 %0.51	4 %2.32	-	1 %0.51	1 %0.58	-	-	-	-	5 %2.56	22 %12.79	4 %4.12	-	2 %1.16	1 %1.03
Haber kaynağı		-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 %1.02	5 %2.90	1 %1.03	-	-	-
Okur temsilcisi		-	1 %0.58	4 %4.12	-	-	4 %4.12	-	-	-	4 %2.05	5 %2.90	5 %5.15	-	-	2 %2.06
Diğer		-	1 %0.58	2 %2.06	-	-	-	-	-	-	-	2 %1.16	2 %2.06	-	-	-
TOPLAM		20 %10.25	21 %12.20	26 %26.80	19 %9.74	4 %2.32	10 %10.30	9 %4.61	6 %3.48	5 %5.15	118 %60.51	121 %70.348	35 %36.08	15 %7.69	12 %6.97	10 %10.30

Ekonomi sayfasında			Arka sayfada			Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
3 %1.53	1 %0.58	3 %3.09	-	1 %0.58	3 %3.09	8 %4.10	6 %3.48	1 %1.03	179 %91.79	129 %75	68 %70.10
1 %0.51	-	-	-	-	-	1 %0.51	-	-	9 %4.61	29 %16.86	5 %5.15
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 %1.02	5 %2.90	1 %1.03
-	-	2 %2.06	-	-	-	1 %0.51	-	-	5 %2.56	6 %3.48	17 %17.52
-	-	2 %2.06	-	-	-	-	-	-	-	3 %1.74	6 %6.18
4 %2.05	1 %0.58	7 %7.21	-	1 %0.58	3 %3.09	10 %5.12	6 %3.48	1 %1.03	195 %100	172 %100	97 %100

Tablo 15: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Bölümlerinin Kimler Tarafından Eleştirildiğine İlişkin Dağılımı

Haber eleştirenler	Haberin bölümleri	Manşet			Başlık			İçerik			Fotoğraf		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucular		3 %1.53	-	1 %1.03	7 %3.58	13 %8.12	6 %6.18	119 %61.02	57 %35.62	35 %36.08	13 %6.66	11 %6.87	4 %4.12
Haber konusu kişi/kurum		1 %0.51	-	-	1 %0.51	-	-	5 %2.56	23 %14.37	3 %3.09	1 %0.51	2 %1.25	-
Haber kaynağı		-	-	-	-	-	-	2 %1.02	4 %2.5	1 %1.03	-	-	-
Okur temsilcisi		-	-	-	-	-	-	4 %2.05	3 %1.87	11 %11.34	-	-	-
Diğer		-	-	-	-	-	1 %1.03	-	3 %1.87	-	-	-	-
TOPLAM		4 %2.05	-	1 %1.03	8 %4.10	13 %8.12	7 %7.21	130 %66.66	90 %56.25	50 %51.54	14 %7.17	13 %8.12	4 %4.12

Başlık ve içerik			Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S	H	M	S
6 %3.07	12 %7.5	16 %16.49	31 %15.89	36 %22.5	6 %6.18	179 %91.79	129 %80.62	68 %70.10
1 %0.51	-	1 %1.03	-	4 %2.5	1 %1.03	9 %4.61	29 %18.12	5 %5.15
-	-	-	-	1 %0.62	-	2 %1.02	5 %3.12	1 %1.03
-	-	4 %4.12	1 %0.51	3 %1.87	2 %2.06	5 %2.56	6 %3.75	17 %17.52
-	-	1 %1.03	-	-	4 %4.12	-	3 %1.87	6 %6.18
7 %3.58	12 %7.5	22 %22.68	32 %16.41	44 %27.5	13 %13.40	195 %100	160 %100	97 %100

Tablo 16: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlere Ne Tür Eleştirilerin Kimlerden Geldiğine İlişkin Dağılımı

Haberi eleştirenler	Eleştiri konusu	Haberde etik sorunlar			Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve yazım hatalarına ilişkin sorunlar			Dil yanlışları ve yazım hataları			Başlık ve içerik uygunsuzluğu		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucular		44 %22.56	27 %15.51	13 %13.40	56 %28.71	46 %26.43	42 %43.29	38 %19.48	12 %6.89	8 %8.24	4 %2.05	5 %2.87	1 %1.03
Haber konusu kişi/kurum		3 %1.53	15 %8.62	1 %1.03	2 %1.02	9 %5.17	3 %3.09	1 %0.51	1 %0.57	-	-	-	-
Haber kaynağı		1 %0.51	1 %0.57	-	-	-	1 %1.03	1 %0.51	2 %1.14	-	-	-	-
Okur temsilcisi		1 %0.51	1 %0.57	5 %5.15	3 %1.53	-	4 %4.12	1 %0.51	3 %1.72	5 %5.15	-	-	-
Diğer		-	1 %0.57	4 %4.12	-	1 %0.57	2 %2.06	-	1 %0.57	-	-	-	-
TOPLAM		49 %25.12	45 %25.86	23 %23.71	61 %31.28	56 %32.18	52 %53.60	41 %21.02	19 %10.91	13 %13.40	4 %2.05	5 %2.87	1 %1.03

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
36 %18.46	39 %22.41	4 %4.12	178 %91.28	129 %74.13	68 %70.10
3 %1.53	4 %2.29	1 %1.03	9 %4.61	29 %16.66	5 %5.15
-	2 %1.14	-	2 %1.02	5 %2.87	1 %1.03
-	2 %1.14	3 %3.09	5 %2.56	6 %3.44	17 %17.52
1 %0.51	2 %1.14	-	1 %0.51	5 %2.87	6 %6.18
40 %20.51	49 %28.16	8 %8.24	195 %100	174 %100	97 %100

Tablo 17: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Kimler Tarafından Eleştirildiğine ve Bunlara Okur Temsilcisinin Nasıl Tepki Gösterdiğine İlişkin Dağılım

Haber eleştirenler	Eleştiri konusu	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı			Tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucular		18 %9.04	34 %19.76	42 %43.29	12 %6.03	17 %9.88	9 %9.27	10 %5.02	4 %2.32	4 %4.12	139 %69.84	74 %43.02	13 %13.40
Haber konusu kişi/kurum		2 %1.00	4 %2.32	3 %3.09	1 %0.50	9 %5.23	–	1 %0.50	5 %2.90	2 %2.06	4 %2.01	11 %6.39	–
Haber kaynağı		1 %0.50	1 %0.58	–	–	–	–	–	–	–	4 %2.01	4 %2.32	1 %1.03
Okur temsilcisi		–	–	1 %1.03	1 %0.50	–	–	1 %0.50	–	–	1 %0.50	–	–
Diğer		–	1 %0.58	1 %1.03	–	–	2 %2.06	–	1 %0.58	–	–	1 %0.58	3 %3.09
TOPLAM		21 %10.55	40 %23.25	47 %48.45	14 %7.03	26 %15.11	11 %11.34	12 %6.03	10 %5.81	6 %6.18	148 %74.37	90 %52.32	17 %17.52

Okur temsilcisinin eleştirisi			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
–	–	–	179 %89.94	129 %75.00	68 %70.10
1 %0.50	–	–	9 %4.52	29 %16.86	5 %5.15
–	–	–	5 %2.51	5 %2.90	1 %1.03
3 %1.50	6 %3.48	16 %16.49	6 %3.01	6 %3.48	17 %17.52
–	–	–	–	3 %1.74	6 %6.18
4 %2.01	6 %3.48	16 %16.49	199 %100	172 %100	97 %100

Tablo 18: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Haberlerin Kimler Tarafından Eleştirildiğine ve Bu Haber Eleştirilerine Okur Temsilcisinin Yanı Sıra Kimlerin Yanıt Verdiğine İlişkin Dağılım

Haber eleştirenler	Eleştiren Kişi	Muhabir			Genel yayın yönetmeni			Haber müdürü		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucular		6 %24.00	8 %18.60	9 %29.03	-	-	-	4 %16.00	15 %34.88	11 %35.48
Haber konusu kişi/kurum		2 %8.00	9 %20.93	1 %3.22	-	1 %2.32	-	2 %8.00	2 %4.65	-
Haber kaynağı		-	1 %2.32	-	-	-	-	-	-	-
Okur temsilcisi		-	1 %2.32	-	-	-	-	-	-	1 %3.22
Diğer		-	1 %2.32	1 %3.22	-	-	-	-	-	2 %6.44
TOPLAM		8 %32.00	20 %46.51	11 %35.48	-	1 %2.32	-	6 %24.00	17 %39.53	14 %45.16

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
9 %36.00	1 %2.32	5 %16.12	19 %76.00	24 %55.81	25 %80.64
1 %4.00	4 %9.30	-	5 %20.00	16 %37.20	1 %3.22
-	-	-	-	1 %2.32	-
1 %4.00	-	-	1 %4.00	1 %2.32	1 %3.22
-	-	1 %3.22	-	1 %2.32	4 %12.90
11 %44.00	5 %11.62	6 %19.35	25 %100	43 %100	31 %100

Tablo 19: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Kimler Tarafından Eleştirildiğine ve Bu Haber Eleştirilerine Okur Temsilcisinin Yanı Sıra Yanıt Verenlerin Nasıl Tepki Gösterdiğine İlişkin Dağılım

Haber eleştirenler	Tepkileri	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Okuyucular		12 %48.00	12 %27.90	17 %48.57	5 %20.00	11 %25.58	5 %14.28	2 %8.00	1 %2.32	2 %5.71
Haber konusu kişi/kurum		2 %8.00	-	-	3 %12.00	12 %27.90	1 %2.85	-	3 %6.97	-
Haber kaynağı		-	-	-	-	1 %2.32	-	-	-	-
Okur temsilcisi		1 %4.00	1 %2.32	1 %2.85	-	-	-	-	-	-
Diğer		-	-	-	-	1 %2.32	3 %8.57	-	-	-
TOPLAM		15 %60.00	13 %30.23	18 %51.42	8 %32.00	25 %58.13	9 %25.71	2 %8.00	4 %9.30	2 %5.71

Eleştiriye nötr			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	-	1 %2.85	19 %76.00	24 %55.81	25 %71.42
-	1 %2.32	-	5 %20.00	16 %37.20	5 %14.28
-	-	-	-	1 %2.32	-
-	-	-	1 %4.00	1 %2.32	1 %2.85
-	-	1 %2.85	-	1 %2.32	4 %11.42
-	1 %2.32	2 %5.71	25 %100	43 %100	35 %100

Tablo 20: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfada Yayınlandıklarına ve Bu Haberlerin Hangi Konularda Eleştirildiklerine İlişkin Dağılım

Haberin yayınlandığı yer	Eleştirinin konusu	Etik sorunlar			Haber yazımı, bilgi eksikliği ve hataları			Dil yanlışları ve yazım hataları			Başlık ve içerik uyumsuzluğu		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Birinci sayfada		5 %2.57	5 %2.90	6 %6.12	4 %2.06	11 %6.39	13 %13.26	1 %0.51	1 %0.58	4 %4.08	-	1 %0.58	-
Gazetenin eklerinde		5 %2.57	1 %0.58	3 %3.06	7 %3.60	3 %1.74	3 %3.06	3 %1.54	-	3 %3.06	-	-	-
Spor sayfasında		4 %2.06	2 %1.16	-	-	4 %2.32	4 %4.08	1 %0.51	-	1 %1.02	-	-	-
Ekonomi sayfasında		1 %0.51	-	2 %2.04	1 %0.51	1 %0.58	4 %4.08	-	-	1 %1.02	1 %0.51	-	-
Arka sayfada		-	1 %0.58	-	-	-	3 %3.06	-	-	-	-	-	-
İç sayfalarda		5 %2.57	4 %2.32	4 %4.08	1 %0.51	5 %2.90	4 %4.08	4 %2.06	1 %0.58	2 %2.04	1 %0.51	-	-
Belirtilmemiş		27 %13.91	31 %18.02	8 %8.16	43 %22.16	31 %18.02	22 %22.44	30 %15.46	1 %0.58	2 %2.04	2 %1.03	4 %2.32	-
Diğer		2 %1.03	1 %0.58	-	4 %2.06	1 %0.58	-	2 %1.03	2 %1.16	-	-	-	1 %1.02
TOPLAM		49 %25.25	45 %26.16	23 %23.46	61 %31.44	56 %32.55	53 %54.08	41 %21.13	19 %11.04	13 %13.26	4 %2.06	5 %2.90	1 %1.02

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
10 %5.15	3 %1.74	4 %4.08	20 %10.30	21 %12.20	27 %27.55
3 %1.54	-	1 %1.02	18 %9.27	4 %2.32	10 %10.20
4 %2.06	-	-	9 %4.63	6 %3.48	5 %5.10
-	-	-	3 %1.54	1 %0.58	7 %7.14
-	-	-	-	1 %0.58	3 %3.06
4 %2.06	2 %1.16	-	15 %7.73	12 %6.97	10 %10.20
16 %8.24	40 %23.25	3 %3.06	118 %60.82	107 %62.20	35 %35.71
2 %1.03	2 %1.16	-	10 %5.15	6 %3.48	1 %1.02
39 %20.10	47 %27.32	8 %8.16	194 %100	172 %100	98 %100

Tablo 21: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Eleştiri Konusuna Göre Dağılımı

Haberin eleştirilen bölümü	Eleştirinin konusu	Etik sorunlar			Haber yazımı, bilgi eksikliği ve hataları			Dil yanlışları ve yazım hataları			Başlık ve içerik uyumsuzluğu		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Manşet		-	-	1 %1.02	2 %1.03	-	-	-	-	-	-	-	-
Başlık		3 %1.54	3 %1.74	2 %2.04	1 %0.51	3 %1.74	3 %3.06	1 %0.51	2 %1.16	1 %1.02	1 %0.51	5 %2.90	-
İçeriği		24 %12.37	27 %15.69	10 %10.20	57 %29.38	42 %24.41	31 %31.63	37 %19.07	15 %8.72	8 %8.16	2 %1.03	-	1 %1.02
Fotoğrafı		8 %4.12	5 %2.90	2 %2.04	-	3 %1.74	3 %3.06	-	1 %0.58	-	-	-	-
Başlık ve içeriği birlikte		1 %0.51	4 %2.32	2 %2.04	1 %0.51	8 %4.65	15 %15.30	3 %1.54	-	4 %4.08	1 %0.51	-	-
Diğer		13 %6.70	6 %3.48	6 %6.12	-	-	1 %1.02	-	1 %0.58	-	-	-	-
TOPLAM		49 %25.25	45 %26.16	23 %23.46	61 %31.44	56 %32.55	53 %54.08	41 %21.13	19 %11.04	13 %13.26	4 %2.06	5 %2.90	1 %1.02

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
1 %0.51	-	-	3 %1.54	-	1 %1.02
2 %1.03	-	1 %1.02	8 %4.12	13 %7.55	7 %7.14
10 %5.15	6 %3.48	-	130 %67.01	90 %52.32	50 %51.02
6 %3.09	4 %2.32	-	14 %7.21	13 %7.55	5 %5.10
1 %0.51	-	1 %1.02	7 %3.60	12 %6.97	22 %22.44
19 %9.79	37 %21.51	6 %6.12	32 %16.49	44 %25.58	13 %13.26
39 %20.10	47 %27.32	8 %8.16	194 %100	172 %100	98 %100

Tablo 22: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Söz Konusu Haberleri Hazırlayanların Kimliklerinin Açıklanması Durumuna İlişkin Dağılım

Eleştirinin konusu	Muhabirin kimliği	Belirtilmiş			Belirtilmemiş			Diğer			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Haberdeki etik sorunlar		7 %3.58	16 %9.30	12 %12.24	40 %20.51	28 %16.27	10 %10.20	2 %1.02	1 %0.58	1 %1.02	49 %25.12	45 %26.16	23 %23.46
Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar		5 %2.56	11 %6.39	19 %19.38	52 %26.66	43 %25.00	33 %33.67	4 %2.04	2 %1.16	1 %1.02	61 %31.28	56 %32.55	53 %54.08
Dil yanlışları ve yazım hataları		-	4 %2.32	7 %7.14	38 %19.48	13 %7.55	6 %6.12	3 %1.53	2 %1.16	-	41 %21.02	19 %11.04	13 %13.26
Başlık ve içerik uyumsuzluğu		-	1 %0.58	1 %1.02	4 %2.05	4 %2.32	-	-	-	-	4 %2.05	5 %2.90	1 %1.02
Diğer		1 %0.51	25 %14.53	2 %2.04	32 %16.41	21 %12.20	4 %4.08	7 %3.58	1 %0.58	2 %2.04	40 %20.51	47 %27.32	8 %8.16
TOPLAM		13 %6.66	57 %33.13	41 %41.83	166 %85.12	109 %63.37	53 %54.08	16 %8.20	6 %3.48	4 %4.08	195 %100	172 %100	98 %100

Tablo 23: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Okur Temsilcileri Tarafından Gazetelerinin Diğer Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım

Eleştirinin konusu	Başkasına sorulmuş mu?	Evet			Hayır			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Haberdeki etik sorunlar		8 %4.10	13 %7.55	6 %6.12	41 %21.02	32 %18.60	17 %17.34	49 %25.12	45 %26.16	23 %23.46
Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar		9 %4.61	21 %12.20	19 %19.38	52 %26.66	35 %20.34	34 %34.69	61 %31.28	56 %26.16	53 %54.08
Dil yanlışları ve yazım hataları		3 %1.53	2 %1.16	4 %4.08	38 %19.48	17 %9.88	9 %9.18	41 %21.02	19 %11.04	13 %13.26
Başlık ve içerik uyumsuzluğu		–	1 %0.58	1 %1.02	4 %2.05	4 %2.32	–	4 %2.05	5 %2.90	1 %1.02
Diğer		5 %2.56	6 %3.48	1 %1.02	35 %17.94	41 %23.83	7 %7.14	40 %20.51	47 %27.32	8 %8.16
TOPLAM		25 %12.82	43 %25.00	31 %31.63	170 %87.17	129 %75.00	67 %68.36	195 %100	172 %100	98 %100

Tablo 24: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Eleştirilerin Okur Temsilcisinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılım

Eleştirinin konusu	Eleştiriye yanıtlayanlar	Muhabir			Genel yayın yönetmeni			Haber müdürü		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Haberdeki etik sorunlar		3 %12.00	10 %23.25	3 %35.48	-	-	-	3 %12.00	3 %6.97	2 %6.45
Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar		4 %16.00	6 %13.95	7 %22.58	-	1 %2.32	-	1 %4.00	11 %25.58	8 %25.80
Dil yanlışları ve yazım hataları		-	2 %4.65	-	-	-	-	1 %4.00	-	3 %9.67
Başlık ve içerik uyumsuzluğu		-	-	-	-	-	-	-	1 %2.32	1 %3.22
Diğer		1 %4.00	2 %4.65	1 %3.22	-	-	-	1 %4.00	2 %4.65	-
TOPLAM		8 %32.00	20 %46.51	11 %35.48	-	1 %2.32	-	6 %24.00	17 %39.53	14 %45.16

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
2 %8.00	-	1 %3.22	8 %32.00	13 %30.23	6 %19.35
4 %16.00	3 %6.97	4 %12.90	9 %36.00	21 %48.83	19 %61.29
2 %8.00	-	1 %3.22	3 %12.00	2 %4.65	4 %12.90
-	-	-	-	1 %2.32	1 %3.22
3 %12.00	2 %4.65	-	5 %20.00	6 %13.95	1 %3.22
11 %44.00	5 %11.62	6 %19.35	25 %100	43 %100	31 %12.90

Tablo 25: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinin Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Okur Temsilcilerinin Dışındaki Kişilerin Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım

Eleştirinin konusu	Verilen yanıt	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Haberdeki etik sorunlar		4 %16.00	4 %9.30	1 %3.22	3 %12.00	9 %20.93	4 %12.90	1 %4.00	-	-
Haber yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar		4 %16.00	8 %18.60	12 %38.70	4 %16.00	9 %20.93	4 %12.90	1 %4.00	3 %6.97	2 %6.45
Dil yanlışları ve yazım hataları		2 %8.00	-	4 %12.90	1 %4.00	-	-	-	-	-
Başlık ve içerik uyumsuzluğu		-	1 %2.32	1 %3.22	-	2 %4.64	-	-	-	-
Diğer		5 %20.00	-	-	-	5 %11.62	1 %3.22	-	1 %2.32	-
TOPLAM		15 %60.00	13 %30.23	18 %58.06	8 %32.00	25 %58.13	9 %29.03	2 %8.00	4 %9.30	2 %6.45

Eleştiriye nötr			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	-	1 %3.22	8 %32.00	13 %30.23	6 %19.35
-	1 %2.32	1 %3.22	9 %36.00	21 %48.83	19 %61.29
-	-	-	3 %12.00	-	4 %12.90
-	-	-	-	3 %6.97	1 %3.22
-	-	-	5 %20.00	6 %13.95	1 %3.22
-	1 %2.32	2 %6.45	25 %100	43 %13.95	31 %100

Tablo 26: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazetelerinin Okur Temsilcisi Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştiri Konusuna ve Okur Temsilcileri Tarafından Verilen Yanıtlara İlişkin Dağılım

Eleştirinin konusu	Okur temsilcisinin tutumu	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı			Tarafsız ya da görüş belirtmiyor		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Haberdeki etik sorunlar		10 %5.12	11 %6.39	6 %6.12	5 %2.56	9 %5.23	7 %7.14	4 %2.05	2 %1.16	2 %2.04	29 %14.87	22 %12.79	3 %3.06
Haber Yazımına, bilgi eksikliğine ve hatalarına ilişkin sorunlar		4 %2.05	18 %10.46	34 %34.69	3 %1.53	5 %2.90	1 %1.02	6 %3.07	4 %2.32	2 %2.04	47 %24.10	29 %16.86	13 %13.26
Dil yanlışları ve yazım hataları		4 %2.05	6 %3.48	6 %6.12	-	4 %2.32	1 %1.02	1 %0.51	-	-	35 %17.94	6 %3.48	1 %1.02
Başlık ve içerik uyumsuzluğu		-	3 %1.74	1 %1.02	-	1 %0.58	-	-	1 %0.58	-	4 %2.05	-	-
Diğer		3 %1.53	2 %1.16	1 %1.02	6 %3.07	7 %4.06	2 %2.04	1 %0.51	3 %1.74	2 %2.04	29 %14.87	33 %19.18	-
TOPLAM		21 %10.76	40 %23.25	48 %48.97	14 %7.17	26 %15.11	11 %11.22	12 %6.15	10 %5.81	6 %6.12	144 %73.84	90 %52.32	17 %17.34

Okur temsilcisinin kendi eleştirisi			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
1 %0.51	1 %0.58	5 %5.10	49 %25.12	45 %26.16	23 %23.46
1 %0.51	-	3 %3.06	61 %31.28	56 %32.55	53 %54.08
1 %0.51	3 %1.74	5 %5.10	41 %21.02	19 %11.04	13 %13.26
-	-	-	4 %2.05	5 %2.90	1 %1.02
1 %0.51	2 %1.16	3 %3.06	40 %20.51	47 %27.32	8 %8.16
4 %2.05	6 %3.48	16 %16.32	195 %20.51	172 %100	98 %100

Tablo 27: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Temsilcilerinin Eleştiriler Karşısındaki Tutumlarına İlişkin Dağılımları

Haberin eleştirilen bölümü	Okur temsilcisinin tutumu	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı			Tarafsız ya da görüş belirtmiyor		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Manşet		1 %0.51	-	-	1 %0.51	-	1 %1.01	1 %0.51	-	-	1 %0.51	-	-
Başlık		-	6 %3.48	4 %4.04	2 %1.02	3 %1.74	2 %2.02	-	1 %0.58	-	6 %3.07	3 %1.74	1 %1.01
İçeriği		14 %7.17	26 %15.11	26 %26.26	4 %2.05	12 %6.97	1 %1.01	9 %4.61	6 %3.48	1 %1.01	101 %51.97	43 %25.00	11 %11.11
Fotoğrafı		4 %2.05	4 %2.32	4 %4.04	-	1 %0.58	1 %1.01	-	-	-	8 %4.10	8 %4.65	-
Başlık ve içeriği birlikte		1 %0.51	3 %1.74	13 %13.13	1 %0.51	2 %1.16	1 %1.01	-	-	2 %2.02	6 %3.07	7 %4.06	3 %3.03
Belirtilmemiş		-	1 %0.58	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer		1 %0.51	-	1 %1.01	6 %3.07	8 %4.65	5 %5.05	2 %1.02	3 %1.74	3 %3.03	22 %11.28	29 %16.86	2 %2.02
TOPLAM		21 %10.76	40 %23.25	48 %48.48	14 %7.17	26 %15.11	11 %11.11	12 %6.15	10 %5.81	6 %6.06	144 %73.84	90 %52.32	17 %17.17

Okur temsilcisinin kendi eleştirisi			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	-	-	4 %2.05	-	1 %1.01
-	-	1 %1.01	8 %4.10	13 %7.55	8 %8.08
2 %1.02	3 %1.74	11 %11.11	130 %66.66	90 %52.32	50 %50.50
1 %0.51	-	-	13 %6.66	13 %7.55	5 %5.05
-	-	3 %3.03	8 %4.10	12 %6.97	22 %22.22
-	-	-	-	1 %0.58	-
1 %0.51	3 %1.74	2 %2.02	32 %16.41	43 %25.00	13 %13.13
4 %2.05	6 %3.48	17 %17.17	195 %100	172 %100	99 %100

Tablo 28: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Tutumlarına ve Söz Konusu Haberleri Hazırlayanların Kimliklerinin Açıklanması Durumuna İlişkin Dağılım

Okur temsilcisinin tutumu	Haberi hazırlayanların kimliği	Belirtilmiş			Belirtilmemiş			Diğer			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Eleştiri haklı		5 %2.56	7 %4.06	23 %24.46	14 %7.17	31 %18.02	21 %22.34	2 %1.02	2 %1.16	–	21 %10.76	40 %23.25	44 %46.80
Eleştiri haksız		3 %1.53	10 %5.81	5 %5.31	7 %3.58	15 %8.72	5 %5.31	4 %2.05	1 %0.58	1 %1.06	14 %7.17	26 %15.11	11 %11.70
Eleştiri kısmen haklı		3 %1.53	7 %4.06	3 %3.19	6 %3.07	2 %1.16	1 %1.06	3 %1.53	1 %0.58	2 %2.12	12 %6.15	10 %5.81	6 %6.38
Tarafsız ya da görüş belirtmiyor		2 %1.02	31 %18.02	6 %6.38	135 %69.23	58 %33.72	11 %11.70	7 %3.58	1 %0.58	–	144 %73.84	90 %52.32	17 %18.08
Okur temsilcisinin kendi eleştirisi		–	2 %1.16	4 %4.25	4 %2.05	3 %1.74	11 %11.70	–	1 %0.58	1 %1.06	4 %2.05	6 %3.48	16 %17.02
TOPLAM		13 %6.66	57 %33.13	41 %43.61	166 %85.12	109 %63.37	49 %52.12	16 %8.20	6 %3.48	4 %4.25	195 %100	172 %100	94 %100

Tablo 29: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcileri Tutumlarına ve Okur Temsilcileri Tarafından Gazetelerinin Diğer Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım

Okur temsilcisinin tutumu	Başkasına sorulmuş mu?	Evet			Hayır			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Eleştiri haklı		8 %4.10	11 %6.39	17 %15.88	13 %6.66	29 %16.86	31 %28.97	21 %10.76	40 %23.25	48 %44.85
Eleştiri haksız		2 %1.02	10 %5.81	2 %1.86	12 %6.15	16 %9.30	9 %8.41	14 %7.17	26 %15.11	11 %10.28
Eleştiri kısmen haklı		4 %2.05	7 %4.06	2 %1.86	8 %4.10	3 %1.74	4 %3.73	12 %6.15	10 %5.81	6 %5.60
Tarafsız ya da görüş belirtmiyor		9 %4.61	14 %8.13	9 %8.41	135 %69.23	76 %44.18	8 %7.47	144 %73.84	90 %52.23	17 %15.88
Okur temsilcisinin kendi eleştirisi		2 %1.02	1 %0.58	1 %0.93	2 %1.02	5 %2.90	15 %14.01	4 %2.05	6 %3.48	16 %14.95
TOPLAM		25 %12.82	43 %25.00	31 %28.97	170 %87.17	129 %75.00	76 %71.02	195 %100	172 %100	107 %100

Tablo 30: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Tutumlarına ve Eleştirilerin Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılım

Okur temsilcisinin tutumu	Eleştiriyi yanıtlayanlar	Muhabir			Genel yayın yönetmeni			Haber müdürü		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Eleştiri haklı		3 %12.00	1 %2.32	6 %19.35	-	-	-	2 %8.00	7 %16.27	7 %22.58
Eleştiri haksız		1 %4.00	6 %13.95	1 %3.22	-	-	-	1 %4.00	3 %6.97	1 %3.22
Eleştiri kısmen haklı		3 %12.00	3 %6.97	1 %3.22	-	1 %2.32	-	-	1 %2.32	-
Tarafsız ya da görüş belirtmiyor		1 %4.00	9 %20.93	3 %9.67	-	-	-	3 %12.00	6 %13.95	5 %16.12
Okur temsilcisinin kendi eleştirisi		-	1 %2.32	-	-	-	-	-	-	1 %3.22
TOPLAM		8 %32.00	20 %46.51	11 %35.43	-	1 %2.32	-	6 %24.00	17 %39.53	14 %45.16

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
3 %12.00	2 %4.65	4 %12.90	8 %32.00	10 %23.25	17 %54.83
-	1 %2.32	-	2 %8.00	10 %23.25	2 %6.45
1 %4.00	2 %4.65	1 %3.22	4 %16.00	7 %16.27	2 %6.45
5 %20.00	-	1 %3.22	9 %36.00	15 %34.88	9 %29.03
2 %8.00	-	-	2 %8.00	1 %2.32	1 %3.22
11 %44.00	5 %11.62	6 %19.35	25 %100	43 %100	31 %100

Tablo 31: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Tutumlarına ve Okur Temsilcileri Dışındaki Kişiler Tarafından Verilen Yanıtlara İlişkin Dağılım

Okur temsilcisinin tutumu	Verilen yanıt	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Eleştiri haklı		6 %24.00	7 %16.27	13 %41.93	1 %4.00	1 %2.32	3 %9.67	1 %4.00	1 %2.32	1 %3.22
Eleştiri haksız		1 %4.00	-	-	1 %4.00	10 %23.25	2 %6.45	-	-	-
Eleştiri kısmen haklı		-	-	-	3 %12.00	4 %9.30	2 %6.45	1 %4.00	3 %6.97	-
Tarafsız ya da görüş belirtmiyor		6 %24.00	5 %11.62	4 %12.90	3 %12.00	10 %23.25	2 %6.45	-	-	1 %3.22
Okur temsilcisinin kendi eleştirisi		2 %8.00	1 %2.32	1 %3.22	-	-	-	-	-	-
TOPLAM		15 %60.00	13 %30.23	18 %58.06	8 %32.00	25 %58.13	9 %29.03	2 %8.00	4 %9.30	2 %6.45

Eleştiriye Nötr			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	1 %2.32	-	8 %32.00	10 %23.25	17 %54.83
-	-	-	2 %8.00	10 %23.25	2 %6.45
-	-	-	4 %16.00	7 %16.27	2 %6.45
-	-	2 %6.45	9 %36.00	15 %34.88	9 %29.03
-	-	-	2 %8.00	1 %2.32	1 %3.22
-	1 %2.32	2 %6.45	25 %100	43 %100	31 %100

Tablo 32: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfalarda Yayınlandıklarına ve Okur Temsilcileri Dışındaki Gazete Çalışanlarının Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım

Haberin yayınlandığı yer	Verilen yanıt	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Birinci sayfada		-	1 %2.32	5 %16.12	1 %4.00	5 %11.62	2 %6.45	-	1 %2.32	-
Gazetenin eklerinde		4 %16.00	1 %2.32	1 %3.22	1 %4.00	1 %2.32	1 %3.22	-	-	-
Spor sayfasında		1 %4.00	4 %9.30	-	1 %4.00	1 %2.32	-	-	-	1 %3.22
Ekonomi sayfasında		-	-	2 %6.45	2 %8.00	-	2 %6.45	-	-	1 %3.22
Arka sayfada		-	-	1 %3.22	-	-	-	-	-	-
İç sayfalarda		2 %8.00	-	1 %3.22	-	5 %11.62	2 %6.45	-	-	-
Belirtilmemiş		8 %32.00	7 %16.27	7 %22.58	2 %8.00	13 %30.23	2 %6.45	2 %8.00	3 %6.97	-
Diğer		-	-	1 %3.22	1 %4.00	-	-	-	-	-
TOPLAM		15 %60.00	13 %30.23	18 %58.06	8 %32.00	25 %58.13	9 %29.03	2 %8.00	4 %9.30	2 %6.45

Eleştiriye Nötr			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	-	1 %3.22	1 %4.00	7 %16.27	8 %25.80
-	-	1 %3.22	5 %20.00	2 %4.65	3 %9.67
-	-	-	2 %8.00	5 %11.62	1 %3.22
-	-	-	2 %8.00	-	5 %16.12
-	-	-	-	-	1 %3.22
-	-	-	2 %8.00	5 %11.62	3 %9.67
-	1 %2.32	-	12 %48.00	24 %55.81	9 %29.03
-	-	-	1 %4.00	-	1 %3.22
-	1 %2.32	2 %6.45	25 %100	43 %100	31 %100

Tablo 33: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Temsilcileri Dışındaki Gazete Çalışanlarının Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım

Haberin eleştirilen bölümü	Verilen yanıt	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Manşet		1 %4.00	-	-	1 %4.00	-	-	-	-	-
Başlık		-	1 %2.43	-	-	2 %4.87	-	-	-	-
İçeriği		8 %32.00	10 %24.39	13 %41.93	5 %20.00	15 %36.58	4 %12.90	1 %4.00	4 %9.75	1 %3.22
Fotoğrafı		4 %16.00	-	1 %3.22	-	2 %4.87	-	-	-	-
Başlık ve içeriği birlikte		-	-	4 %12.90	1 %4.00	1 %2.43	1 %3.22	-	-	1 %3.22
Diğer		2 %8.00	-	-	1 %4.00	5 %12.19	4 %12.90	1 %4.00	-	-
TOPLAM		15 %60.00	11 %26.82	18 %58.06	8 %32.00	25 %60.97	9 %29.03	2 %8.00	4 %9.75	2 %6.45

Eleştiriye nötr			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	-	-	2 %8.00	-	-
-	-	-	-	3 %7.31	-
-	1 %2.43	1 %3.22	14 %56.00	30 %73.17	19 %61.29
-	-	-	4 %16.00	2 %4.87	1 %3.22
-	-	-	1 %4.00	1 %2.43	6 %19.35
-	-	1 %3.22	4 %16.00	5 %12.19	5 %16.12
-	1 %2.43	2 %6.45	25 %100	41 %100	31 %100

Tablo 34: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Yanı sıra Bu Eleştirileri Yanıtlayanlara ve Söz Konusu Kişilerin Bu Eleştirilere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Dağılım

Haber eleştirilerini yanıtlayanlar	Verilen yanıt	Eleştiri haklı			Eleştiri haksız			Eleştiri kısmen haklı		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Muhabir		3 %11.53	5 %11.62	5 %16.12	3 %11.53	15 %34.88	6 %19.35	2 %7.69	-	-
Genel yayın yönetmeni		-	-	-	-	-	-	-	1 %2.32	-
Haber müdürü		4 %15.38	8 %18.60	9 %29.03	2 %7.69	9 %20.93	2 %6.45	-	-	2 %6.45
Diğer		8 %30.76	-	4 %12.90	3 %11.53	1 %2.32	1 %3.22	-	3 %6.97	-
TOPLAM		15 %57.69	13 %30.23	18 %58.06	8 %30.76	25 %58.13	9 %29.03	2 %7.69	4 %9.30	2 %6.45

Eleştiriye nötr			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
1 %3.84	-	-	9 %34.61	20 %46.51	11 %35.48
-	-	-	-	1 %2.32	-
-	-	1 %3.22	6 %23.07	17 %39.53	14 %45.16
-	1 %2.32	1 %3.22	11 %42.30	5 %15.62	6 %19.35
1 %3.84	1 %2.32	2 %6.45	26 %100	43 %100	31 %100

Tablo 35: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Bu Eleştirileri Yanıtlayanlara ve Söz Konusu Kişilerin Bu Eleştirilere Verdikleri Somut Yanıtlara İlişkin Dağılım

Haber eleştirilerini yanıtlayanlar	Verilen somut yanıt	Gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı doğru			Gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı yanlış			Gazeteci olarak doğru olanı yaptık		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Muhabir		2 %8.00	10 %23.25	-	3 %12.00	4 %9.30	5 %16.12	1 %4.00	6 %13.95	6 %19.35
Genel yayın yönetmeni		-	1 %2.32	-	-	-	-	-	-	-
Haber müdürü		3 %12.00	8 %18.60	3 %9.67	3 %12.00	8 %18.60	10 %32.25	-	1 %2.32	1 %3.22
Diğer		4 %16.00	2 %4.65	1 %3.22	6 %24.00	-	4 %12.90	-	1 %2.32	-
TOPLAM		9 %36.00	21 %48.83	4 %12.90	12 %48.00	12 %27.90	19 %61.29	1 %4.00	8 %18.60	7 %22.58

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
2 %8.00	-	-	8 %32.00	20 %46.51	11 %35.48
-	-	-	-	1 %2.32	-
-	-	-	6 %24.00	17 %39.53	14 %45.16
1 %4.00	2 %4.65	1 %3.22	11 %44.00	5 %11.62	6 %19.35
3 %12.00	2 %4.65	1 %3.22	25 %100	43 %100	31 %100

Tablo 36: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfalarda Yayınlandıklarına ve Bu Haberlerin Hangi Bölümlerinin Eleştirildiklerine İlişkin Dağılım

Haberin yayınlandığı yer	Haberin eleştirilen bölümü	Manşet			Başlık			İçeriği			Fotoğraf		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Birinci sayfada		3 %1.53	-	1 %1.02	2 %1.02	5 %2.90	5 %5.10	4 %2.05	8 %4.65	7 %7.14	2 %1.02	-	1 %1.02
Gazetenin eklerinde		1 %0.51	-	-	-	-	-	15 %7.69	4 %2.32	8 %8.16	2 %1.02	-	1 %1.02
Spor sayfasında		-	-	-	2 %1.02	-	-	4 %2.05	5 %2.90	3 %3.06	1 %0.51	-	-
Ekonomi sayfasında		-	-	-	1 %0.51	-	-	3 %1.53	1 %0.58	3 %3.06	-	-	-
Arka sayfada		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İç sayfalarda		-	-	-	-	1 %0.58	-	11 %5.64	6 %3.48	7 %7.14	1 %0.51	1 %0.58	-
Belirtilmemiş		-	-	-	3 %1.53	7 %4.06	2 %2.04	86 %44.10	64 %37.20	21 %21.42	7 %3.58	11 %6.39	3 %3.06
Diğer		-	-	-	-	-	-	7 %3.58	2 %1.16	1 %1.02	1 %0.51	1 %0.58	-
TOPLAM		4 %2.05	-	1 %1.02	8 %4.10	13 %7.55	7 %7.14	130 %66.66	90 %52.32	50 %51.02	14 %7.17	13 %7.55	5 %5.10

Başlık ve içeriği birlikte			Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S	H	M	S
-	4 %2.32	7 %7.14	9 %4.61	4 %2.32	6 %6.12	20 %10.25	21 %12.20	27 %27.55
1 %0.51	-	-	-	-	1 %1.02	19 %9.74	4 %2.32	10 %10.20
-	1 %0.58	2 %2.04	2 %1.02	-	-	9 %4.61	6 %3.48	5 %5.10
-	-	2 %2.04	-	-	2 %2.04	4 %2.05	1 %0.58	7 %7.14
-	1 %0.58	3 %3.06	-	-	-	-	1 %0.58	3 %3.06
-	1 %0.58	2 %2.04	3 %1.53	3 %1.74	1 %1.02	15 %7.69	12 %6.97	10 %10.20
6 %3.07	4 %2.32	6 %6.12	16 %8.20	35 %20.34	3 %3.06	118 %60.51	121 %70.34	35 %35.71
-	1 %0.58	-	2 %1.02	2 %1.16	-	10 %5.12	6 %3.48	1 %1.02
7 %3.58	12 %6.97	22 %22.14	32 %16.41	44 %25.58	13 %13.26	195 %100	172 %100	98 %35.71

Tablo 37: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfalarda Yayınlandıklarına ve Okur Temsilcileri Tarafından Yanıtlanmaları İçin Diğer Gazete Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım

Haberin yayınlandığı yer	Başkasına sorulmuş mu?	Evet			Hayır			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Birinci sayfada		1 %0.51	7 %4.06	8 %8.16	19 %9.74	14 %8.13	19 %19.38	20 %10.25	21 %12.20	27 %27.55
Gazetenin eklerinde		5 %2.56	2 %1.16	3 %3.06	14 %7.17	2 %1.16	7 %7.14	19 %9.74	4 %2.32	10 %10.20
Spor sayfasında		2 %1.02	5 %2.90	1 %1.02	7 %3.58	1 %0.58	4 %4.08	9 %4.61	6 %3.48	5 %5.10
Ekonomi sayfasında		2 %1.02	-	5 %5.10	2 %1.02	1 %0.58	2 %2.04	4 %2.05	1 %0.58	7 %7.14
Arka sayfada		-	-	1 %1.02	-	1 %0.58	2 %2.04	-	1 %0.58	3 %3.06
İç sayfalarda		2 %1.02	4 %2.32	3 %3.06	13 %6.66	8 %4.65	7 %7.14	15 %7.69	12 %6.97	10 %10.20
Belirtilmemiş		12 %6.15	25 %14.53	9 %9.18	106 %54.35	96 %55.81	26 %26.53	118 %60.51	121 %70.34	35 %35.71
Diğer		1 %0.51	-	1 %1.02	9 %4.61	6 %3.48	-	10 %5.12	6 %3.48	1 %1.02
TOPLAM		25 %12.82	43 %25.00	31 %31.63	170 %87.17	129 %75.00	67 %68.36	195 %100	172 %100	98 %35.71

Tablo 38: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Okur Temsilcileri Köşelerinde Eleştirilen Haberlerin Hangi Sayfalarda Yayınlandıklarına ve Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılım

Haberin yayınlandığı yer	Eleştirileri yanıtlayanların kimliği	Muhabir			Genel yayın yönetmeni			Haber müdürü		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Birinci sayfada		1 %4.00	3 %6.97	1 %3.22	-	-	-	-	3 %6.97	4 %12.90
Gazetenin eklerinde		2 %8.00	-	2 %6.45	-	-	-	1 %4.00	2 %4.65	1 %3.22
Spor sayfasında		-	-	-	-	-	-	1 %4.00	5 %11.62	1 %3.22
Ekonomi sayfasında		-	-	1 %3.22	-	-	-	1 %4.00	-	4 %12.90
Arka sayfada		-	-	1 %3.22	-	-	-	-	-	-
İç sayfalarda		1 %4.00	1 %2.32	3 %9.67	-	-	-	-	4 %9.30	-
Belirtilmemiş		3 %12.00	16 %37.20	3 %9.67	-	1 %2.32	-	3 %12.00	3 %6.97	3 %9.67
Diğer		1 %4.00	-	-	-	-	-	-	-	1 %3.22
TOPLAM		8 %32.00	20 %46.51	11 %35.48	-	1 %2.32	-	6 %24.00	17 %39.53	14 %45.16

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	1 %2.32	3 %9.67	1 %4.00	7 %16.27	8 %25.80
2 %8.00	-	-	5 %20.00	2 %4.65	3 %9.67
1 %4.00	-	-	2 %8.00	5 %11.62	1 %3.22
1 %4.00	-	-	2 %8.00	-	5 %16.12
-	-	-	-	-	1 %3.22
1 %4.00	-	-	2 %8.00	5 %11.62	3 %9.67
6 %24.00	4 %9.30	3 %9.67	12 %48.00	24 %55.81	9 %29.03
-	-	-	1 %4.00	-	1 %3.22
11 %44.00	5 %11.62	6 %19.35	25 %100	43 %100	31 %100

Tablo 39: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Temsilcileri Tarafından Gazetenin Diğer Çalışanlarına Sorulup Sorulmadığına İlişkin Dağılım

Haberin eleştirilen bölümü	Başkasına sorulmuş mu?	Evet			Hayır			TOPLAM		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Manşet		2 %1.02	-	-	2 %1.02	-	1 %1.02	4 %2.05	-	1 %1.02
Başlık		-	2 %1.16	-	8 %4.10	11 %0.58	7 %7.14	8 %4.10	13 %7.55	7 %7.14
İçeriği		14 %7.17	31 %18.02	19 %19.38	116 %59.48	59 %34.30	31 %31.63	130 %66.66	90 %52.32	50 %51.02
Fotoğrafı		4 %2.05	4 %2.32	1 %1.02	10 %5.12	9 %5.23	4 %4.08	14 %7.17	13 %7.55	5 %5.10
Başlık ve içeriği birlikte		1 %0.51	1 %0.58	6 %6.12	6 %3.07	11 %6.39	16 %16.32	7 %3.58	12 %6.97	22 %22.44
Diğer		4 %2.05	5 %2.90	5 %5.10	28 %14.35	39 %22.67	8 %8.16	32 %16.41	44 %25.58	13 %13.26
TOPLAM		25 %12.82	43 %25.00	31 %31.63	170 %87.17	129 %75.00	67 %68.36	195 %100	172 %100	98 %100

Tablo 40: Hürriyet Milliyet ve Sabah Gazeteleri Eleştirilen Haberlerin Eleştirilen Bölümüne ve Okur Eleştirilerinin Okur Temsilcilerinin Yanı Sıra Kimler Tarafından Yanıtlandıklarına İlişkin Dağılımı

Haberin eleştirilen bölümü	Eleştirileri yanıtlayanlar	Muhabir			Genel yayın yönetmeni			Haber müdürü		
	Gazete	H	M	S	H	M	S	H	M	S
Manşet		2 %8.00	1 %2.32	-	-	-	-	-	-	-
Başlık		-	-	-	-	-	-	-	2 %4.65	-
İçeriği		5 %20.00	14 %32.55	8 %25.80	-	1 %2.32	-	4 %16.00	11 %25.58	9 %29.03
Fotoğrafı		-	3 %6.97	-	-	-	-	1 %4.00	1 %2.32	1 %3.22
Başlık ve içeriği birlikte		-	-	1 %3.22	-	-	-	-	1 %2.32	2 %6.45
Diğer		1 %4.00	2 %4.65	2 %6.45	-	-	-	1 %4.00	2 %4.65	2 %6.45
TOPLAM		8 %32.00	20 %46.51	11 %35.48	-	1 %2.32	-	6 %24.00	17 %39.53	14 %45.16

Diğer			TOPLAM		
H	M	S	H	M	S
-	-	-	2 %8.00	1 %2.32	-
-	-	-	-	2 %4.65	-
5 %20.00	4 %8.30	2 %6.45	14 %56.00	30 %69.76	19 %61.29
3 %12.00	-	-	4 %16.00	4 %9.30	1 %3.22
1 %4.00	-	3 %9.67	1 %4.00	1 %2.32	6 %19.35
2 %8.00	1 %2.32	1 %3.22	4 %16.00	5 %11.62	5 %16.12
11 %44.00	5 %11.62	6 %19.35	25 %100	43 %100	31 %100

3. Sonuç

Toplumsal bir sorumluluğu olan basın bu görevi yerine getirebilmesi, gazetecilik meslek etiği ilkelerine ve kurallarına bağlılığı ile mümkündür. Bu ilkelere ve kurallara işlerlik kazandırmak amacıyla ulusal ve uluslararası platformlarda bu güne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar basın özgürlüğünün önemini vurgularken, aynı zamanda denetim mekanizmalarının gerekliliğini de ortaya koymuştur. Basın kuruluşları dışarıdan müdahalelere gerek kalmadan kendi kendini denetleyebilmek amacıyla kurum içinde bir takım denetim mekanizmaları oluşturmuştur. Gazetecilik meslek etiği ilke ve kurallarına uyulmasını sağlamak amacıyla oluşturulan söz konusu kurum içi özdenetim mekanizmalarından biri de okur temsilciliğidir.

Okur temsilciliği, 1900'li yılların başında ortaya çıkmış, 1950'li ve 60'lı yıllarda ise yaygınlaşmaya başlamış bir uygulamadır. Basının etik standartlara bağlılığının yoğun olarak sorgulandığı ve basına duyulan güvenin gittikçe azaldığı bu dönemde bazı basın kuruluşları toplum nezdinde kaybettikleri prestiji yeniden kazanmak amacıyla okur temsilciliği mekanizmasını devreye sokmuşlardır.

Türk basınında okur temsilciliği Japonya, İsveç, ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkelere kıyasla oldukça yeni bir uygulamadır. Ancak okur temsilciliği uygulamasının Türk basınında ortaya çıktığı dönem, diğer ülkelerde olduğu gibi toplumda basına duyulan güvensizliğin en üst sınırlara ulaşmış olmasıdır.

Türk basınında okur temsilciliği uygulamasının ilk izleri 1980'li yılların başında görülmesine rağmen, gerçek anlamda okur temsilciliğinin ilk uygulaması 1999 yılında Milliyet Gazetesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Hürriyet, Sabah, Akşam, Cumhuriyet ve Vakit gazeteleri de okur temsilciliği uygulamasını başlatmışlardır. Ancak şu anda Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazeteleri bu uygulamayı devam ettirmektedir.

Okur temsilcisi her hafta düzenli olarak yayınladığı köşesinde gazete haberlerindeki etik sorunlar konusunda okurlardan gelen eleştirileri yanıtlayarak, gazetecilik ilkeleri ve

etiği konularına ilişkin görüşlerini aktarır. Okur temsilci bir özdenetim mekanizması olduğu gibi, gazete ile okurları arasında bir köprü işlevi de görür. Okurlardan haber içeriklerine yönelik yapılan eleştirileri gazetede ilgili birimlere ileterek, sorunların bir daha tekrar etmemesi için gerekli önlemleri almaya çalışır. Bu temel görevlerinin farkında olan okur temsilcisi, gazetenin yönetim birimlerinden başlayarak tüm gazetecilerin dikkatini bu sorunlara çeker ve onların gazete haberlerindeki etik standartlar karşısında daha duyarlı olmalarını sağlamaya çalışır. Böylece gazetede haber üretim süreci içinde yer alan tüm gazetecileri, meslek etiği sınırları içinde hareket etmeye yönlendirir.

Bu çalışmada, bir iç denetim mekanizması olarak gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesini ve okuyucu ile gazete arasında bir köprü olma işlevini üstlenen okur temsilciliğinin söz konusu işlevini ne ölçüde yerine getirebildiği ortaya konulmuştur. Bu amaçla Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin okur temsilcisi köşelerinde yayınlanan haber eleştirileri incelenerek, bu eleştirilerin kimler tarafından yapıldığı, hangi konuları kapsadığı, okur temsilcisinin bu eleştirilere ne tür yanıtlar verdiği ve söz konusu eleştirilere okur temsilcisinin yanı sıra diğer gazete çalışanlarının yanıt verip vermedikleri ortaya çıkarılmıştır. Böylece, okur temsilcilerinin çalıştıkları gazetelerde nasıl bir iş yaptıkları, ne tür işlevleri yerine getirebilme potansiyeline sahip oldukları ve bunları ne ölçüde gerçekleştirebildikleri belirlenmiştir.

Araştırmada ayrıca, kodlama cetvelinden hareketle şu sorulara yanıt aranmıştır: Söz konusu haber eleştirileri ile ilgili olarak eleştiriler hangi konuları kapsıyor, kimlerden geliyor, haberin hangi bölümleriyle ilgili; eleştirilen haber kaç hafta önce yayınlanmış, hangi sayfada yer alıyor ve okur temsilcisinin eleştiriler karşısındaki tutumu nedir. Ayrıca, okur temsilcisinin eleştirilen haberlerle ilgili olarak nasıl bir yol izlediği; okuyucuya yanıt verirken kaç kez eleştiri konusu haberleri yazan gazetecilerin ve gazetede diğer çalışanların görüşlerine yer verdiği incelenmiştir. Eleştiriye konu olan haberi yazan gazetecilerin, kendilerine yöneltilen eleştiriler karşısında nasıl tepki verdiği, söz konusu eleştirileri haklı bulup bulmadıkları ve verdikleri somut yanıtlar da saptanmıştır.

Çalışmada, ele alınan dönemlerde Hürriyet Gazetesi'nden 246, Milliyet Gazetesi'nden 224 ve Sabah Gazetesi'nden 157 olmak üzere toplam 627 metin incelenmiştir. Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi köşesinde yayınlanan haber eleştirilerinin sayısı 190 (%77.23), Milliyet Gazetesi okur temsilcisi köşesinde yayınlanan haber eleştirilerinin sayısı 170 (%75.89), Sabah Gazetesi okur temsilcisi köşesinde yayınlanan haber eleştirilerinin sayısı ise 98'dir (%62.42).

Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin okur temsilcisi köşelerinde, en fazla okuyuculardan gelen haber eleştirilerine yer verildiği saptanmıştır. Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi köşesine okuyuculardan gelen haber eleştirisi sayısı 179'dur (%91.79). Milliyet Gazetesi okur temsilcisi köşesine okuyuculardan 129 (%75) ve Sabah Gazetesi okur temsilcisi köşesine de 68 (%80) haber eleştirisi gelmiştir. Eleştirilen haberler gazetelerde yayımlandıkları sayfa bakımından incelendiğinde, birinci sırada “belirtilmemiş” kategorisindeki sayfalar yer almaktadır. İkinci sırada ise; “birinci sayfa” haberlerinin yer aldığı görülmüştür.

Okur temsilcilerinin haber eleştirileri karşısındaki tutumunu ortaya çıkarmak, bu araştırmanın önemli hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Çünkü okur temsilcilerinin eleştiriler karşısındaki tutumunu hem gazete okurlarının gazeteyi eleştirmeleri konusunda teşvik edilmelerini hem de gazete çalışanlarının okur eleştirilerini dikkate almasını ve sonuç olarak da gazetenin daha saygın bir hale gelmesini sağlayabilir.

Haber eleştirilerinin konularına göre dağılımına bakıldığında ise, her üç gazetede de en fazla eleştirilen kategorinin “haber yazımına, bilgi hatalarına ve bilgi eksikliğine ilişkin sorunlar” olduğu belirlenmiştir. Hürriyet Gazetesi okur temsilcisi, bu köşede yayınlanan eleştirilerden 21'ini (%10.76) “haklı” bulurken, Milliyet Gazetesi okur temsilcisi eleştirilerden 40'ını (%23.25) “haklı”, Sabah Gazetesi okur temsilcisi de eleştirilerden 48'ini (%48.48) “haklı” bulduğunu belirtmiştir.

Ele alınan gazetelerin okur temsilcisi köşelerinde eleştirilen haberlere, ne tür eleştirilerin, kimler tarafından yapıldığı açısından da ele alınmıştır. Böylece hangi kesimlerin, haberlerin daha çok hangi yönlerini eleştirdikleri ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; Hürriyet Gazetesi okurları 56 (%28.71) kez, Milliyet Gazetesi okurları 46 (%26.43) kez ve Sabah Gazetesi okurları 42 (%43.29) kez haberlerde en çok “haber yazımına, bilgi eksikliğine ve yazım hatalarına ilişkin sorunlar”ı eleştirmişlerdir. Üç gazete kıyaslandığında, “haber konusu kişi/kurumların” en fazla Milliyet Gazetesi’nde, “haberde etik sorunlar”ı 15 (%8.62) kez eleştirdikleri saptanmıştır.

Araştırmada gazetelerin hangi bölümlerinin hangi konularda eleştirildiğine de bakılmıştır. Buna göre, her üç gazetede en çok eleştiri konusu olan “haber yazımı, bilgi eksikliği ve hatalarına ilişkin sorunlar” Hürriyet Gazetesi’nde 57 (%29.38) haber, Milliyet Gazetesi’nde 42 (%24.41) haber, Sabah Gazetesi’nde de 31 (%31.63) haberle “içerik”lerde olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Okur temsilcileri gazete içinde çalışan görece “özerk” bireyler olduğundan, haber eleştirileri karşısında takındıkları tutum, okur temsilcisi olarak kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirmelerinde büyük bir öneme sahiptir. Çünkü okur temsilcilerinin eleştiriler karşısındaki tutumu, hem gazete okurlarının gazeteyi eleştirmeleri konusunda teşvik edilmesini hem de gazete çalışanlarının okur eleştirilerini dikkate almasını ve sonuç olarak da her bakımdan daha iyi bir gazete çıkarılmasını sağlayabilir. Buna göre; Hürriyet Gazetesi okur temsilcisinin “haklı” bulunduğu toplam 8 (%32) haber eleştirisinden 1’i (%4), eleştirilere yanıt veren gazetenin diğer çalışanları tarafından “haksız” olarak bulunmuştur. Milliyet Gazetesinde ise okur temsilcisinin “haklı” olarak nitelendirdiği 10 (%23.25) eleştiriden 1’i (%2.32), eleştirilere yanıt veren gazetenin diğer çalışanları tarafından “haksız” olarak nitelendirilmiştir. Sabah Gazetesi’nde ise okur temsilcisinin “haklı” olarak nitelendirdiği 17 (%54.83) eleştiriden 3’ü (%9.67), gazetenin diğer çalışanları tarafından “haksız” olarak nitelendirilmiştir. Bu verilere göz önüne alındığında, söz konusu gazetelerin okur temsilcileri ile gazetelerin diğer çalışanları arasında ciddi bir “fikir ayrılığı”ndan söz edilemez.

Araştırmada ele alınan her üç gazetede de okur temsilcisi dışındaki gazete çalışanları, en çok gazetede “belirtilmemiş” kategorisine giren sayfalarda yayınlanmış haberlere dair görüş bildirmişlerdir. Hürriyet Gazetesi’nde “diğer” sayfalarda yayınlanan haberlere

yönelik eleştirilerden 12'si (%48) gazetenin diğer çalışanları tarafından “haklı” olarak nitelendirilirken, 8'i (%32) “haksız” bulunmuştur. Bu sayılar Milliyet Gazetesi'nde sırasıyla 24 (%55.81) ve 7'dir (%16.27). Sabah Gazetesi'nde ise bu sayılar sırasıyla 9 (%29.03) ve 7'dir (%22.58).

Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi ve Sabah Gazetesi okur temsilcileri, okuyucular tarafından eleştirilen haberlere, köşelerinde yer vererek söz konusu haberleri irdilemişlerdir. Gerekli gördükleri durumlarda da haberi yazan muhabirlerin ya da gazetenin diğer çalışanlarının görüşlerine başvurarak, onları gazetecilik ilkeleri ve etik kurallara uyulması konusunda daha duyarlı olmaya yönlendirdikleri açıktır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, okur temsilcilerinin gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Okur temsilcisi okuyucunun gazetede ki haberlerle ilgili olan eleştirilerini dinler ve analiz eder. Daha sonra gazete haberlerinin düzeltilmesi veya bu haberlere açıklık kazandırılması için haber üretim sürecinde çalışan gazetecileri haberdar ederek, onların yazdıkları haberlerin duyarlı bir okuyucu kitlesi tarafından sürekli izlendiğini hissettirerek gerçekleştirirler.

Okur temsilcisinin okuyucu şikâyetlerini dinleyerek gazete içeriklerini etik ilkelere uygunluğu bakımından irdilemekte ki temel amacı, okuyucu gözünde gazetenin saygınlığını yükseltmektir. Ancak bir gazetenin saygınlığını arttırmanın en temel koşullarından biri gazete haberlerinde etik standartların korunmasını ve yükseltilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla gazetelerde bir özdenetim unsuru olarak görev yapan okur temsilcileri bu temel görevlerinin farkında olarak gazete haberlerinde etik standartların korunması ve yükseltilmesi için bilinçli bir çaba gösterirler.

Gazetecilik mesleğinin bir gereği olarak, gazetecilerin sahip oldukları çok büyük özerklik ve gazeteciliğin kültürel değerlerinin çok derinlerde yatması, haber içeriklerinde etik kodların dışarıdan kontrol edilmesini güçleştirmektedir. Ancak her şeye rağmen, gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesinde okur temsilcisinin sağlayabileceği bir katkı olmalı ve nitekim bu çalışmada da ortaya konulduğu üzere vardır. Okur temsilcisinin yeterli birikime, deneyime ve saygınlığa sahip olması, kurum

içinde belirli ölçülerde yetkilere sahip olması ve bağlı olduğu kurumun örgütsel şeması içinde konumlandırılması gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesine çok daha büyük katkılar sağlayabilir. Okur temsilcisinin sahip olduğu potansiyelin harekete geçirilmesi ve okur temsilciliği uygulamasının yaygınlaştırılmasının teşvik edilmesi, bir taraftan gazetecilerin ve kurum olarak gazetelerin saygınlığını arttırırken, diğer taraftan da okuyucuların ve dolayısıyla toplumun gazetelerden beklentilerinin karşılanmasına da katkı sağlayacaktır.

Okuyucuların gazete haberlerini eleştirmeleri için teşvik edilmeleri ve gazetecilerin de haber üretimi sürecinde etik ilkelere uyma anlamında daha özenli davranmaları yolunda motive edilmeleri bu iş için her bakımdan yeterli bir okur temsilcisini gerekli kılar. Bu sebeple, okur temsilcisi bulunduran gazetelerin sayılarının hızlı bir şekilde artması, gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesine önemli ölçüde katkı sağlayacağı açıktır.

EK 1
Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Yapılan İçerik Analizi Kodlama Cetveli*

- 1-) İncelenen gazetenin adı nedir?
 - 1- Hürriyet
 - 2- Milliyet
 - 3- Sabah

- 2-) İncelenen okur temsilcisi köşesinin gazetede yayınlandığı tarih nedir?
.....

- 3-) Okur temsilcisi köşesinde yer alan metinlerin konularına göre dağılımı nasıldır?
 - 1- Gazete daha önce yayınlanmış bir haberle ilgili
 - 2- Okur temsilciliği konusuyla ilgili
 - 3- Genel olarak gazetecilik ilkeleri ve etik konuları ile ilgili
 - 4- Genel olarak gazetenin içeriği ve yayın politikası ile ilgili
 - 5- Diğer

- 4-) Okur temsilcisi köşesinde yayınlanan metin gazetede daha önce yayınlanmış bir haberle ilgili mi?
 - 1- Evet
 - 2- Hayır HAYIR ise aşağıdaki soruları yanıtlamayınız!

- 5-) Habere eleştiri kimden geliyor?
 - 1- Okuyucudan
 - 2- Haber konusu kişi ve kurumdan
 - 3- Haber kaynağından
 - 4- Okur temsilcisinden
 - 5- Diğer

- 6-) Eleştiri konusu haber okur temsilcisi köşesinde yer almadan ne kadar önce gazetede yayınlandı?
 - 1- Bir hafta önce
 - 2- İki hafta önce
 - 3- Üç hafta önce
 - 4- Üç haftadan daha uzun zaman önce
 - 5- Belirtilmemiş

* * Bu cetvel Nejdet Atabek (2005: 122–24; 204–242) tarafından geliştirilmiştir.

- 7-) Okur temsilcisi köşesinde eleştirilen haber daha önce gazetenin hangi sayfasında yayınlanmış?
- 1- Birinci sayfada
 - 2- Gazetenin eklerinde
 - 3- Spor sayfasında
 - 4- Ekonomi sayfasında
 - 5- Arka sayfada
 - 6- İç sayfalarda
 - 7- Belirtilmemiş
 - 8- Diğer
- 8-) Eleştiri, haberin hangi bölümüyle ilgili?
- 1- Manşet
 - 2- Başlık
 - 3- Spot
 - 4- İçeriği
 - 5- Fotoğrafı
 - 6- Başlık ve içeriği birlikte
 - 7- Belirtilmemiş
 - 8- Diğer
- 9-) Eleştirilen haber hangi konuda eleştirilmiş?
- 1- Haberde etik sorunlar
 - 2- Haber yazımına, bilgi hatalarına ve bilgi eksikliğine ilişkin sorunlar
 - 3- Dil yanlışları ve yazım hataları
 - 4- Başlık ve içerik uyumsuzluğu
 - 5- Diğer
- 10-) Eleştiriler karşısında okur temsilcisinin tutumu nasıl?
- 1- Eleştiriye haklı buluyor
 - 2- Eleştiriye haksız buluyor
 - 3- Eleştiriye kısmen haklı buluyor
 - 4- Tarafsız ya da eleştiriye yanıt vermiyor
 - 5- Okur temsilcisinin kendi eleştirisi
- 11-) Eleştiri konusu habere ilişkin değerlendirmeler okur temsilcisi köşesinde yapılırken söz konusu haberi yazan muhabirin kimliği açık olarak belirtilmiş mi?
- 1- Muhabirin kimliği belirtilmiş
 - 2- Muhabirin kimliği belirtilmemiş
 - 3- Diğer

- 12-) Okur temsilcisi köşesinde eleştiri konusu habere ilişkin değerlendirmeler yapılırken okur temsilcisi tarafından başka kişilerin görüşleri de alınmış mı?
1- Evet
2- Hayır HAYIR ise aşağıdaki soruları yanıtlamayınız!
- 13-) Eleştiri konusu habere ilişkin olarak okur temsilcisi kendi görüşlerinin yanı sıra başka kimlerin görüşlerine yer vermiştir?
1-) Haberi yazan muhabir
2-) Genel yayın yönetmeni
3-) Haber müdürü
4-) Diğer
- 14-) Eleştiriler karşısında okur temsilcisi dışındaki kişilerin tutumu nasıl?
1- Eleştiriye haklı buluyorlar
2- Eleştiriye haksız buluyorlar
3- Eleştiriye kısmen haklı buluyorlar
4- Eleştiriye nötr
- 15-) Eleştirilere okur temsilcisi dışındaki kişilerin verdikleri somut yanıtlar nasıl?
1-) Gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı doğru
2-) Gazetenin verdiği bilgi, tutumu ve yaklaşımı yanlış
3-) Gazeteci olarak doğru olanı yaptık
4-) Diğer

Kaynakça

- Akarsu, B. (1982). *Ahlak öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akdağ, Ç. T. ve Ulusoy A. (2009). Basın konseyleri: ABD, İngiltere, Bosna-Hersek ve Türkiye örnekleri bağlamında konsey şikâyet ve kararların incelenmesi. Medya ve Etik Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Alemdar, Z. (1990). *Oyunun kuralı, basında özdenetim*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arat, N. (1996). *Etik ve estetik değerler*. İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Aslan, M. (2001). *İş ve meslek ahlakı*. Ankara :Nobel Yayınları.
- Atabek, N. (2005). *Okur temsilciliği: Türk basınında okur temsilcisi köşeleri üzerine bir araştırma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Avşar, Z. ve Demir, V. (2005). *Düzenleme ve uygulamalarla medyada denetim*. Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Avşar, Z. (2002). *Medyada klasik etik kodlar bir illüzyon mu?*. Konya: Selçuk İletişim Dergisi, 2(3).
- Bennett, W. L. (2000). *Politik illüzyon ve medya*. (Çev: S. Say). İstanbul: Nehir Yayınevi.
- Besen, H. (1997). *Türkiye'de gazetecilik, gazeteler, gazeteciler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bülbül, A. R. (2001). *İletişim ve etik*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Durkheim, E. (1949). *Meslek ahlakı*. (Çev: M. Karasan). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ersöz, Ö. (1999). *2000'li yıllarda yazılı basının geleceği*. İstanbul: Doğan Ofset.
- Ertekin, B. A. (2006). Gazetecilik meslek etiğinin kuramsal açıdan incelenmesi ve bir uygulama olarak 11 Eylül 2001 olayının Türkiye ve Kanada gazetelerindeki yansıması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Erzurumluoğlu, B. (2013). Medyanın toplumda güvenilirliği ve medya etiğine uyum ilişkisi. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 53-68.
- Girgin, A. (2000). *Yazılı basında haber ve habercilik etik'i*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Giritli, İ. (1988). *Günümüzde haberleşme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gökberk, M. (1990). *Felsefe tarihi*. (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Güneş, S.(1996). *Medya ve kültür*. Ankara: Vadi Yayınları.
- İrzık, G. ve Erzan, A. (2008). Giriş. *Bilim etiği el kitabı*. (Ed: A. Erzan). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 1-4.
- İnceoğlu, Y. (2004). *Uluslararası medya*. İstanbul: Der Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1982). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Çağlayan Basımevi.
- İrvan, S. (2003). *Medya ve etik. Medya, etik ve hukuk*. (Ed: S. Alankuş). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Karadağ, V. (2012). Görsel ve işitsel medyada denetim biçimleri. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.
- Kılıçoğlu, İ. (1988). *Ahlak hukuk ilişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Koslovski, P. (2000). *Etik ve meslek etikleri*. (Çev: H. Tepe). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (1996). *Etik*. (2. Baskı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Limor, Y. H. (2006). Gazetecilik ve ek iş: uluslar arası 242 etik ilkenin karşılaştırması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 23, 151-160.
- Lister, M.; Dovey, J.; Giddings, S.; Grant, I. ve Kelly K. (2003). *Medya özdenetim rehber kitabı*. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Yayını.
- Mihçioğlu, C. (1987). *Kamu yönetimi alanında Türkçe terim denemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını.
- Özgen, M. (1998). *Gazetecinin etik kimliği*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti.
- Özgen, M. (1996). Etik değerler açısından gazeteci kimdir?. *İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, 39.
- Özgen, M. İ. (1988). *Basın ahlak kuralları ve yasalar*. İstanbul: Kardeşler Basımevi.
- Özkara, Ö. ; Dokuzlar N. ve Özkan, G. (2009). Yerel seçimlerde Eskişehir basını: basın özgürlüğünün kullanılma biçimi. Medya ve Etik Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Schlapp, H. (2002). *Gazeteciliğe giriş*. (5. Baskı). (Çev: I. Aygün). İstanbul: Vestfelya Eyaletler Yayımevi
- Sezgin, S. (1999). *Günümüzde gazeteci kimdir?*. İstanbul: İletim.
- Tılınç, D. (1999). *Utaniyorum ama gazeteciyim: Türkiye ve Yunanistan'da gazetecilik*. İstanbul: İletişim.

- Tokgöz O.(1994). *Temel gazetecilik*. (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Topuz, H. (1996). *Başlangıçtan bugüne türk basın tarihi*. (2. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tortop, N. (1998). Ombudsman sistemi ve çeşitli ülkelerde uygulanması. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(1).
- Usluata, A. (1997). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uzun, R. (2007). *İletişim etiği sorunlar ve sorumluluklar*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Yücedoğan, A. (1998). *Türkiye ve Fransa'da gazeteci kimliği sorunu*. İstanbul: İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları.
- Zeytinli, M. (1996). *Uluslararası haber dolaşımın sorunları*. Yeni Türkiye, 12(2), 24-51.

İnternet Kaynağı

- <http://www.basinkonseyi.org.tr/tarihce> (Erişim tarihi: 16.10.2013)
- www.byegm.gov.tr/turkce/turk-basini/gazeteler (Erişim tarihi: 13.11.2013)
- www.kamudenetciligi.gov.tr/custom_page-325-kanun.html (Erişim tarihi: 09.11.2013)
- www.tgc.org.tr/bildirge.asp (Erişim tarihi: 15.10.2013)